

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
REGIONŲ PLĖTROS INSTITUTAS

Aušrinė Petrevičiūtė

Studijų programos *Lietuvių kalbotyra* II kurso studentė

**DANUTĖS KALINAUSKAITĖS NOVELIŲ
KALBINĖ RAIŠKA („SKERSVĖJŲ NAMAI“)**

Baigiamasis magistro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Šiauliai, 2019

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ANTRAŠTĖS POETIKA	6
1. 1. Atskirų novelių antraščių ir turinio sąveika	8
1. 2. Rinkinio pavadinimo motyvacija	13
2. LEKSIKA	15
2. 1. Nebendrinės lietuvių kalbos leksika	15
2. 2. Naujažodžiai	20
2. 3. Semantinės stiliaus figūros	22
2. 4. Frazeologizmai ir jų perdirbiniai.....	28
2. 5. Kitų kalbų leksika	32
3. SINTAKSĖ.....	34
3. 1. Sakinių tipai ir siejimas.....	34
3. 2. Sintaksinės stiliaus figūros.....	36
4. NOVELIŲ VEIKĖJAI.....	43
IŠVADOS	49
SANTRAUKA	51
SUMMARY	52
METRIKA	53
BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION	53
ŠALTINIS IR LITERATŪRA	54
1 PRIEDAS. Darbe analizuoti sakiniai / fragmentai	58
2 PRIEDAS. Veikėjų nominacinių vienetų eilės.....	69

ĮVADAS

Grožinės literatūros kūrinys – meninio, idėjinio sumanymo ir kalbinės raiškos vienovė. Kaip sako Viktorija Daujotytė (1998, 37), grožinės literatūros tekstą lemia kuriančiojo sąmonės intencionalumas ir tradicijoje įsišaknijusi kalba. Rašytojo meninis stilius yra individualus, todėl pasirenkami ir skirtingi kalbos elementai, jais varijuojama tekste. „Kiekvienas kūrinys – atskiras pasaulis, kurį sudaro rašytojo pavaizduoti žmonės, vienokie ar kitokie jų santykiai, poelgiai, veiksmai, įvykiai, istorija, aplinka, gamta ir t. t.“ (Ramonaitė 2000, 4). Atskirą kūrinį ženklina vienoks ar kitoks autoriaus nusiteikimas, jam būdingas vaizdavimo būdas ir atitinkamai nuspalvintas turinys bei forma. Juozo Pikčilingio (1971, 22) teigimu, vientisa autoriui būdingų išraiškos priemonių sistema ir jų kartojimasis ir sudaro individualųjį autoriaus stilių.

Danutė Kalinauskaitė (g. 1959 m.) – žinoma lietuvių prozininkė, eseistė; kaip rašytoja debiutavo 1987 m. išleidusi apsakymų knygą *Išėjusi šviesa*. Po ilgos pertraukos 2008 m. išleista trumposios prozos knyga *Niekada nežinai*, o pati naujausia rašytojos novelių knyga *Skersvėjų namai* išleista tik praėjus septyneriems metams – 2015 m. Produktyvumu nepasižyminti rašytoja laikoma viena įdomiausių prozininkių. Jos kūryba įvertinta Lietuvos mastu – 2017 m. D. Kalinauskaitė tapo Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureate. Literatūros kritikų nuomone, autorės kūryboje remiamasi gyvenimiška patirtimi, sprendžiami kebliausi egzistenciniai gyvenimo klausimai, o kai kuriuose kūrinuose netgi jaučiamos magiškojo realizmo¹ apraiškos. Kaip teigia Jūratė Sprindytė (2016), ir „iš vienos „Skersvėjų namų“ novelės galima puikiai rekonstruoti jos meninio pasaulio principus, o novelės devynios, silpnų nėra“. Rinkinio tematinė ašis – namai, bet jie pilni skersvėjų. „Namai – lyg ir svorio centras, kai kur aprašomi empiriškai kruopščiai, bet iš esmės pertraukti skersvėjų <...>“ (Sprindytė, 2016). Novelių kalba stebina savo įtaigiais, tiksliais, išdailintais sakiniais, galima išvelgti ir eseistikos bruožų, gausu intertekstinių užuominų į kino filmus, literatūrą.

Darbo aktualumas. Pasirinkta darbo tema aktuali, nes D. Kalinauskaitės novelių kalba iki šiol mažai tyrinėta. Kalbiniu požiūriu daugiau tyrinėtas tik ankstesnis apsakymų rinkinys *Niekada nežinai*: žmonių aprašymus bakalauro darbe aptarė Sandra Medvickienė (2013), apie kontekstus, jų sąveiką ir naujadarus rašė Jolanta Vaskelienė (2009, 2017)), rašytojos stilių straipsnyje *Stilius – tai, ko „niekad nežinai“: apie kt. ir Danutės Kalinauskaitės rašymą* nagrinėjo V. Daujotytė (2011).

Naujausias novelių rinkinys *Skersvėjų namai* yra tirtas literatūrologės Gintarės Kuznecovaitės (2017), kuri parašė bakalauro darbą *Atminties pasakojimas Danutės Kalinauskaitės prozoje*. Iš literatūrinių recenzijų galima susidaryti įspūdį, kad novelių tekstas

¹ Realybės ir to, kas sunkiai apčiuopiama (sapnai, vizijos, haliucinacijos, antgamtiniai reiškiniai), susiliejamasis.

kalbiniu požiūriu yra plastiškas, sodrus, kondensuotas, bet nėra detaliau ištirta, kokie kalbiniai ypatumai tai lemia. Neringa Butnoriūtė (2016) yra pažymėjusi, kad „Kalinauskaitės kalbos jausmas prikausto ir verčia pasitempti. Nepamenu kito lietuvių prozininko, kurio veikėjo autentiškumą taip gerai nusakytų ne charakteringa išvaizdos ar jį supusios aplinkos detalė, bet kalba kaip pirmasis skiriamasis ženklas“. Darbe keliama hipotezė, kad įtaigus meninis pasakojimas naujausiame D. Kalinauskaitės rinkinyje yra kuriamas per įvairius kalbos lygmenis, jų dermę. Tik išsamiau ištyrus pasirinktus kalbos lygmenis ir tam tikrus aspektus kalbiniu požiūriu, paaiškėja, kokie būdai ir priemonės apskritai padeda rašytojui sukurti įtaigų meninį kūrinio pasaulį.

Darbo objektas – D. Kalinauskaitės novelių rinkinio *Skersvėjų namai* kalbinė raiška, išryškėjanti nagrinėjant antraštes, leksiką, sakinių tipus, siejimo priemones ir būdus, sintaksines stiliaus figūras, veikėjų įvardijimus.

Darbo tikslas – išnagrinėti D. Kalinauskaitės knygos *Skersvėjų namai* novelių kalbinę raišką.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti antraštes ir jų sąveiką su turiniu.
2. Išanalizuoti būdingus leksikos vienetus.
3. Aptarti sakinių tipus ir jų siejimą.
4. Išanalizuoti sintaksines stiliaus figūras.
5. Aptarti veikėjų įvardijimas.

Darbo metodai. Magistro darbe taikomi keli mokslinių tyrinėjimų metodai:

1. **Aprašomasis teorinės medžiagos.** Aprašomi svarbiausi teorijos aspektai, kurie tiesiogiai susiję su analizuojama empirine medžiaga. Teorija integruota tiriamojoje dalyje prieš kiekvieną analizuojamą objektą.
2. **Teksto analizės** – tekstas analizuojamas kryptingai pagal pasirinktas sritis, kalbos lygmenis.
3. **Interpretacinis** – tekstas interpretuojamas, aiškinami vienu ar kitu teksto elementu vartojimas. Darbe analizuojami ne visi, o tik patys būdingiausi pavyzdžiai.

Darbo šaltiniai. Pagrindinis darbo šaltinis – D. Kalinauskaitės novelių rinkinys *Skersvėjų namai*².

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalba. Įvade įvardijamas darbo objektas, tikslas, aptariami uždaviniai, temos aktualumas ir ištirtumo laipsnis, darbo metodai. Pirmame skyriuje aptariama

² Prie darbe cituojamų D. Kalinauskaitės sakinių parašomas knygos puslapis. Visi darbe analizuoti fragmentai pateikti priede.

antraštės samprata, analizuojamos atskirų novelių ir viso rinkinio antraštės ir turinio sąveika. Antrame skyriuje apie leksiką aptariami nenorminės leksikos pavyzdžiai, naujažodžiai, taip pat semantinės stiliaus figūros, frazeologizmai ir jų perdirbiniai, kitų kalbų leksika. Trečiame skyriuje analizuojamas sintaksinis novelių lygmuo. Ketvirtame skyriuje aptariami novelių veikėjai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

Darbo aprobacija. 2019 m. gegužės 16 d. Šiaulių universitete vykusioje jaunųjų tyrėjų tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Jaunasis tyrėjas išmaniajai visuomenei“ skaitytas pranešimas tema *Frazeologizmai ir jų perdirbiniai Danutės Kalinauskaitė novelėse*.

1. ANTRAŠTĖS POETIKA

Įprastai grožinės literatūros kūrinys, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra poezija, sunkiai įsivaizduojamas be pavadinimo, arba kitaip – antraštės (antraštė yra svarbus ne tik meninio, bet ir publicistinio ar mokslinio stiliaus teksto elementas). Ji (antraštė) tiesiogiai arba netiesiogiai reflektuoja į meninį kūrinio pasaulį. Apie literatūros kūrinio antraštės specifiką ir svarbą kalbėti pradėta jau XX a. pradžioje – 1929 m. Sigismundas Kržižanovskis išleido veikalą *Antraštės poetika*, kuriame antraštę pradėta laikyti atskira reikšmine kūrinio dalimi.

Antraštė – reikšminga struktūrinė viso kūrinio dalis, pasak J. Vaskelienės (2007, 72), labai susijusi su likusiu tekstu emociškai, idėjiškai, temine ir lingvistine prasme. *DLKŽ* nurodoma žodžio *antraštės* reikšmė ‘knygos ar straipsnio pavadinimas’ yra labai siaura, nes antraštes turi ir atskiri kūriniai (novelės, apsakymai ir t. t.). Darbe laikomasi platesnės antraštės sampratos. Natalija Nikolina (2003, 168) teigia, kad antraštė yra pirmas ženklas, nuo kurio prasideda pažintis su tekstu. Neabejotinai ji (antraštė) provokuoja skaitytoją vaizduotėje susidaryti meninio pasaulio atspindį, nuspėti įvykių seką ar veikėjus. Čia puikiai tinka mokslininko ir rašytojo Umberto Eko mintis, kad pavadinimas turėtų supainioti mintis, o ne jas drausminti (cit. iš Сребрянская, Мартынова 2015, 42). Iš tikrųjų taip ir yra, nes jau vien antraštė skatina skaitytoją pasitelkti vaizduotę. Interpretuojant pavadinimą svarbus yra kūrinio **kontekstas** (teksto, į kurį įeina analizuojamas vienetas, fragmentas). Kontekstas yra būtinas ir pakankamas tam, kad būtų nustatyta vieneto reikšmė / prasmė, neprieštaraujanti visai teksto prasmei (žr. Vaskelienė 2007, 80)

Skaitant kūrinį antraštės fragmentai, t. y. gryniesiems jos pakartojimai arba susiję vaizdiniai, gali būti randami išties visame tekste arba tam tikrose kūrinio dalyse. Grynas pakartojimas yra to paties vieneto pavartojimas ta pačia forma. Bet antraštės pakartojimai nebūtinai turi būti gryniesiems – gali būti pavartota kita forma, bendrašakniai, giminiški žodžiai ir pan. Atskirai aptarimo vertos intertekstualios antraštės, kurios verčia skaitytoją ieškoti sąsajų ir panašumų su kitu kūrinium.

Esama įvairios struktūros antraščių – jas gali sudaryti vienas žodis, lygiaverčių žodžių junginys, konstatuojamojo pobūdžio teiginys ar sakinys (žr. Николаина 2003, 169–173). Rūta Marcinkevičienė (2008, 176) skiria du struktūrinius tipus:

1. Antraštes, kurias sudaro junginys su daiktavardiniu žodžiu, arba vienas daiktavardis, pavyzdžiui: Renatos Šerelytės *Balzamuotojas*³, Jolantos Skablauskaitės *Septyniadantė erdvė*.

³ Visi skyrelyje pateikti kūrinių antraščių pavyzdžiai darbo autorės paimti atsirenkant iš *DLKT* pateiktų grožinės literatūros šaltinių.

2. Sakinio pavidalo antraštės, pvz.: Mariaus Katiliškio *Miškais ateina ruduo*, Sigito Parulskio *Amžinybė manęs nejaudina*.

Kalbėdama apie veiksmažodžio antraštėje vaidmenį, R. Marcinkevčienė (2008, 176) pastebi, kad veiksmažodis suteikia antraštei aiškumo, konkretumo, o dažnai ir vaizdingumo, įvardija baigtinę mintį. Dėl to, kai antraštę sudaro vienas žodis ar žodžių junginys be veiksmažodžio, tokiu pavadinimu dažniausiai įvardijama tik abstrakti tema.

Antraštės skirstomos į tipus ne tik pagal savo struktūrą, bet ir pagal atliekamas funkcijas (žr. Джанджакова 1979, 208–210):

1. Antraštės, kurių poetinė svarba yra tarsi nulemta iš anksto, pvz.: Romualdo Granausko *Raudoni miškai*, Bitės Vilimaitės *Užpustytas traukinys*. Tokias antraštes sudaro augalų, gyvūnų, gamtos reiškinių, metų, paros laikų pavadinimai, istorinių bei literatūros herojų, mitologinių būtybių vardai. Kartais tarp antraštės ir viso teksto prasmės išryškėja kontrastas, todėl kūrinio tekstas tokius pavadinimus ne visada patvirtina.

2. Pabrėžtinai nepoetiškos ir poetinei kalbai nebūdingos antraštės, pvz.: Vandos Juknaitės *Formulė*, Aistės Ptakauskaitės *Ieškau darbo!* Tokio tipo antraštėse akcentuojami mokslo terminai, profesinės leksikos, šnekamosios kalbos žodžiai, buities daiktų ir pan. pavadinimai. Kūrinio meninis pasaulis nebūtinai turi atitikti antraštėje nusakytą pasakojimo toną.

3. Kalbos požiūriu neįprastos, ekspresyvios savaime antraštės, pvz.: Kazio Sajos *Stulpininkas*, Jurgio Kunčino *Menestreliai maksi paltais*. Šio tipo antraštės yra apgaulingos – iš jų neaiškūs kūrinio tema, laikas, vieta, veikėjas ir emocinė nuotaika.

Vis dėlto toks skirstymas yra labai sąlyginis, subjektyvus. Kaip teigia Nikolina (Николина 2003, 168–170), antraštė gali atlikti keletą funkcijų:

1. Tiesiogiai įvardyti kūrinio veikėją.
2. Sujungti tekstą su meniniu pasauliu, t. y. nurodyti pagrindinį veikėją arba lyrinį subjektą, laiką, pagrindines erdvės koordinates.
3. Išreikšti autoriaus įsivaizduojamą įvykį, realizuoti jo mintį kaip visumą.
4. Nusakyti kontaktą su teksto adresatu ir nulemti adresato meninius išgyvenimus ar vertinimą.

1.1. Atskirų novelių antraščių ir turinio sąveika

D. Kalinauskaitės rinkinį *Skersvėjų namai* sudaro devynios antraštės struktūra, tipu ir funkcijomis besiskiriančios novelės. Darbe jos aptariamoms tokia tvarka, kaip yra sudėtos knygoje (sunku pasakyti, ar tokia jų tvarka knygoje turi kokią nors logiką).

Suvyniok ugnį į popierių

Pirmoji rinkinio novelė pavadinta metaforiškai – *Suvyniok ugnį į popierių*. Metafora yra junginys *suvyniok ugnį* – liepiamąja nuosaka reiškiamas ne realus, o sunkiai įsivaizduojamas veiksmas. Antraštėje jungiami pagal savo leksinę reikšmę visiškai tarpusavyje nederantys leksiniai vienetai – *ugnies suvyniojimas* (veiksmažodžio *suvynioti* reikšmė – 1 ‘susukti, suriesti į ritinį, į kamuolį’ *LKŽe*). Remiantis Nijolės Sližienės (2004, 445–446) pateikiamu veiksmažodžių *vynioti / suvynioti* junglumu, matyti, kad dermė tarp *ugnis* ir *suvynioti* negalima.

Nors šioje antraštėje ir yra veiksmažodis, jis aiškumo ir konkretumo nesuteikia. Perskaičius tik antraštę, pirmiausia kyla klausimas, kas turima galvoje vartojant daiktavardį *ugnis*, kuria iš *LKŽe* pateiktų 9 reikšmių jis pavartotas. Grynasis antraštės pakartojimas atsiranda tik pačioje kūrinio pabaigoje: *Girdžiu, kaip kažkas man į pat ausį kužda: na, jei jau dediesi rašytoja, tai išbandyk, ar ne per skystos blauzdos – suvyniok suvyniok tą ugnį į popierių, šiame kelyje daug pašauktų, bet mažai išrinktų* (p. 33). Sakinys patvirtina iš viso novelės siužeto aiškėjantį faktą, kad *ugnies vyniojimu į popierių* novelėje pavadintas kūrybinis procesas. Taigi matyti, kad *ugnis* čia vartojama *LKŽe* nurodyta viena iš perkeltinių šio žodžio reikšmių – ‘stiprus patraukimas, aistra’. Pati rašytoja viename interviu yra pasakiusi, kad „kūrybinis rašymas – tai vaizduotės lavinimas ir fantazijos išlaisvinimas, savęs pažinimas, psichoterapija, nuotykis“ (žr. Tumasonytė 2016). Šiuo požiūriu galima svarstyti, kad gal net galima gretinti rašytoją ir pagrindinę novelės veikėją, kurios vardu ir yra kalbama kūrinyje. Jos (veikėjos) fantazija lavinama einant margaspalvėmis Ispanijos gatvelėmis, atsirenkant asmeninius patyrimus ir jausmus priimant įvairius potyrius. Susitikimas su ispanu Pedru, jo šėtoniškos manieros ir elgesys panašūs į fikciją. Pedras šioje novelėje greičiausiai yra jos pačios sąžinės balsas ir stimulus, kuris padeda suvokti save, tą kūrybinę ugnį perkelti į popierių.

„Ilga kaip šimtmečiai diena“

Novelės *„Ilga kaip šimtmečiai diena“* antraštė yra intertekstuali – sutampa su to paties pavadinimo Čingizo Aitmatovo romanu. Abu kūriniai sieja ne tik toks pat pavadinimas, bet ir kai kurios detalės. Romanas pradedamas tokiomis eilutėmis: *Traukiniai tuose kraštuose ėjo iš rytų į vakarus ir iš vakarų į rytus... / O į šalis nuo geležinkelio tuose kraštuose plytėjo didžiuliai tyrlaukių plotai – Sary Ozekai, geltonųjų stepių Vidurinės žemės... / Tuose kraštuose visi atstumai buvo matuojami pagal tolumą nuo geležinkelio, kaip nuo Grinvičio meridiano / <...>*

(Aitmatovas 1987, 12). Traukinių motyvas atkartojamas ir D. Kalinauskaitės novelėje – veikėjai gyvena *rajone už geležinkelio stoties* (p. 36). Abiejuose kūrinuose svarbus kelionės motyvas: romane į Burano Jedigėjaus draugo Kazangapo laidotuves keliaujama kupranugariu per stepes, o novelėje siužetas išsirutulioja iš pramoginės tėvo ir sūnaus kelionės baidare. Kelionė – tai toks metas, kai randama laiko apmąstymams, prisiminimams ar tiesiog užmezgamas dialogas su kitu žmogumi. Kūrinyje vaizduojamos kelionės metu pagerėja tėvo ir sūnaus santykiai.

Kūrinyje vaizduojama diena yra *ilga kaip šimtmečiai*, nes tėvas ir sūnus daro tai, kam įprastai nebūtų radę laiko. Antraštė ir novelės pabaiga įrėmina kūrinį. Baigiama šiek tiek modifikuotu antraštės pakartojimu *Gali sakyti – keli vyriški yriai, neįau mudu jų pramokom, taip greit? – nė šimtas metų nepraejo* (p. 46). Iš meninio palyginimo aiškėja ne tik laikas, bet galima nuspėti ir emocinę nuotaiką. Gali būti, kad kūrinio veiksmas yra šiek tiek nemalonus arba neįprastas, todėl veikėjams jis tęsiasi ilgiau (*ilgas* 3 ‘kiek laiko trunkantis; tęsimas’ LKŽe).

Nekalčiausia archeologija

Kitos novelės antraštė yra sudaryta iš mokslo šakos pavadinimo *archeologija*, kuris aiškinamas kaip „istorijos šaka, tirianti žmonijos praeitį iš iškastų materialinės kultūros liekanų nuo žmonių atsiradimo žemėje iki tų laikų, kuriems pažinti yra pakankamai rašytinių šaltinių“ (TŽŽ 2006, 101). Aukščiausio laipsnio būdvardžio *nekaltas* (2 ‘be piktumo, nuoširdus’ LKŽe, plg. *nekaltas juokas*) forma *nekalčiausias* stiprinama ypatybė. Pagal funkciją pavadinimas priklauso antraštėms, kurių poetinė svarba tarsi nulemta iš anksto. Vien tik iš antraštės nėra aišku, kad siužetas suksis ne apie tradicinę archeologiją.

Autorė bendrašakni antraštės nominacinį vienetą pavartoja jau pirmame puslapyje: *Tik čia visur reikia archeologo akies ir atidos, kruopštumo. Aistros...* (p. 47). Netikėtumo efektas novelėje atsiranda tada, kai paaiškėja, kad informacija bus atkurta iš pirkinų sąrašo. Iš bandymo savo vaizduotėje atkurti tikrus žmones ir jų problemas, sukuriamas grožinis kūrinys. Novelėje detalė po detalės sukuriama visa šeimos istorija – visai taip pat, kaip iš rastos detalės atkuriamas archeologinis radinys: *Mentelė ir šepetėlis – tik pradiniam etapui, paskui juk dar šukių sotinimas ir tvirtinimas polimeriniu tirpalu, klijavimas, apnašų valymas, gipsas, pincetas <...>* (p. 48). Perskaičius kūrinį paaiškėja ir antraštėje pavartoto būdvardžio *nekalčiausia* prasmė – manytina, kad tai – visiškai atsitiktinis tyrinėjimas, padėjęs atkurti vienos šeimos dramą.

Žmogus, pilnas skersvėjų

Pagal funkciją kitos novelės antraštė priklauso pavadinimams, kurių poetika nulemta iš anksto. Žodžių junginys *pilnas skersvėjų* novelėje pavartotas ne tiesiogine reikšme – yra metafora. Reikšmė perkeliama remiantis kuriamo vaizdo panašumo principu (plačiau apie metaforas žr. 2. 3. *Semantinės stiliaus figūros*). Nors kūrinyje sunku identifikuoti, ką iš tikrųjų reiškia junginys, bet skaitytojui aišku, kad daiktavardiniu žodžiu junginiu nusakomas veikėjo

charakteris. Dar neperskaičius kūrinio intuityviai galima jausti, kad metaforinis epitetas *pilnas skersvėjų* yra neigiamas – galbūt apibūdina ydingą charakterį, plg.: išsiblaškęs / neapsisprendęs / kažką praradęs žmogus.

Novelės siužetas sukasi apie emigranto baikerio grįžimą namo po to, kai miršta jo motina. Savo vaikystės namuose šis žmogus pasijaučia svetimas. Nesėkmės veikėjo gyvenime priskiriamos gamtos reiškiniui, kaltė suverčiama *skersvėjams*: *Per laisva – kai žmoguje langai atviri, skersvėjai išpučia, kas geriausia: mylimuosius ir, deja, mylinčiuosius. Išneša laimę, kas be ko, ir pinigus* (p. 78). Kaip konstatuojama novelėje, gyvenimo negandos kartais slypi ir genuose: *Staiga jis suprato, ką iš motinos paveldėjo, – skersvėjus. Ir – kelią* (p. 79). Iš šio sakinio matyti, kad daiktavardis *skersvėjai* vartojamas ne *LKŽe* nurodyta reikšme ('vėjas, einantis skersai patalpos, trauksmas'). Nors pagrindinis veikėjas ir jaučiasi išmestas iš namų, tačiau baikerių būrys jam yra kaip naujieji namai. Visi jie (baikeriai) su savo išskirtinai skaudžiomis patirtimis priima jį į savo būrį.

Dryžuoti

Novelė pavadinta tik vienu būdvardžiu, kuris žymi ypatybės turėjimą – *Dryžuoti*. Tokia antraštė jau pati savaimė yra poetiška. Skaitytojo smalsumą žadina tai, kad neaišku, kam novelėje galėtų būti priskiriama ši ypatybė. *LKŽe* prie būdvardžio *dryžuotas* nurodyta reikšmė 'su dryžiais, dryžas, rainas', pateikiami ir tipiškai junglumo su daiktavardžiais pavyzdžiai, plg.: *Audimas dryžuotas / Dryžuotos žąsys / Piršlys užsimovęs dryžuotas kelnes*. Ir pati pasakotoja kūrinyje bando aiškinti, kaip suvokia *dryžuotumą*: *Gal kam nors dryžuotumas asocijuojasi su zebrais, jūrinike ar tvora, man, nežinau kodėl – su kalinio drabužiais* (p. 87).

Novelėje tokią ypatybę turi baldai. Būtent nuo dryžuotų baldų įsigijimo ir pradėdama plėtoti kūrinio siužetinę liniją. Antraštės nominacinis vienetas tekste pradėdamas vartoti jau nuo antro novelės puslapio: *Taip mes tuos baldus ir nusipirkome. Tik grįžę išvydome – ką. Dryžuotus* (p. 87). Atrodo, kad šių baldų įsigijimas lemia, kad netrukus sutuoktinių namuose pasirodo jų giminaitis Janas, savo elgesiu ir manieromis primenantis bėgantį kalinį. Bet netrukus savo pačių namuose kaliniais tampa sutuoktinių pora: vaikas čia pradeda jaustis kaip šeimininkas ir jį sunku išprašyti. O ką jau kalbėti apie namuose tvyrančią įtampą ir nuolatinę spėlionę, kas Janui galėjo nutikti. Antraštės nominacinis vienas aktualus per visą kūrinį, o pabaigoje kūrinio tekstas tarsi įreminamas susiejant jį su kūrinio pradžia: *Kodėl reikėjo pirkti ant savo galvos – dryžuotus?! Ir it pėdsekį, it medžioklinį šunį užsiundžius šią asociaciją – stumte įstumti Janą į kalėjimą <...>* (p. 108). Taigi galima sakyti, kad antraštė sukelia apgauto laukimo efektą. *Dryžuoti* novelėje yra baldai, kurių įsigijimas tampa svarbiu ženklu ir viso kūrinio kontekste.

Post

Dar vienos novelės antraštę sudarorieveiksmis *post*: iš lot. 1 *post* 2 ‘po to, paskui, vėliau’ (*LLKŽ* 1996, 666), reiškiantis kažką, esantį vėliau ar po kažko. Pagal funkciją šis vienažodis kūrinio pavadinimas priklauso pabrėžtinai nepoetiškoms antraštėms. Nors iš pradžių tarsi ir akivaizdu, kad kūrinio pagrindinė mintis suksis apie tai, kas įvyksta po kažko, tačiau antraštė labai abstrakti. Sudėtinga nusakyti, koks bus kuriamas meninis kūrinio pasaulis.

Identifikuoti, kokią prasmę kūrinyje turi žodis *post*, padeda kai kurie vaizdiniai. Novelė pradedama scenos iš režisieriaus Džiuliano Šnabelio (Julian Schnabel) filmo *Skafandras ir drugelis* aprašymu – po insulto suparalyžiuotam vyrui užsiuva akį, kad nenukentėtų sveikoji akis. Ši scena padeda atskleisti visą meninio kūrinio prasmės vienovę. Esminis kūrinyje yra vienos akimirkos lemtingumas, kai tereikia mažiau nei sekundės ir netrukus jau viskam gali tapti per vėlu – *ištinka post*. To momento žmogus nespėja net pajauti: *Post... Jis visada ateina, net ir tada, kai, rodos, nieko apčiuopiamo neprarandi* (p. 113). Novelėje iškeliamą mintis, kad žmogus jau nuo pat vaikystės yra linkęs susikurti savo iliuzijų pasaulį prie to sugrįždamas tik senatvėje, kai netenka sveikatos ir tiesiog nebepajėgia daryti daugelio dalykų. Kūrinyje kalbama ir apie namus, kai daiktas po daikto yra prarandami jie visi. Pasakotojui namai yra labai svarbūs: *Ir nori nenori nuolatos kas nors tave veda – ten, atgal, namo <...>* (p. 113). Kūrinio antraštė tik patvirtina, kad kūrinyje nebus jokio konkretaus veiksmo, o tik būseną kažko netekus – tai rodo viso kūrinio tekstas.

Bomžė

Kitą novelę rašytoja tyčia pavadina grynai šnekamojoje kalboje vartojama svetimybė *bomžė*. Tai pabrėžtinai nepoetiška antraštė, turinti neigiamą socialinį vertinimą (*LŽB* pateiktos dvi *bomžas* reikšmės: 1 ‘benamis, valkata, apskurėlis’; 2 ‘nieko neturintis ir todėl verčiamas kitiems patarnauti, už kitus dirbti kalinys’). Dėl tiksliu asmens įvardijimu paremtos antraštės susidaro įspūdis, kad ir visame kūrinyje bus kalbama apie tokį žmogų.

Toliau skaitant novelę matyti, kad kūrinio pavadinimas nėra vienareikšmis. Antraštėje įvardijamo žmogaus tiesiogiai tapatinti su pagrindine veikėja Onute Pranaityte nereikėtų. Onutė – vaikiškai naivi, santūri, iš provincijos į didžiąją sceną patekusi ir puikiai dainuojanti mergina, iš kurios prodiuseriai nori padaryti žvaigždę. Merginos santūrumas ir *vienetinumumo*⁴ (*Tas vienetinumumas, jai atrodė, yra svarbiausia visko šiame pasaulyje sąlyga* (p. 125)), kaip ypatybės, vertinimas leidžia kitiems susidaryti apie ją atitinkamą nuomonę. Be to, kūrinyje anaipol nėra kalbama vulgariu tonu. Antraštės nominacinis vienetas yra *Onutės* kontekstinis sinonimas, epitetas. Jis kūrinyje pakartojamas tik dviejose situacijose. Pirmoji iš jų – tada, kai mergina atsisako dainuoti pompastiškoje arenoje. Antrą kartą merginą taip pavadina vaikinai (*Argi*

⁴ Daiktavardis *vienetinumumas* yra naujadaras, plačiau aptartas skyrelyje 2. 2. *Naujažodžiai*.

normalūs žmonės taip elgiasi? Ne, gal tik bomžai kokie! Tik tiems valkatoms jokių ribų, jokių tabu (p. 128) ...), kai ji per trečią pasimatymą prisipažįsta jį mylinti. Tai novelėje ir yra pagrindinė ašis, leidžianti pamatyti iškreiptą visuomenės mąstymą. Akivaizdu, kad tokia antraštė, kuri yra normalus šnekamosios kalbos elementas, bet neįprasta poetinei kalbai, sukelia kūrinyje apgauto laukimo efektą. Skaitytojas, pamatęs tokią antraštę, laukia, kad bus vaizduojamas *bomžas*, o pasirodo, kad vaizduojama normali mergina, kuri taip pavadinta dėl savo naivumo ir nuoširdumo.

Pakeleivė

Novelės *Pakeleivė* pavadinimas – stilistiškai neutralus daiktavardis, įvardijantis ir pagrindinę kūrinio veikėją. Net ir vien iš nominacinio vieneto *pakeleivė* reikšmės (3 ‘žmogus, kuriam pakeliui su kitu žmogumi, bendrakelionis’ *LKŽe*) galima matyti, kad kūrinyje bus svarbus situaciškumas. Atsitiktinai sutiktas žmogus, su kuriuo kurį laiką šeima yra pakeliui (tuo galima aiškinti tokio pavadinimo pasirinkimą), tampa labai svarbiu ne tik šios kelionės, bet ir gyvenimo pakeleiviu.

Į kūrinio veiksmą antraštės nominacinis vienetas įtraukiamas truputį vėliau. Kaip aiškėja skaitant kūrinį, antraštėje įvardyta *pakeleivė* yra epizodinis veikėjas (žr. 4. *Novelių veikėjai*). Vadinamoji *pakeleivė* yra paslaptinga senė, savitas žolininkės Eugenijos Šimkūnaitės prototipas, kurią automobiliu vykstanti šeima sutinka kelyje ir nutaria pavėžėti. Lemtingos ir daug ką pasakančios pasirodo senės mintys: *Tik niekas netrikdė senės olimpinės ramybės. Ji sėdėjo atlaidi ir net geranoriška jų žmogiškoms silpnybėms ir nuodėmėms, sėdėjo šiltai ir užtikrintai, nes buvo to nusipelnusi: visas pasaulis jai skolingas, ir tai, kas yra duodama, ponai, jokia paslauga – teisėtas skolos gražinimas, vo taip* (p. 133–140)! Kaip paaiškėja vėliau, ta paslauga yra sergančios dukters išgydymas.

Norėčiau būti Karenina

Paskutinės rinkinio novelės antraštėje *Norėčiau būti Karenina* yra aliuzija į Levo Tolstojaus romaną *Ana Karenina*. Tai sakinio pavidalo pavadinimas, ekspresyvus vien tuo, kad yra intertekstualus. Sakinys labai asmeniškasis, kadangi juo išreiškiamas kūrinio veikėjo noras, polinkis būti panašiam į kažką kitą. Tariamąja nuosaka, o ne tiesioginės nuosakos esamuju laiku išreikštas noras yra atsargus ir nedrąsus, jaučiama abejonė, plg.: *Noriu būti Karenina / Norėčiau būti Karenina*.

Skaitytojas, dar neperskaitęs kūrinio, gali tik spėlioti, kodėl veikėjas norėtų būti panašus į Kareniną. Ana Karenina pirmą kartą kūrinyje minima pasakojant apie tai, kaip italai Vilniuje stato filmą, kuriame Anos Kareninos personažas yra vienas iš vaidmenų. Nors kūrinio pagrindinė veikėja Anelė su vyru ir užsidirba kartais nusifilmuodami masinėse scenose, bet Anos Kareninos vaidmuo moteriai nepasiekiamas.

Novelėje yra ir grynasis antraštės pakartojimas. Juokais paklausta, ką moteris norėtų dar suvaidinti, ji atsako naiviai: – *Norėčiau būti Ana Karenina* (p. 158).. Bet Karenina ji norėtų būti ir realiaame gyvenime: *Moterys kartais nei iš šio, nei iš to dėl niekam nesuprantamų, nepaaiškinamų, nes neapčiuopiamų, priežasčių pavirsta anom kareninom, žiūrinčiom nuo tilto į upės vandenį ir besimatuojančiom sietuvą: vienas, du, trys, keturi, penki, šeši, septyni* (p. 158)... Šiame sakinyje asmenvardis *Karenina* yra tapęs antonomazijos figūra (daugiau apie antonomaziją žr. skyrelyje 2. 3. *Semantinės stiliaus figūros*), tai rodo, kad asmenvardis įgyja platesnę – kažkuriomis savo savybėmis į Levo Tolstojaus romano personažą panašių moterų – reikšmę. Galimybė gauti panašų vaidmenį Anelės gyvenime atsiranda netrukus, kai vedama smalsumo ar aistros moteris pasiduoda avantiūrai ir susitinka su epizodiškai jos praecityje buvusiu vyru.

Taigi galima sakyti, kad D. Kalinauskaitės novelių antraštės turi didelę reikšmę suvokiant tiesioginę kūrinio prasmę. Nors neretai pati antraštė tiesiogiai su kūrinio meniniu pasauliu nesujungia (iš pavadinimo nėra visiškai aiški tema, veikėjai, laikas, erdvė), bet tai padaryti padeda gryniesi ir modifikuoti antraštės pakartojimai kūrinyje, taip pat įvairūs įvaizdžiai. Dauguma rinkinio *Skersvėjų namai* novelių antraščių yra poetinės ir lingvistine prasme žaismingos: persmelktos metaforos, intertekstualios, o kai kurias atvejais jas sudaro semantiškai nederantys leksiniai vienetai. Visa tai didina skaitytojo smalsumą ir žadina vaizduotę.

1. 2. Rinkinio pavadinimo motyvacija

Kai į knygą ar rinkinį sudedami keli smulkesnio žanro kūriniai, knygos pavadinimas parenkamas įvairiai. Kartais pavartojama kurio nors viduje esančio kūrinio antraštė, o kartais sugalvojama visiškai nauja. D. Kalinauskaitės rinkinys pavadintas ne pasiremiant kurios nors vienos novelės antrašte, o nauju dvižodžiu pavadinimu *Skersvėjų namai*. Vienoje recenzijoje J. Sprindytė (2016) teigia: „Naujos knygos pavadinimas reikšminis, truputį oksimoroniškas, mobilumo ir stabilumo kaktomuša – visuomenės būklės atspindys šiandien“.

Pradėjus rinkinio pavadinimą narplioti atskirais dėmenimis matyti, kad jį sudaro sintaksiniu požiūriu nelygiaverčiai žodžiai *skersvėjis* ir *namai* (*skersvėjų* yra daiktavardžio *namai* pažymins ir eina epitetu). Iš dūrinio *skersvėjis* (‘vėjas, einantis skersai patalpos, traukimas’ *LKŽe*) reikšmės akivaizdu, kad aptariamam reiškiniui susiformuoti yra būtina patalpa, patį procesą galima pavadinti chaotišku. Kita svarbi savybė yra tai, kad toks vėjas turi polinkį *ištraukti*: „Skersvėjai kryžminasi, pučia į visas pasaulio puses, yra gerokai kenksmingi sveikatai, bet išpusto visa, kas įsisenėję. Namai – lyg ir svorio centras, kai kur aprašomi empiriškai kruopščiai, bet iš esmės pertraukti skersvėjų, namai jau yra ten, kur tavo mobilusis telefonas, esi

tranzitinis subjektas“ (Sprindytė 2016). Daiktavardis *namai* knygos antraštėje pasirinktas neatsitiktinai – namų tematika arba jų vaizdiniai sieja visas noveles (žr. skyrelį 1.1. *Atskirų novelių antraščių ir turinio sąveika*).

Pavadinimas *Skersvėjų namai* struktūriškai labiausiai susijęs su ketvirtąja novele (*Žmogus, pilnas skersvėjų*). Šiuos pavadinimus sieja metoniminis ryšys – žmogus, kuriam būdingos metaforizuotu daiktavardžiu *skersvėjis* reiškiamos savybės arba neramūs gyvenimo įvykiai, gyvena tokiuose namuose. Tik išsamiau išnagrinėjus noveles pastebėta, kad žodžiu *skersvėjis* reiškiamą ypatybę būdinga visoms novelėms: kai kuriose iškeliami maištingi veikėjų charakteriai, kitose – neramūs įvykiai, su kuriais jiems tenka susidurti.

2. LEKSIKA

2. 1. Nebendrinės lietuvių kalbos leksika

Leksika (žodynas) yra labiausiai kintantis kalbos lygmuo. Vieni žodžiai pasensta ir išnyksta iš vartosenos, kiti sukuriami jau iš turimų pirminių žodžių ir taip papildo žodyną. Pagrindinį žodyno fondą, pasak Evaldos Jakaitienės (2010, 174), sudaro bendrinė kalba ir liaudies šnekamoji kalba. Svarbiausius bendrinės kalbos požymius išvardija Rita Miliūnaitė (2014, 24): „Bendrinė kalba – tai sunorminta (standartizuota), rašytinę ir sakytinę formas turinti, daugelyje sferų vartojama visiems kalbos vartotojams bendra kalbos atmaina“. Tokia (bendrinė) kalba dar vadinama ir prestižine kalba.

Kalbėdamas apie bendrinės kalbos ir funkcinių stilių santykį, Kazimieras Župerka (žr. 2005, 57) jį apibūdina kaip šiek tiek paradoksalų, nes stiliai yra bendrinės kalbos atmainos, bet jų, ypač meninio, buitinio (šnekamojo), taip pat publicistinio, tekstuose vartojama ir ne bendrinės kalbos raiškos priemonių. Labai daug į bendrinės kalbos rėmus netelpančių leksikos vienetų motyvuotai realizuojama grožinės literatūros kūrinuose. Čia labai tinka J. Pikčilingio (2010, 369) mintis: „Grožinė literatūra – tai stilius, kuriame aktyvinami visi kalbos lygiai. Dažnai bei įvairiai vartojami kitų stilių elementai čia esti meniškai transformuojami“. K. Župerkos (2012, 96) teigimu, meninis stilius eksploatuoja visas kalbos priemones: neutralias ir stilistiškai nuspalvintas, knygines, dalykines ir šnekamosios, buitinės kalbos.

Daug nebendrinės kalbos leksikos yra vartojama viename iš funkcinių kalbos stilių – **šnekamojoje kalboje**. K. Župerka (2012, 91) teigia, kad „šnekamojo stiliaus savitumas eina iš šnekos spontaniškumo – ji iš anksto neparengta“. Tokio spontaniškumo yra gausu grožinės literatūros kūrinio veikėjų kalboje.

Vienas iš meniniame stiliuje eksploatuojamų nebendrinės lietuvių kalbos elementų yra **svetimybės**, dar kitaip vadinamos barbarizmais. Kalboje gausu ir daug senųjų skolinių, kurie lietuvių kalboje pritapo ir dabar yra vartojami bendrinėje kalboje kaip savi žodžiai, pvz.: *akis*, *brolis*, *sesuo* ir kt. Kaip teigia E. Jakaitienė (2010, 175), svetimybės yra tie skoliniai, kurie bendrinėje kalboje neįsigyveno ir nesutapo su gimtosios kalbos sistema. Tokie žodžiai bendrinėje kalboje yra neteiktini – siekiama vietoj jų vartoti lietuviškus atitikmenis. Bet meninio ar publicistinio stiliaus tekstuose svetimybių vartojimas įmanomas kaip motyvuota stilistinė priemonė (žr. Mikulėnienė, Dvylytė 2013, 69).

Novelėse svetimybės atlieka įvairias funkcijas. Štai iš baltarusių kalbos pasiskolintas daiktavardis *skūra* suteikia tekstui ekspresyvumo ir padeda sukurti atitinkamą meninį vaizdą, pgl.: ... *Kai tave apsiaučia baltas ir minkštas svetimo krašto pajūrio oras, nusimeti namie*

įdiržintą *skūrą* ir *apsivelki kitą* – plonesnę, aštuoniantę (p. 8). *LKŽe* pateikiama šio daiktavardžio reikšmė – 1 ‘viršutinis kūno sluoksniu, oda’. Matyti, kaip pavartojus už bendrinės kalbos ribų esantį žodį, sakinyje tampa ekspresyvesnis, plg.: ... *Kai tave apsiaučia baltas ir minkštas svetimo krašto pajūrio oras, nusimeti namie įdiržintą odą ir apsivelki kitą – plonesnę, aštuoniantę*. Tokią pačią funkciją žodis *skūra* atlieka ir kitoje novelėje, plg.: *Jis žinojo, skūra juto, kad ji išeina gyventi kitur* (p. 77).

Kitame sakinyje *Žmonės taip ir sakydavo motinai: „Tau nepasisėkė su pirmuoju, tuo balamūtu, bet turi dar kitą, šviesaus veido...“* (p. 82) pavartota svetimybė *balamūtas*. Iš baltarusių, lenkų kalbų kilusio žodžio reikšmė labai plati – ‘kas iš kvailumo, išdykumo ar blogos valios daro ką ne taip, kaip reikia, paikšas, išdykėlis’ (*LKŽe*). Galima manyti, kad būtent reikšmės platumas ir lemia tokio žodžio pasirinkimą sakinyje. Be to, labai svarbu, kad šie žodžiai yra įdėti į veikėjo, kuris gyvena atokesnėje vietovėje, kalbą.

Svetimybė, kuri turi nemažą vartojimo tradiciją, pasak. R. Miliūnaitės (2005, 47), gali būti motyvuotai vartojama kurti archaizuotam įvaizdžiui, kai norima parodyti žmogaus santykį su praeitimi. Vienoje iš novelių vartojamas rusicizmas *univermagas* (trumpinys iš rusų k. *универсальный магазин* – universalinė parduotuvė): *Užtat paskutinę dieną, nusivedęs į univermagą, nors ji ir priešinosi, karštai gynėsi abiem rankomis, nupirko jai, nepaisydamas protestų, odinius aulinukus su kailiu* (p. 151). Remiantis *Kalbos patarimais* (žr. Mikulėnienė, Dvylytė 2013, 94), jo reikšmė – ‘universalinė (parduotuvė)’. Tokio žodžio vartojimas sakinyje yra istorinio konteksto ženklas – tai sovietmečio žodis⁵. Negalima teigti, kad tokiomis svetimybėmis novelėse piktnaudžiaujama. Jos yra labai talpios: užtenka pavartoti vieną tokį žodį ir tampa aišku, apie kokį laikotarpį rašoma ir kas jam būdinga. Pati D. Kalinauskaitė (2013) viename interviu yra pasakiusi: „Sovietmečio laikotarpio skolinių, anglybių buvimas tekste anaipol nereiškia, kad jais mėgaujamosi. Jie tiesiog ten yra, nes jų reikia“.

Kai kuriais atvejais novelėse vartojamas svetimybės imama aiškinti įterpiant metakalbinius komentarus (apie metakalbinius komentarus žr. Župerka 2012a). Toks komentaras pavartotas sakinyje *Su begale vienas ant kito segimų sijonų ji buvo panaši į spintutę prie lovos – „tumbočkom“ tokias vadinam, <...>* (p. 9). Bendrinei kalbai nepriklausantis žodis čia yra išskirtas kabutėmis ir šalia jos pateikiamas autorės komentaras. Autorė žodį skolinasi iš rusų kalbos, vartoja kaip vertinį, plg. *тумбочка*. Jis atitinka lietuvišką žodį *spintelė*⁶. Panašiai aiškinamas iš lenkų ir rusų kalbų kilęs būdvardis *nuniemęs* (žr. *LKŽe* pateikiamą veiksmažodžio *nuniemti* reikšmę ‘nutirpti, apmirti, sustingti’). Sakinyje *Iš siaubo „nuniemusiais“*, kaip

⁵ Žr. *VLKK konsultacija*. Prieiga internete: <<http://www.vlkk.lt/konsultacijos/3209-univermagas-universaline>>, [žiūrėta 2019-04-02].

⁶ Žr. *VLKK konsultacija*. Prieiga internete: <<http://www.vlkk.lt/konsultacijos/4676-tumba-spintele-sargsulis>>, [žiūrėta 2019-04-12].

sakydavo mano giminėje, pirštais atsidariau rankinę (p. 29) neteiktinas leksikos vienetas taip pat išskirtas kabutėmis. Autorė parodo, kad tas žodis buvo vartojamas, ir visai gali būti, kad tebėra vartojamas jos tarmėje .

Visai naujomis laikytinų svetimybų novelėse vartojama mažai. Štai viena tokių pateikta sakinyje: – *Nu, milteliai, rodos. **Printerio*** (p. 41)... Daiktavardis *printeris* yra kompiuterijos srities žodis, lietuvių kalboje turintis atitikmenį *spausdintuvas*. Neteiktino daiktavardžio vartojimas sakinio esmės nekeičia, bet stilistiškai yra svarbus – rašytinėje kalboje svetimybė *printeris* jau beveik nebevartojama.

Meniniame stiliuje motyvuotai vartojami **hibridai**. Tokie žodžiai atsiranda svetimoms kalbos žodžio dalį sudedant su savosios kalbos žodžių dalimis. Naujas žodis yra sukuriamas pasitelkus visus lietuvių kalbos darybos būdus, pavartojant kurį nors konkretų nelietuvišką formantą su lietuvių kalbos žodžio šaknimi arba lietuvišką formantą su svetimoms kalbos žodžio šaknimi (žr. Jakaitienė 2010, 255). Darbe laikomasi siauresnės hibridų sampratos, kai hibridais nelaikomi iš tarptautinių ar senųjų norminių skolinių atsiradę žodžiai.

D. Kalinauskaitė novelėse vartoja nelietuviškos priesagos *-ka* vedinį iš daiktavardžio *čigonė: čigonka*, plg.: <...> *tik nežiūrėk čigonkai į akis – apduos* (p. 164). Remiantis *VLKK konsultacijų banko* duomenimis⁷, hibrido reikšmė – ‘*čigonė, čigoniukė*’. Nėra visiškai aišku, kuo rašytoja motyvuoja tokio žodžio pasirinkimą sakinyje. Hibridu laikomas ir daiktavardis *brudena*, pavartotas sakinyje <...>, *jai JO – psicho, lopo, idioto, locho, lūzerio, veiloko, (brudenos!) – nereikia nieko, tegu eina į visas keturias puses* (p. 145). Šis žodis yra išvestas iš bendrinėje kalboje neteiktino pamatinio žodžio 1 *brudas* 3 ‘netikėlis, bjaurybė’ su lietuviška priesaga *-ena*. Remiantis *DLKG* (žr. 2006, 109), priesagos *-ena* vediniai priklauso veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimams ir turi aiškia menkinamąją reikšmę.

Kūriniuose yra nemažai emocijas rodančių pasakymų – **keiksmazodžių**. Iš kai kurių sakinių leksinės aplinkos matyti, kad kai kalbama su vaikais, vartojami švelnesni keiksmazodžių variantai. Štai sakinyje – *Dėmėtoji meškutė, vaikelį, ji įveikia tūkstančius kilometrų, kad pasiektų Afriką. Printerio milteliai... **Jeptitararai**...* (p. 41) greta *jeptitararai* dar pavartojamas kreipinys *vaikeli* suteikia familiarumo. Analogiškai ir sakinyje: *Trauk, sakau, **jetitararai**, vaikelį, iš kišenių tuos angliukus! – ūmai jis pakėlė balsą ir išraudo kone iki marškinių apykaklės* (p. 99). Tik *p* priebalse besiskiriantys sakiniuose pavartoti keiksmazodžiai rodo stiprų emocinį veikėjo susijaudinimą. Panašus keiksmazodis, tik grafiškai pateiktas sutrumpintai paliekant tik priebalses, užfiksuotas ir kitame sakinyje: *Mano vyras garsiai atsiduso: „**Jtvmtj**, tas apdulkejęs arklys stoja piestu jau metų metus ir jam niekada nieko nėra nutikę* (p. 91)... Matyti, kad tokių

⁷ Žr. *VLKK konsultacija*. Prieiga internete: <<http://www.vlkk.lt/konsultacijos/563-cigonka>>, [žiūrėta 2019-04-02].

emocijas reiškiančių žodžių vartojimas motyvuotas tuo, kad jie padeda geriau suprasti veikėjų nuotaikas.

Šnekamosios kalbos žodžiais yra laikomi išskirtinai tie leksikos vienetai, prie kurių žodyne nurodoma šnekamosios kalbos stilistinės pažymos. K. Župerkos (2012, 18) teigimu, tokie žodžiai susiję su neoficialiąja, buitine sfera. Šnekamosios kalbos stilistinę pažymą sakinyje *Čia – tik jūra, tu ir tipelis* (p. 22) turi priesagos *-elis* vedinys iš daiktavardžio *tipas*. LKŽe pateikiama 4 šio žodžio reikšmė – ‘keistų ar neigiamų bruožų žmogus’. Prie daiktavardžio *tipas* reikšmės dar pabrėžiama, kad tai naujai tarmėse atsiradęs žodis. Sakinyje pavartojus deminutyvinę formą, šios neigiamos savybės kiek susilpninamos, be to, ši forma labiau tinka ir pagal skambesį. K. Župerka (2012, 18) pažymi, kad šnekamosios kalbos stilistinę atspalvį turi daugelio žodžių perkeltinės reikšmės. Vienoje novelių rastas pasakymas *pešti dūmą*, kuri sudarantis veiksmažodis *pešti* LKŽe turi šnekamosios kalbos pažymą: *Kaip matot, čia daug dailininkų, konkurencija beprotiškai didelė, – pešdamas dūmą Chulijas kiek nervingai, kaip man pasirodė, pašnairavo į žmonių būrelį netoliese, <...>* (p. 13). Sakinyje veiksmažodis *pešti* pavartotas būtent perkeltine LKŽe nurodyta 11 reikšme ‘traukti dūmą, rūkyti’.

Žodžiai gali turėti ne tik stilistinių, bet ir emocinių atspalvių (žr. Župerka 2012, 20). Emocinių atspalvių turinti leksika dažniausiai yra neatskiriama nuo šnekamosios kalbos stilistinės pažymos turinčių žodžių. Viena iš tokių žodžių grupių yra vulgarizmo emocinę pažymą turintys žodžiai, būdingi išskirtinai šnekamajai kalbai. Iš sakinio *Turbūt todėl, kad mano mama bijojo pirdžių, juk jos jaunystės S-ai laikais dar išvis nebuvo išrasti...* (p. 23) konteksto matyti, kad sakinyje reikia remtis antro LKŽe pateikiamo antraštinio daiktavardžio *pirdžius* 3 reikšme: *vlg. menk.* ‘menkas žmogus (ppr. apie pusbernius)’.

Už bendrinės kalbos ribų atsiduria ir ribotos vartosenos žodžiai, t. y. **specialioji leksika**. Ji dar skirstoma į kelis tipus pagal tai, kokia žmonių grupė ją vartoja, plg.: tarminė, profesinė ir žargoninė leksika.

Žargoninė leksika – tai šnekamoji kalba, priklausanti kokiai nors grupei žmonių, kuriuos jungia bendri socialiniai ar profesiniai interesai (Jakaitienė 2010, 197). Kaip teigia R. Milūnaitė (2014, 21), žargonas „laužo bendrinės kalbos normas, jų nepaiso. Taip elgiamasi siekiant susitapatinti su tam tikra socialine, profesine ar amžiaus grupe, atsiriboti ar išsiskirti nuo kitų“. Čia labai tinka ir Georgijaus Čičerino mintis apie Onore de Balzaką: „Tai kalba bankininko ir juodadarbio, kilmingos damos ir prostitutės, seno pulkininko ir jauno klerko, dvasininko ir gydytojo, studento ir bandito“ (cit. Pikčilingis 1971, 88).

Novelėse žargonybių pasitaiko aprašant veikėjus arba jų tarpusavio pokalbiuose, joms yra būdingas stiprus emocinis užtaisas. Viename teksto fragmente – *Tai, sakai, vis pribambasai, bezdeluškos... Na, argi tai šitiekos metų dieđui?* (p. 82) pavartotos dvi žargonybės. ŽDB

nurodomos dvi daiktavardžio *pribumbasas* (morfologiškai pakitęs šaknies balsis; šnekamojoje kalboje dar vartojamas variantas *pribombasas*) reikšmės: 1 ‘aksesuaras, priedas, pagerinimas, patobulinimas’ ir 2 ‘triukas, keistenybė, koks išsigalvotas dalykas’. Remiantis *ŽDB*, abiem savo reikšmėmis žodis priklauso rokerių žargonui. Net ir iš sakinio leksinės aplinkos nėra visiškai aišku, kuria reikšme žodis pavartotas sakinyje. Pagal analogiją su žodžiu *bezdelūškė*, kurio *ŽDB* nurodoma reikšmė ‘– niekniekis, kas nors maža, pigu, trumpa ir pan.’ – matyti, kad labiau tinka antroji reikšmė. Žargonybėmis kuriamas truputį pajuokiamas veikėjo apibūdinimas.

Novelėse yra ir išskirtinai jaunimo kalbai būdingų žodžių. Sakinyje *Žinau, žinau, sakysit, nebeverta pasakot tokių užgruzinančių istorijų – lietuvių literatūroje jų jau ir taip nors vežimais vežk, <...>* (p. 23) kaip epitetą pavartotas priešdėlio *už-* vedinys *užgruzinti*, išvestas iš *ŽDB* pateikto veiksmažodžio *gruzinti*, turinčio reikšmę ‘suerzinti, sudirginti, sunervinti, sujaudinti, padaryti psichologinį spaudimą, supykdyti, papiktinti’. Šių dienų jaunuolių gyvenimo aktualijas parodo ir kasdienėje kalboje itin dažnai vartojamas žodis *čatas*, plg.: *<...> kas be ko, „čatai“, „čatai“ ir dar kartą „čatai“, jis jau net nebevaikščiojo į mokyklą, sumaniai išraitydamas pinkliausias istorijas <...>* (p. 136–137). *ŽDB* pateikiama šio žodžio reikšmė – ‘interaktyviųjų pokalbių svetainė, programa’. Sakinyje tą pačią žargonybę kartojant tris kartus siekiama sustiprinti įspūdį – parodyti šio reiškinių aktualumą. Tikėtina, kad žargonybę rašydama kabutėse, autorė nori parodyti šio žodžio netinkamumą.

Viename sakinyje *Tuojau pat, vos jie grįš į miestą, ji padės jam susikrauti šmutkes, kas netilps, eis tiesiu taikymu per balkoną, jai JO – psicho, lopo, idioto, locho, lūzerio, veiloko, (brudenos!) – nereikia nieko, tegu eina į visas keturias puses* (p. 145) išvardijamos kelios panašią reikšmę turinčios žargonybės. Remiantis *ŽDB* pateikiamomis reikšmėmis, šie žodžiai tarpusavyje sudaro sinonimų eilę, plg.: *psichas* 1 ‘psichinis ligonis, kas išprotėjęs; kvailys, mulkis, nevisprotis, bukaprotis, netikėlis, nevykėlis, žioplys’ – *lopas* ‘kvailys, mulkis, nevisprotis, bukaprotis, netikėlis, nevykėlis, žioplys’ – *lochas* ‘kvailys, mulkis, nevisprotis, bukaprotis, netikėlis, nevykėlis, žioplys’ – *lūzeris* 1 ‘kvailys, mulkis, nevisprotis, bukaprotis, netikėlis, nevykėlis, nevėkšla, žioplys’ – *veilokas* ‘nevykėlis, netikėlis, nevėkšla, vėpla, žioplys, neišmanėlis, kvailys, mulkis, siauro mąstymo asmuo’. Toks visos sinonimų eilės pateikimas padeda sustiprinti įspūdį ir rodo esant didelį veikėjo emocinį susijaudinimą. Iš jų (sinonimų) absoliutieji sinonimai yra *lopas* ir *lochas*, turintys tapačią reikšmę. Kitų sinonimų eilės narių reikšmės turi papildomų semantinių komponentų.

Vienas iš ribotos vartosenos žodžių (specialiosios leksikos) sluoksnių yra **profesionalizmai**. Kaip teigia E. Jakaitienė (2010, 185), tai ne bendrinės, o šnekamosios kalbos žodžiai, kuriuos vartoja tam tikros profesijos atstovai. Nėra labai ryškios ribos, skiriančios profesionalizmus nuo profesinio žargono, bet, kaip teigia E. Jakaitienė (2010, 186), dauguma

profesionalizmą gali būti pavadinti profesiniu žargonu, nes yra nesistemiški ir dažnai vaizdingi. Tokiu profesionalizmu novelėse galima laikyti daiktavardį *klaksonai*, plg.: *Juodbruviai veidai, bežieviai platanai, skverų ūksmė ir žiedų kekių konsteliacijos (Lietuvoje medžiai jau visai pliki), šviesoforai, automobilių klaksonai*, <...> (p. 8–9). Šiuo žodžiu įvardijamas garsinis automobilio arba motociklo signalas. Daiktavardis šiame tekste veikiausiai pavartotas kalbant apie tam tikrus automobilius (ppr. senoviškus).

Taigi matyti, kad novelėse vartojama leksika yra labai įvairi ir dažnai netelpa į bendrinės kalbos rėmus. Pasakodama apie tolimesnėje praeityje buvusių įvykių ir kurdama veikėjų dialogus, rašytoja vartoja senųjų svetimybų. D. Kalinauskaitė tyčia vartoja ir žargonybių, kuriomis parodomi išskirtinai kuriam nors socialiniam ar profesiniam sluoksniui būdinga veikėjų kalba – atrodo, kad kiekvienas žodis veikėjo lūpose yra labai natūralus ir emociingas.

2. 2. Naujažodžiai

Naujažodžiai (dar kitaip vadinami neologizmais) – tam tikru raidos laikotarpiu kalboje atsiradę nauji leksikos vienetai (Jakaitienė 2010, 205). Tokie žodžiai į aktyvią vartoseną įtraukiami ne iš karto, o tada, kai yra pripažįstamas jų reikalingumas. E. Jakaitienė (žr. 2010, 205–215) nurodo 4 naujažodžių atsiradimo būdus:

1. Pagal kalboje įprastus darybos modelius.
2. Verčiant iš kitų kalbų.
3. Skolinantis iš kitų kalbų.
4. Turimiems žodžiams suteikiant naujas reikšmes.

Itin daug naujažodžių sudaroma pagal įprastus kalboje darybos modelius (tokie žodžiai vadinami **naujadarais**). Lietuvių kalboje yra šie pagrindiniai žodžių darybos būdai (žr. Keinys 1999, 20–23): priesaginė daryba, galūninė daryba, priešdėlinė daryba, dūryba. Kartais galimi ir mišrieji būdai (priešdėlių-priesagų; dūrybos-priesagų). Kaip teigia E. Jakaitienė (2010, 207) išskirtinai grožinėje literatūroje yra randami **okaziniai naujadarai**, kuriuos norint suprasti yra būtinas kontekstas.

Novelėje rastas neįprastas žodis *drastika*, kurį galima laikyti okaziniu. Net iš sakinio, kuriame jis pavartotas, nėra visiškai aiški jo reikšmė, plg.: *Staiga pro pagrindines duris įžūliai, su visa gatvės drastika ir akustika, įskriejo futbolo kamuolys* (p. 19). Žodis *drastika* yra susijęs su būdvardžiu *drastiškas*, -a (1 ‘greit ir stipriai veikiantis’, 2 ‘įžeidžiantis, užgaulus’ DLKŽ), veikiausiai sudarytas pagal analogiją (toks pat baigmuo) su greta pavartotu tarptautiniu žodžiu *akustika* (TŽŽ 2006, 55).

Didžioji dalis D. Kalinauskaitės kalboje rastų naujažodžių laikytini naujadarais. Pavartoti keli priesagų vediniai, kuriuos suvokti kontekstas nėra reikalingas. Štai sakinyje <...> *nė su vienu jų niekada nereikėjo leistis į svarstybas, kas, kaip ir kodėl* (p. 69) pavartotas naujadaras *svarstybos*. Tai yra priesagos *-ybos* vedinys iš veiksmožodžio *svarstyti*. Naujažodis nėra įtrauktas ir į *ND*, bet *DLKT* su šiuo žodžiu rasti 53 vartosenos pavyzdžiai. *DLKG* (žr. 2006, 95–96) nurodoma, kad aptariamoms priesagoms „vediniai dažniausiai eina kiek specializuotais veiksmų sistemos (visumos) bei veiklos sričių pavadinimais“.

Be konteksto suprantamą, bet savo semantika kiek netikėtą naujadarą rašytoja pavartoja įvardydamą bankininkes: – *Palūkininkės, ką? Swedbankininkės, a? – jis kumštelėjo sūnų bandydamas prajukinti, <...>* (p. 41). Naujai sudarytas daiktavardis *swedbankininkė* yra vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimams būdingos priesagos *-ininkė* vedinys iš pamatinio žodžio *swedbank* (Lietuvoje veikiančio banko pavadinimo). Vedinys sudarytas pagal analogiją su asmenų pavadinimais (*-ininkas* yra pati dariausia šios darybos kategorijos priesaga). Tai, kad ši profesija siejama su konkrečiu banku, sakiniui suteikia komiškumo.

Sakinyje *Tas vienietinumas, jai atrodė, yra svarbiausia visko šiame pasaulyje sąlyga* (p. 125) pavartotas priesagos *-umas* vedinys iš būdvardžio *vienietinis* (2 ‘skaičiuojamas atskirais vienetais’ *LKŽe*). Šiai dariai vardažodžių abstraktų priesagai būdinga abstrahuotos ypatybės reikšmė (žr. *LKG* 1965, 306).

Iš veiksmožodžio *apmirti* (1 ‘nustoti jausti, sustingti’) su priesaga *-tis* sudarytas naujas daiktavardis *apmirtis*: *Kai taip nutinka, pereini visas neišvengiamas stadijas – stacijas: šoką, neigimą, pyktį, kaltų ieškojimą, skausmą, sugniužimą, apatiją. Apmirtį* (145) ... Iš pamatiniu žodžiu *apmirti* reiškiamo proceso matyti, kad jis (procesas) nėra baigtinis. Daiktavardis *apmirtis* nėra fiksuotas *ND*, vartosenos pavyzdžių nerasta nei *DLKT*.

Rašytoja novelėse vartoja ir naujadarais laikytinų priešdėlių vedinių; jų darybą yra aptarusi J. Vaskelienė (žr. 2017). Įdomus vedinys, kurio nėra nei viename žodyne, rastas sakinyje *Šis – nūnai svečias savo namuose – sėdėjo sustulpėjęs* (p. 93) Tai yra priešdėlio *su-*vedinys pavartoti perkeltine reikšme: negyvo daikto veiksmas perkeliamas žmogui (Vaskelienė 2017, 21). Dar viename sakinyje *Ne, ne tą, kurią pats ir sukūrė, „sudizainino“ (ta, sako, tokia nefunkcionaliai, kad ja neįmanoma naudotis, muziejinis eksponatas, beje, labai brangus), o kitą, su kuria galima, o svarbiausia – labai norėtusi dabar pavalgyti* (p. 10) rastas naujadaras *sudzaininti*. Tai yra priešdėlio *su-*vedinys iš potencinio pamatinio žodžio *dizaininti*, kuris nėra fiksuotas žodynuose. *DLKT* rasti du vartosenos atvejai, kai žodis *sudzaininti* yra pavartojamas kūrinyje. Šis veiksmožodis taip pat yra aptinkamas ir *ŽDB*.

Matyti, kad novelėse vartojamas naujažodis ir sukurti naujadarai padeda tiksliau nusakyti konkrečias meninio kūrinio realijas.

2. 3. Semantinės stiliaus figūros

Grožiniame tekste vartojamos individualiai rašytojo sukurtos kalbinės raiškos priemonės – stiliaus figūros. Kaip teigia K. Župerka (2012, 57), stiliaus figūra yra ypatingas, nestandartinis kalbinės raiškos būdas. Kadangi rašytojas yra visiškai laisvas pasitelkti įvairių kalbos lygmenų vienetus, tai meniniame stiliuje tokių figūrų vartojama labai daug ir jos gali būti suvokiamos labai subjektyviai.

Vienas iš stiliaus figūrų tipų yra leksinės semantinės figūros, apimančios nuolat kintantį kalbos lygmenį – leksiką. Pasak K. Župerkos (2012, 57), iš visų stiliaus figūrų leksinės semantinės figūros atlieka didžiausią stilistinį vaidmenį. Tokių figūrų vaidmuo kūrinyje gali būti labai įvairus. Jos yra ekspresyvios ir suteikia tekstui vaizdingumo. Be to, semantinės stiliaus figūros yra labai talpios – keliais žodžiais kartais galima pasakyti labai daug. Tokių jų talpumą galima paaiškinti tuo, kad žodžiai apskritai dažniausiai turi daugiau nei vieną reikšmę.

Gausiai grožinės literatūros kūriniuose vartojamas meninis palyginimas dažnai sudaro ir tropo pagrindą. „Palyginimuose gali būti gretinami tolimiausių gyvenimo sričių reiškiniai, tačiau juose turi būti daugiau ar mažiau bendro, panašaus, asociatyvaus“ (Ramonaitė 2010, 66). Kaip teigia K. Župerka (2012, 59), palyginime išskiriami trys dėmenys: 1) dalykas, kurį lyginame (tema), 2) dalykas, su kuriuo lyginame (vaizdas, rema), ir 3) lyginimo pagrindas. Šie dėmenys tekste ir padeda atskirti šią figūrą. Meninį palyginimą neretai sudaro tam tikros detalės. Zita Nauckūnaitė (žr. 2002, 92–93) nurodo galimus vaizdavimo tipus – regimosiomis, girdimosiomis, užuodžiamosiomis, skonio, lytėjimo, organinių pojūčių ir kinestezinėmis detalėmis.

Vaizdingų meninių palyginimų novelėse yra nemažai, darbe analizuojama tik keletas. Rašytoja sugretina patiems įvairiausiems semantiniams laukams priklausančius daiktus ir reiškinius. Kuo sugretinami dalykai savo įprastine semantika yra labiau nutolę vienas nuo kito, tuo palyginimas yra vaizdingesnis. Štai sakinyje <...> *tas grožis jam įprastas kaip namų durų rankena*, <...> (p. 13) aiškiai matyti, kad palyginimu kuriamas vaizdas (*namų durų rankena*) subjektui yra daug aiškesnis nei lyginamasis dalykas (daiktavardis *grožis* yra abstraktas – DLKŽ nurodoma jo reikšmė yra ‘gražumo, dailumo ypatybė, grožybė’). Palyginimu kuriamas labai aiškus, buitškos aplinkos vaizdinys skaitytojo galvoje yra daug paprasčiau suvokiamas nei bandant aiškinti abstraktaus žodžio prasmę.

Išplėstu palyginimu <...> *laiptai ten viršun sukosi kaip milžiniškos sraigės kiaukuto įvijos*, <...> (p. 14–15) apibūdinamas konkretus tikrovės daiktas – laiptai. Regimosiomis detalėmis kuriamas vaizdas – skaitytojas pamato laiptus, panašius į sraigės kiaukutą. Visiškai skirtingų semantinių laukų žodžiai yra sujungti palyginime *Mano sąmonė švari kaip Ramiojo*

vandenyno *sala su puikiais vaizdais* (p. 171)! Kuriamas ryškus lyginamojo dėmens (*sąmonė*) vaizdas paremtas regimosiomis detalėmis.

Už skaitytojo akies užkliūva sakinyje *Pro langą laukan sruvo geltona lyg šiltas medus vakaro šviesa* <...> (p. 18) pavartotas regimaisiais pojūčiais paremtas palyginimas. Šiam palyginimui būdingas daugialypiškumas. Rašytoja *vakaro šviesą* vertina pagal spalvos intensyvumo skalę, o geltonumas čia yra matuojamas ir pagal temperatūrą. Matyti, kad subjektui vakaro šviesa primena šiltą medų. Sakinyje labai svarbus yra veiksmožodis *sruvo*: patvirtina, kad medus yra šiltas (sukietėjęs nesrūtų). Vienas iš šio palyginimo dėmenų daiktavardis *medus* palygimuose dažniausiai vartojamas aktualizuojant skonį (žr. Vosylytė 2014, 253).

Meniniai palyginimai yra labai svarbūs, kadangi sudaro tropo pagrindą. **Tropas** – semantinė stiliaus figūra, kai žodžiai vartojami perkeltine prasme. Skiriamos dvi tropų grupės: **metafora** ir **metonimija**. Dėl panašių požymių kartais yra labai sunku figūrą priskirti vienai ar kitai grupei, todėl „tropui, kuris arėpia ir metaforos, ir metonimijos požymius, imtas taikytis *metaftonimijos* terminas“ (Župerka 2012, 64).

Metafora – tropas, kuriam būdingas žodžio reikšmės perkėlimas pagal panašumą: remiantis vieno daikto panašumu į kitą, pastarojo pavadinimas perkeliamas pirmajam (Župerka 2012, 61). Metafora gali būti paremta įvairiais perkėlimo principais (žr. Pikčilingis 2010, 443–448):

1. Spalvos panašumas.
2. Garso panašumas.
3. Padėties erdvėje panašumas.
4. Veiksmo bei būsenos panašumas.
5. Įspūdžio panašumas.
6. Pojūčio panašumas.
7. Panašus dydžio bei gausumo įspūdis.
8. Panašus vertės laipsnis.
9. Funkcijos panašumas.
10. Proporcija.

Kartais matyti, kad „gretinamų reiškinių analogijos neretai čia būna visiškai subjektyvios, tesuvokiamos paties autoriaus“ (Pikčilingis 2010, 441). Be to, kaip teigia Pikčilingis (Ibid.), jų gali būti ir ne viena, bet visas kompleksas – persipina keletas asociacijų, ir sunku pasakyti, kas sudaro svarbiausiąją reikšmės perkėlimo prielaidą.

Matyti tendencija, kad D. Kalinauskaitės novelėse dažnai metaforizuojami dangaus kūnai. Štai sakinyje <...> *už to vaizdo pro atviras duris dar kambario vaizdu su langu, už jo – horizonto žarija, moteris guldė pulką vaikų, <...>* (p. 17) galvoje turima besileidžianti saulė. Šios

metaforos sumanytoja remiasi spalvos panašumu – besileidžiančios saulė spalva, kuria nudažo padangę, primena rusenančias žarijas. Toks dviejų plotmių sugretinimas suteikia ekspresyvumo, plg.: <...> *už to vaizdo pro atviras duris dar kambario vaizdu su langu, už jo – besileidžianti saulė* <...>.

Kitame sakinyje metafora paremta reikšmės perkėlimu pagal padėties erdvėje panašumą: <...> *girdi, kaip namo viduriuose barasi vyras ir moteris*, <...> (p. 16–17). Ko gero, turima galvoje, kad veiksmas vyksta kažkur labai uždaroje ir atskirtoje patalpoje, norima pasakyti vaizdingiau. Įdomu tai, kad rašytoja imasi visiškai skirtingų plotmių – daikto ir žmogaus kūno anatomijos dalies – derinimo. Labai netikėta metafora yra sakinyje *Ir jiedu susituokė, susilaukė dviejų sūnų, o po pirmojo jis ėmė šokinėti nuo lyties ant lyties* (p. 75). Ir be platesnio konteksto nesunku rekonstruoti, kad *šokinėjimas nuo lyties ant lyties*, reiškia paleistuvystę. Ši metafora yra paremta veiksmo bei būsenos panašumu, abiemis būdingas nepastovumas ir kaita.

Kaip atskiras tropų rūšis, greta metaforos ir metonimijos, J. Pikčilingis (žr. 2010, 425) dar išskiria hiperbolę ir ironiją. Darbe laikomasi K. Župerkos (2012, 64), R. Koženiausienės (2001, 239–250) skirstymo, kuriuo remiantis **hiperbolė** ir **ironija**, kartu su **litote**, **įasmėninimu**, **alegorija**, yra metaforos atmainos.

Novelėse rasti keli **hiperbolės** (meninio padidrinimo) pavyzdžiai. Sakinyje *Lauke – tuntai tokių kaip ji, ir jos bet ką padarytų, plaukais grindis mazgotų, kad tik apsikeistų su ja vietomis*; <...> (p. 121) pavartojus šią figūrą stiprinimas subjekto noras pasiekti tam tikrą rezultatą. Veiksmažodis *mazgoti* įprastai reiškia, kad plaunama vandeniu su skuduru (*LKŽe* nurodoma reikšmė – ‘vandeniu valyti, plauti’), tačiau šiame sakinyje kuriamas vaizdas, kad vietoj skuduro naudojami plaukai. Kitame sakinyje *Tos vyrų ašaros be ašarų, kai, atrodo, išstenės kepenis...* (p. 73) vaizduojamas taip pat nerealus veiksmas. Bet hiperbolizacijos esmė ir yra tai, kad dalykas, apie kurį kalbama, nusakomas taip, tarsi jis būtų visiškai realus.

Priešinga hiperbolei yra **litotė**, t. y. meninis sumažinimas. Aptariamuose D. Kalinauskaitės kūriniuose tokių sumažinimų pasitaiko vienas kitas. Sakinyje <...> *ta Lietuva – išvis gaidžio ašara, gali ją skersai išilgai išvaikščioti...* (p. 145) yra ir litotės pagrindu sudaryta frazeologizmas *gaidžio ašara* (plačiau nagrinėjamas skyrelyje 2. 4. *Frazeologizmai ir jų perdirbiniai*). Visiškai sumažintas ir nerealus veiksmas yra atskleidžiamas ir kitoje sakinio dalyje, plg.: *gali ją skersai ir išilgai išvaikščioti*. Litotė čia išreiškiama konstatuojamuoju teiginiu.

Įasmėninimas, arba kitaip personifikacija, vyksta tada, kai „metaforiškai daiktui suteikiama ypatybių, būdingų tik žmogui ar šiaip jau gyvūniui“ (Pikčilingis 2010, 448). Viena iš sakinių labai abstrakčiam dalykui suteikiama galimybė vilkėti rūbus: *Kad ir ką ta profesija vilkėtų, mados, aišku, klauso laiko vėjų, jos visų laikų uniforminis rūbas buvo ir bus – šešėlis*

(p. 23). Profesija nėra materialiai apčiuopiama, todėl labai sunku įsivaizduoti, kad ji gali turėti žmogui būdingų ypatybių, būtent tai sakiniui ir suteikia ekspresyvumo. Galima išvelgti ir metonimiją – turima galvoje, kad rūbus vilki tam tikros profesijos atstovas, o iš to aiškėja, kad tai yra tipiška tai profesijai apskritai.

Dažnas sakinyje novelėse yra persmelktas **ironijos**. Šiai semantinei stiliaus figūrai būdinga pridengtos formos pašaipa (žr. Župerka 2012, 65). Ironija gali būti reiškiamą įvairiomis kalbos dalimis, jos persmelktas gali būti ir vienas žodis, ir žodžių junginys ar ištisas sakinyje. Sakinyje *Antai jis nuotraukoje su Afrikos vaikais susirūpinusiojo mina turi glostyti jų susiraičiusių plaukų vielutes arba pritūpęs jautriai paliesti pilvuko būgną (Kas pilvelyje gyvena? Badas jis vardu?)*, štai tarptautiniame virėjų konkurse priverstas mojuoti miniatiūrine savo valstybės vėliavėle, o paskui ragauti kulinarinį eksperimentą iš fazanų šlaunelių vidinės filė, kurios nepakentė nuo vaikystės, na, bet ko gi nepadarai dėl savo šalies, o štai jis kerpa simbolinę atidarymo juostelę (p. 11) ironiškas žvilgsnis kuriamas įvairiomis kalbos priemonėmis. Ironiškas čia yra deminutyvo *pilvelis* pavartojimas ir bandymas retoriniais klausimais imituoti vaikų kalbą (apie sintaksines stiliaus figūras plačiau žr. skyrelyje 3. 2. *Sintaksinės stiliaus figūros*).

Dar kitame sakinyje esantis ironijos pavyzdys kartu yra ir alegoriškas. **Alegoriją** (kaip semantinę stiliaus figūrą) – galima pavadinti ezopiška (žr. Pikčilingis, 2010, 449). Būtent dėl semantinio dvilypumo alegorija ir yra vaizdinga meninė priemonė. Šv. *Kojų litanija* pavadintas visas teksto fragmentas: „...kojos, suparalyžuotos drovumo. Kojos, apimtos neivilties. Kojos, apraudančios mirusįjį. Kojos mąstytojos (kaip Rodino skulptūroje, įtrauktas pirštais). Kojos, ištiktos stuporo. Kojos, prašančios išmaldos. Kojos, dalyvaujančios pokalbyje dėl priėmimo į darbą ir nepriimamos. <...> Kojos, niekada nekuriančios jokio įvaizdžio ir neapsimetančios tuo, kas nėra. Van Gogho „Batų“ kojos, seniausios mirusios, bet palikusios visų amžinajam avėjimui „Batus“...“ (p. 126). Apskritai litanija yra liturginių apeigų žanras, sudarytas iš kreipinių į Dievą, šventuosius ir nuolat kartojamo bendruomenės atsako. D. Kalinauskaitė kaip kreipinį pasirenka kūno dalį, tad matyti ir šiek tiek ironiškas rašytojos žvilgsnis. Ironija šiame fragmente yra paremta metoniminiu reikšmės perkėlimu, žr. toliau.

Metonimijos reikšmės perkėlimo pamatą sudaro vienoks ar kitoks sąvokų loginis ryšys (žr. Pikčilingis 2010, 426–433):

1. Erdvės.
2. Laiko.
3. Medžiagos.
4. Priežasties.
5. Gretybės bei priklausymo.

Prieš tai aptartą Šv. *Koju litaniją* sudarantys sakiniai yra metonimiški – dažnu atveju dalis vartojama vietoj visumos, plg.: *Kojos, dalyvaujančios pokalbyje dėl priėmimo į darbą ir nepriimamos*. Kūno dalis yra pavartota bendresne – žmogaus – reikšme. Toks pasirinkimas yra originalus ir netikėtas, todėl visas teksto fragmentas skaitytojui pasirodo esantis ekspresyvus.

Novelėse rasta ir metonimijos atmainų – **sinekdochos** ir **antonomazijos** – pavyzdžių, kurie taip pat yra ekspresyvūs. Metonimija, „kurios reikšmės perkėlimas grindžiamas kiekybiniu santykiu (dalis vietoj visumos arba atvirkščiai, rūšis vietoj giminės arba atvirkščiai, vienaskaita vietoj daugiskaitos arba daugiskaita vietoj vienaskaitos)“, vadinama **sinekdocha** (Župerka 2012, 66).

Iš konkrečių pavyzdžių matyti, kad visai žmonių grupei apibūdinti gali būti perkeliama kai kurių žmogaus išvaizdos detalių reikšmė. Tai, ką vilki žmogus, įvardija jį kaip konkrečios bendruomenės narį, profesijos atstovą. Štai sakinyje *Be to, jos gyvenimas, išpleiktas visos gatvės apžiūrai, – toks privatus, o jo, užrakintas devyniais užraktais, akylai saugomas „pilkujų kostiumų“, savų ir svetimų specialiųjų tarnybų, – toks viešas* (p. 11) įvardijami pilkieji kostiumai yra suvokiami kaip apsaugos darbuotojai. Dar kitame sakinyje *Senas mano bičiulis man papasakojo apie giminės susitikimus, kai vienoj užstalėj susėda sodininkai, poetai, visokie skaitytojai, mąstytojai, žodžiu, anot jo, pesimistai – tėvo pusė, o kitoje įsitaiso skustos galvos, odinės striukės, įvairaus plauko avantiūristai ir gyvenimo biržos makleriai, <...>* (p. 86) D. Kalinauskaitė remiasi prototipiškomis mafijozų išvaizdos ypatybėmis. Reikšmės perkėlimas šiame pavyzdyje yra labai susijęs su įsameninimu – išvaizdos ypatybėms priskiriamas ir žmogaus savybės.

Novelėse vartojama ir **antonomazijos** figūra, kai tikrinis vardas vartojamas bendrine reikšme, arba atvirkščiai (Župerka 2001,66). Kaip teigia J. Pikčilingis (2010, 439), šie vardai gali būti mitologinių būtybių, istorinių asmenų, literatūrinių personažų, visuomenės veikėjų, pasižymėjusių savo veikla ar kuria fizine bei dvasine ypatybe. Sakinyje pavartojus tokią figūrą jai priskiriama daug platesnė reikšmė nei ją turi konkretus tikrinis vardas.

Sakinyje *Kadaise moteris bandydavo skambinti numanomiems arūnams arba sigitams, bet jų parodymai nesutapdavo – jis meluoja neišradingai, nesubtiliai...* (p. 52) kaip bendriniai žodžiai vartojami tipiškai, vaizduojamojo laikmečio⁸ lietuviški vyrų vardai *Arūnas* ir *Sigitas*. Negalima sakyti, kad tokių vardų pasirinkimas yra visiškai objektyvus: kadangi tarsi ir pagal jos pažįstamus vyrus ir jų savybes sukuriama atskiri jų tipai. Net kelios antonomazijos figūros pavartotos sakinyje <...> *užtat biografijos: būrėjos veros, siuvėjos marylės, jos „marylės“ tik iš „lauko“, vilkėdamos chalatus su neužmirštuolių ir ramunių puokštelėm, o viduje, ypač kai užmina ant kamščio, – vezuvijai, pompėjos* <...> (p. 36–37). Vardais taip pat nusakomi žmonių

Žr. *Vardų žinynas*. Prieiga internete: <<http://vardai.vlkk.lt/statistika/Sigitas>>, [žiūrėta 2019-05-03].

tipai, kurie čia susiję dar ir su profesija. Viename sakinyje motyvuotai vartojami du tikriniai pavadinimai. Ugnikalnio – *Vezuvijaus* – pavadinimas nusako ugningą charakterį, tas pats ryškėja ir iš miestelio *Pompėja* pavadinimo reikšmės perkėlimo.

Novelėse pasitaiko ir viena kita semantinė stiliaus figūra, kuri nepriskirtina nei metaforų, nei metonimijos figūrų grupei. Viena iš tokių figūrų – **oksimoronas**. Pasak K. Župerkos (2012, 67), tai yra antoniminių žodžių gretinimas, kuriuo daiktui priskiriamas požymis, prieštaraujantis jo esmei, su juo nesuderinamas. Tokios figūros pavyzdys rastas sakinyje, kuriame prieš tai aptarta hiperbolė, plg.: *Tos vyrų ašaros be ašarų, kai, atrodo, išstėnės kepenis* (p. 73) ... Pasakymas *ašaros be ašarų* yra ir šiek tiek paradoksalus. Remiantis *LKŽe* matyti, kad dvi žodžio reikšmės šiek tiek prieštarauja viena kitai. Žodį aiškinant biologiškai, labiau tinka *LKŽe* nurodyta pirmoji daiktavardžio *ašara* reikšmė (1 ‘skaidraus akių liaukų skysčio lašas’). Bet greta pateikiama ir antroji perkeltinė reikšmė (2 ‘verksmas’).

Greta semantinių stiliaus figūrų labai svarbi yra ir apskritai visa **poetinė leksika**, paremta perkeltinėmis reikšmėmis vartojamais žodžiais, kurių svarbiausias komponentas yra vaizdingumas.

Novelių kalboje itin gausiai vartojami **vaizdingi veiksmažodžiai**. Toks vaizdingumas kyla dėl to, kad šie žodžiai sakinyje pavartojami neįprasta reikšme. Štai sakinyje *Už ispano, vardu Mario, nutekėjo mano vyro pusbrolio duktė* (p. 7) veiksmažodis *nutekėti* vartojamas 4 reikšme ‘išeiti už vyro, ppr. po vestuvių nusikeliant gyventi pas jį’. Kitame sakinyje <...> *kelionė ne tada, kai, lenkdama kuprą, plūguoji kilometrų kilometrų nelyginant lietuvius artojas*, <...> (p. 12) veiksmažodis *plūguoti* (‘arti, kaupti plūgu’ *LKŽe*) pavartotas ne turima reikšme – jis reiškia ėjimą. Galima svarstyti, kad kurioje nors tarmėje *plūguoti* ir reiškia ‘sunkiai eiti’. Kiek nutolusia reikšme (5 ‘be reikalo prasidėti, terliotis’ *LKŽe*) veiksmažodis pavartotas ir sakinyje *Kai ką aiškiai nutylėdamas, neprisipažindamas, bet daugiau nenorėdamas ta tema vazotis* (p. 81).

Kai kuriais atvejais vaizdingumo sukelia specialiai pažeistas veiksmažodžių junglumas, pvz.: *Kai galiausiai prisišvartavau prie laikraščio pardavėjo*, <...> (p. 12). *LKŽe* nurodoma veiksmažodžio *prisišvartuoti* reikšmė yra ‘priplaukus prisitvirtinti prie priplaukos įtaisymų’. Matyti, kad šiuo veiksmažodžiu nusakomas veiksmas yra būdingas laivams, bet šiame sakinyje tokį veiksmą atlieka žmogus.

Rinkinyje galima rasti ir **kontekstinių sinonimų**. Tai yra tokie sinonimai, kurių reikšmė be juos supančios leksinės aplinkos nėra aiški. Pasak K. Župerkos (2012, 35), tarp jų sinonimijos ryšiai susidaro laikinai, tam tikroje kalbėjimo situacijoje. Štai *benamio* kontekstiniu sinonimu (daugiau apie kontekstinius sinonimus einančius veikėjų pavadinimus žr. skyrelyje 4. *Novelių veikėjai*). viename iš sakinių eina daiktavardis *žmogus-namas*, plg.: *Pačioj judrumoj, prisiglaudus rūmų sienos, ant išlankstytos kartoninės dėžės lakšto sėdėjo sena moteris. Tie*

žmonės-namai (p. 9)... Tik iš greta pateikto sakinio galima matyti, kad kalbama apie moterį, kuri neturi nuolatinės gyvenamosios vietos. Toks kontekstinio sinonimo pavartojimas sakinyje atlieka estetinę sinonimų funkciją, kuri, kaip įvardija K. Župerka (2012,36), padeda išvengti monotonijos ir įkyraus tų pačių žodžių kartojimo. Svarbu autorės pasirinkimas *žmonės-namai* vartoti kaip vieną dalyką reiškiantį junginį – tai daroma sąmoningai norint pabrėžti objektų priklausomybę.

Įvairių semantinių stiliaus figūrų vartojimas rodo, kad D. Kalinauskaitė derindama įvairias plotmes itin aktualizuoja autentiškus žmogaus pojūčius, buitines detales, intertekstualius elementus.

2. 4. Frazeologizmai ir jų perdirbiniai

Grožinės literatūros kūriniuose dažnai vartojama vien jau savo prigimtimi ekspresyvių stabilių žodžių junginių – **frazeologizmų**. Kaip teigia E. Jakaitienė (2010, 280), frazeologizmais laikomi stabilieji junginiai, kurie yra sustabarėję ir turi vientisą reikšmę. Frazeologizmą vaizdingą daro nelauktai perprasminti jo dėmenys, nutrūkusi reikšmių sąsaja su bendrąja junginio reikšme (Jakaitienė 2010, 282).

Lietuvių kalbotyroje frazeologizmų suvokimas yra kiek problemiškas E. Jakaitienės (2010, 281) teigimu, tradiciškai frazeologizmais laikomi tik daugiau ar mažiau vaizdingi pastovūs ir nedalomi žodžių junginiai. R. Marcinkevičienė (2001, 81–83) kalba apie dvi frazeologizmų sampratas ir taip išplečia jų suvokimo ribą. Jos teigimu, jei vientisa reikšmė laikoma svarbiausiu požymiu, tada galima būtų sutikti, kad frazeologizmai apima ir kitus stabiluosius junginius: vaizdingus junginius, sudėtinius terminus, dvižodžius ar keliažodžius tikrinius vardus, tautologinius žodžių junginius. Tokie junginiai kalbėjimo metu yra kaip savitos formulės.

Frazeologizmai yra skirstomi smulkiau pagal tai, iš ko jie sudaryti ir kokias funkcijas atlieka sakinyje. Jie gali nusakyti veiksmą, įvardyti objektą, jo ypatybes ir t. t. Kaip teigia E. Jakaitienė (2010, 305), iš frazeologizmo sandaros matyti, kad frazeologizmas atitinka kaitomas ir nekaitomas kalbos dalis. „Frazeologiniai junginiai gali atlikti ir nominacinę, ir ekspresinę-emocinę, ir kartu jas abi, ir tik ekspresinę-emocinę, ir tik modalinę funkciją. Kartais funkciją lemia jų vartojimo sfera, teksto stilius (šnekamosios kalbos ar knyginis)“ (Ibid.).

Pagal prasminių dėmenų motyvaciją skiriami dviejų tipų frazeologizmai (žr. Barauskaitė 1982, 22; Jakaitienė 2010, 288–294; Drotvinas 1987):

1. **Nemotyvuotieji** (idiominiai). Tokių junginių frazeologinė reikšmė visiškai nesusijusi su frazeologizmą sudarančių komponentų semantika.

2. **Motyvuotieji.** Jų frazeologinė reikšmė daugiau ar mažiau susijusi su atskirų jų dėmenų reikšme. Pagal reikšmės motyvacijos pobūdį skiriamos trys frazeologizmų grupės:

1. **Tropiniai** – sustabarėję, perkeltine reikšme vartojamų žodžių junginiai, pvz., *žemę graibyti* ‘būti girtam’.

2. **Lyginamieji** – sustabarėję, visuotinai vartojami palyginimai, pvz., *kaip geležėlę radęs* vartojamas su veiksmazodžiu *džiaugiasi*.

3. **Samplaikiniai** – motyvuotųjų frazeologizmų grupė, kuri priklauso pereinamojo pobūdžio junginiams, svyruojantiems tarp laisvųjų ir stabiliųjų junginių, pvz., *skūra ir kaulai* ‘labai liesas’.

Kai kurie frazeologizmai tarpusavyje yra susiję sisteminiiais ryšiais. Kaip teigia Janina Barauskaitė (1982, 30), tarp frazeologizmų gali pasitaikyti įvairių rūšių variantų, frazeologizmai būna susiję sinoniminiais ir antoniminiais santykiais. Tai labai svarbu grožinėje literatūroje, kadangi rašytojas gali pasirinkti stilistiškai ir emociškai tinkamesnį frazeologizmą sudarantį komponentą. J. Barauskaitės teigimu (žr. 1982, 30–32), esama kelių rūšių frazeologinių variantų (morfologinių, leksinių, darybinių, sintaksinių), kurie skiriasi tik kai kurių komponentų raiška. Frazeologiniais sinonimais laikomi tokie vienos semantinės grupės frazeologizmai, kurie turi panašią reikšmę, bet skiriasi semantiniiais, emociniais ir stilistiniais funkciniais atspalviais.

Tradiciniais laikomi ir žodynuose fiksuoti frazeologizmai grožiniame tekste labai motyvuotai gali būti ir perdirbami. Tokie perdirbiniai stilistikoje vadinami frazeologijos atnaujinimu (Koženiauskiene 2013, 62). Pasak Lauros Butkutės (2008, 201), jų vartoseną dar gali būti pavadinta individualiu nukrypimu nuo normos, autoriniu frazeologijos atnaujinimu ar kūrybiniu frazeologinių junginių vartojimu. Vienas iš būdų atnaujinti frazeologiją yra pakeisti juos sudarančius komponentus. Tai padidina grožinio teksto stilistines išgales.

Dalis D. Kalinauskaitės novelėse vartojamų frazeologizmų yra visiškai tradiciniai, pvz.: *po devyniais užraktais* (‘apie kažką slepiamą’ *FŽ*) – *Be to, jos gyvenimas, išpleiktas visos gatvės apžiūrai, – toks privatus, o jo, užrakintas devyniais užraktais, <...>* (p. 11); *nė šuo nesulos* (‘niekas nesužinos, nepajus’ *FŽ*) – *Pliumptelsiu, ir nė šuo nesulos. Kas čia manęs ieškotų. Dingsiu kaip nė nebuvisi* (p. 32); *liežuvį laikyti už dantų* (‘tylėti, nieko nepasakyti’ *FŽ*) – *Taip, akmenis, nes jie laiko už dantų liežuvį* (p. 39); *į nagą suimti* (‘sudrausminti, suvaldyti’ *FŽ*) – *<...>, nusikeikęs atsisėdo, spauste prispaudė rankas prie vairo, kad apsiraminčiau, suimčiau save į nagą, taip ir liko sėdėti nuleidęs galvą, įrėžęs sprandą* (p. 148); *kaip per sviestą* (1 ‘labai lengvai, sklandžiai (pjauna)’, 2 ‘labai gerai (sekasi)’ *FŽ*) – *Peilio, kurį ji laikė, ašmenys, atrodė, nusvidinti taip gerai, kad per kaklą pereitų kaip per sviestą, ir ji, nešdama jį per virtuvę, smakrą dėl visa ko prispaudė prie raktikaulio* (p. 18)...

Frazeologizmai pakeičia įprastas kalbos dalis. Sakinyje *Pliumptelsiu, ir nē šuo nesulos* frazeologizmas atitinka veiksmažodį, plg.: *Pliumptelsiu, ir niekas nesužinos*; sakinyje – *Peilio, kurį ji laikė, ašmenys, atrodė, nusvidinti taip gerai, kad per kaklą pereitų kaip per sviestą, ir ji, nešdama jį per virtuvę, smakrą dėl visa ko prispaudė prie raktikaulio...* atitinka prievėksmį, plg.: <...> *per kaklą pereitų labai lengvai, sklandžiai, ir ji, nešdama jį per virtuvę, smakrą dėl visa ko prispaudė prie raktikaulio...* Matyti, kad dėl tokio rašytojos pasirinkimo novelių kalba tampa vaizdingesnė.

Viename iš sakinių <...> *ta Lietuva – išvis gaidžio ašara, gali ją skersai išilgai išvaikščiot...* (p. 145) pavartoto frazeologizmo *gaidžio ašara* reikšmė su frazeologizmą sudarančių žodžių reikšme susijusi metaforiniu ryšiu. Žodynuose ir kituose šaltiniuose fiksuojami keli frazeologizmo variantai, kurių reikšmės iš esmės nesiskiria, plg.: *gaidžio ašara* ‘labai mažai’ (Barauskaitė 1982, 24), dar žr. *LKŽe: gaidžio ašarą* ‘labai mažai’, *kaip gaidžio ašara* ‘mažai’ (*FŽ*). Kaip teigia J. Barauskaitė (1982, 24), metaforiniams frazeologizmams būdinga tai, kad kalbėtojas vieną situaciją pavadina panašios situacijos vardu. Sąsaja su naminiu paukščiu lemia tai, kad frazeologizmas sakinyje atitinka epitetą, kuriuo nusakomas šalies dydis. Matyti, kad skaitytojo vaizduotėje frazeologizmu kuriamas neigiamą emocinį krūvį turintis vaizdinys.

Novelėse išnaudojamos ir frazeologizmų variantiškumo galimybės – kai kurių frazeologizmų komponentai (žodžiai) yra pakeisti labai nežymiai. Pavyzdžiui, viename sakinyje pavartotas frazeologizmo *nors vežimu vežk* (‘labai daug’ *FŽ*) morfologinis variantas *nors vežimais vežk*. Frazeologizmai skiriasi tik daiktavardžio skaičiumi, bet tai neturi įtakos bendrai frazeologinei reikšmei, tik suteikia sakiniui daugiau ekspresyvumo, padidina įvardijamos kiekybės įspūdį: *Žinau, žinau, sakysit, nebeverta pasakot tokių užguzinančių istorijų – lietuvių literatūroje jų jau ir taip nors vežimais vežk, be to, užteks gąsdinti okupantų tankais, ir vis dėlto* (p. 23) ...

Sakinyje *Šmaikštuolį Pedrą išgarinau iš galvos* (p. 8) pavartotas morfologiškai kiek pakeistas frazeologizmo *iš galvos išgaruoti* (‘užsimiršti’ *FŽ*) variantas su parūpinamuoju veiksmažodžiu *išgarinti*. Junginyje pavartotas darybiškai pakeistas veiksmažodis *išgarinti* suteikia subjektyvumo – veiksmas vyksta ne pats savaime, o jį atlikti reikia pastangų. Frazeologizmų variantų vartojimas tekste rodo ne tik lietuvių kalbos leksikos išgales, bet ir autoriaus kalbos jausmą ir nuovokumą pavartoti tokią gramatinę formą, kuri kalbiniu požiūriu atrodo tinkamesnė.

Pridedant vieną ar kitą elementą frazeologizmus galima sustiprinti. Štai sakinyje *Kodėl reikėjo pirkti ant savo biednos galvos – dryžuotus* (p. 108) ?! nesunku atpažinti žodyne fiksuotą somatinį frazeologizmą *ant savo galvos* (‘savo laimei ar nelaimei’ *FŽ*). Rašytoja šį

frazeologizmą pastiprina iš lenkų, baltarusių kalbų kilusia svetimybe *biednas* ‘neturtingas, vargingas’.

Rinkinyje yra ir tokių frazeologizmų, kurie yra iš dalies perdirbti, bet savo reikšme dar yra artimi žodyne fiksuotiems ir yra skaitytojo nesunkiai atpažįstami. Sakinyje *Ką gi, **numarinus** alkio **kirminą**, juk būtina ir **troškuliui per galvą užvažiuoti**, ar ne* (p. 136) ? pavartotas žodyne fiksuotas frazeologizmas *kirminą numarinti*. FŽ nurodytos dvi frazeologizmo reikšmės: 1 ‘truputį išgerti degtinės’, 2 ‘kiek užvalgyti’. Būtent iš pažyminiu sakinyje einančio daiktavardžio *alkis* nesunku nustatyti, kad frazeologizmas šiame sakinyje pavartotas antrąja reikšme. Tame pačiame sakinyje rašytoja pavartoja jau vien dėl jį sudarančio komponento ekspresyvių junginį *troškuliui per galvą užvažiuoti*. Junginį sudarantis veiksmažodis *užvažiuoti* yra žargonybė –ŽDB nurodoma labai plati reikšmė ‘įžeidinėti, pasityčioti, pasišaipyti, paužgaulioti, peikti, šmeižti, daryti psichologinį spaudimą’. Iš sakinio konteksto aišku, kad bendra junginio *troškuliui per galvą užvažiuoti* frazeologinė reikšmė galėtų būti nusakoma kaip ‘kiek atsigerti’. Taigi matyti, kad D. Kalinauskaitė atkurtam žodyne fiksuotam frazeologizmui *kirminą numarinti* sukuria paraleliai tinkantį junginį, kuris, atsižvelgiant į sakinio leksinę aplinką, gali būti laikomas frazeologizmo perdirbiniu.

Žodyne fiksuotą frazeologizmą *į miltus sumalti* (‘nuniokoti’ FŽ) rašytoja savaip modifikuoja ir pavartoja fragmente <...> , *vieno jai niekada nebus gana, tada jis ją išvijo kaip stovi. Tik su „livčiku“. Be kojinių. Nes visas kojines jis **sukarpė į miltus*** (p. 38) Kaip matyti iš pavyzdžio, pavartotas frazeologizmas sakinyje atitinka veiksmažodį. Nors iš sakinio leksinės aplinkos sunku pasakyti, kokia tiksliai reikšme pavartotas frazeologizmas, bet galima manyti, kad net su šiuo veiksmažodžiu junginio frazeologinė reikšmė atitinka to paties frazeologizmo, iš kurio buvo perdirbtas. Netikėtumo suteikia tai, kad rašytoja frazeologizmą atnaujina jį sudarantį veiksmažodinį komponentą *sumalti* pakeisdama kitu veiksmažodžiu – *sukarpyti*. Nors abu veiksmus sieja smulkinimo procesas, bet *sukarpyti* junginyje nedera semantiškai. Būtent tai žadina skaitytojo sąmoningumą.

Sakinyje *Dar keli sustojimai ir, žiūrėk, jau Vokietija, beveik pusiaukelė, degalinė, iš koju verčiantis skrudinamos mėsos, žinoma, raudonos ir sultingos, kokio nors „Kaubojaus sapno“, kvapas, o **skrandžiai maršus groja, alkis žarnas kuokomis tvatija...*** (p. 71) nesunku identifikuoti žodynuose fiksuotą frazeologizmą *pilvas groja maršą*, turintį reikšmę ‘norisi valgyti’ (FŽ). Galima manyti, kad pagal tą pačią analogiją sudarytas ir kitas sakinyje pavartotas žodžių junginys *alkis žarnas kuokomis tvatija*. Nors jis yra originalus, autorės individualiai sukurtas junginys, bet galima atpažinti somatinį frazeologizmą *žarna žarną ėda* (‘labai norisi valgyt’ FŽ). Lietuvių kalbos somatiniai frazeologizmai daugiausia yra įvairūs metaforiniai junginiai, vaizdų

kalba išreiškiantys įvairias žmogaus emocijas, jo visapusiškus santykius su aplinka, pateikiantys paties žmogaus, dažniausiai neigiamų savybių, charakteristiką (Lipskienė 1979, 14)

Vienoje iš novelių D. Kalinauskaitė vartoja dviejų fiksuotų frazeologizmų *lengva ranka* (1. sakoma apie žmogų, kurio darbą lydi sėkmė, 2. apie dosnų (žr. Lipskienė 2008, 361)) ir *ranka numoti* ('nekreipti dėmesio, nepaisyti' FŽ) samplaiką. Sakinyje ši samplaika pakeičia veiksmožodžio bendratį, plg.: *Apsivelki kaip (dar) galimybę, kad ir kas tai būtų – bėgant metams jau į nieką, net į užprogramuotą pralaimėjimą nebegali nusispjauti lengva ranka* (p. 8)... Nors veiksmožodis *numoti* pakeičiamas semantiškai junginyje nederančiu veiksmožodžiu *nusispjauti*, pirminiai frazeologizmai atkuriami gana lengvai. Manytina, kad perdirbinio frazeologinė reikšmė yra artima frazeologizmo *ranka numoti* reikšmei.

Taigi D. Kalinauskaitės novelėse atkuria ne tik žodynuose fiksuotus frazeologizmus, bet ir juos perkuria pati. Frazeologizmų perdirbiniai ne tik sakiniuose atitinka įprastas kalbos dalis, bet jie dar ir žadina skaitytojo vaizduotę ir tikrina, ar nuovokus skaitytojas atpažįsta žodyne fiksuotus frazeologizmus.

2. 5. Kitų kalbų leksika

Bendrinės kalbos leksikos užribei priskiriami ir kitų kalbų žodžiai. Meniniame stiliuje tokie žodžiai motyvuotai gali būti vartojami neišversti ir grafiškai niekaip neatskirti nuo savos kalbos žodžių.

Analizuojamų D. Kalinauskaitės novelių kalboje nesulietuvintų kitų kalbų žodžių ir sakinių fragmentų pasitaiko neretai (jie dažniausiai išskirti kitokiu šriftu). Štai anglų kalbos frazės novelėse dažnai pavartotos norint parodyti tam tikro objekto ar reiškinio sukeliama įspūdi, pvz.: *Taip, tavo miestas – cool...* (p. 13) arba *Beautiful, pasakiau...* (p. 12). Žodis *cool* reikšmė susijusi su vėsumu, tačiau daugeliu atveju anglų kalboje yra vartojama perkeltine prasme – 'šaurus'. Dar viena angliška frazė yra įterpta į lietuvišką sakinį: *Bet labiausiai – kasdien step by step – pamiršta atmintis, o tu ar ją dar prisimeni* (p. 30)? Ši angliška frazė sakinyje atitinka lietuvišką junginį *žingsnis po žingsnio*, kuris sakinyje eina prieveiksniu. Sakinyje *Pedras aš jau seniai, labai seniai, so what, seņora?* (p. 22) frazė *so what* vartojama kaip šnekamosios kalbos klišė, reiškianti *tai ką*. Tokių angliškų įterpinių vartojimas ispano Pedro kalboje tik parodo, kad jis galbūt dažnai bendrauja su turistais.

Tame pačiame sakinyje pavartotas ir ispaniškas žodis *seņora*, kuriuo įprastai pagarbiai kreipiamasi į moterį. Toks autentiškas, originalo kalba parašytas ir vaizduojamai kultūrai priklausantis kreipimasis į pašnekovę skaitytojui leidžia nusikelti į aprašomą Ispaniją.

Novelėse yra ir rusų kalbos žodžių ir frazių. Jie dažnai pateikiami taip, kaip yra tariami, t. y. lotyniškosios abėcėlės rašmenimis, plg.: <...> *nujausdama, ko tikisi, – kartais mums reikia tiek nedaug, trijų žodžių, – rado: „Ja vas ne zabyl...“* (p. 159). Ši frazė (lietuviškai *Aš tavęs nepamiršau*) perskaitoma laiško pabaigoje. Nors novelėje visas laiškas pateiktas lietuvių kalba, paskutinė frazė paliekama autentiška – tokia, kokią ją parašęs rusų tautybės vyras

Įvairių žodžių ir fragmentų originalo kalba vartojimas tekste yra motyvuotas – padeda išlaikyti skaitytojo nuovoką, jei veikėjas yra kitakalbis arba pasakojimo veiksmas vyksta svetur.

3. SINTAKSĖ

Ne mažiau nei leksika kuriant meninį vaizdą yra svarbi teksto sintaksė. Rašytojas tekstą komponuoja iš skirtingos sandaros ir skirtingas funkcijas atliekančių sakinių, vartoja įvairių sintaksinių figūrų, sakinius sieja skirtingais būdais.

3. 1. Sakinių tipai ir siejimas

Pagrindinis sintaksės mokslo vienetas yra sakinytis. V. Labučio (2002, 109) teigimu, sakinytis yra komunikacijai skirtas sintaksinis vienetas, kurio pamatą sudaro gramatinė konstrukcija, turinti atskirą predikatyvumą⁹ ir pasakymo intonaciją. Sakinių sąsaja sudaro tekstą: tekstas yra prasmiškai ir gramatiškai tarpusavyje susijusių sakinių virtinė (žr. Sirtautas; Grenda 1988, 8).

Pagal tikslą ir pobūdį yra skiriami keli sakinių tipai. **Konstatuojamaisiais** sakiniiais „gali būti pranešamas konstatuojamas faktas, situacija, būseną, ypatybės ar savybės turėjimas“ (žr. Labutis 2002, 112). Novelėse tokio tipo sakinių yra labai daug. Kartais konstatuojamuoju sakiniu yra nusakomi kalbinės situacijos metu atsiradę faktai, pvz.: *Regis, čia nėra kvailų pretenzijų į prabangą, kaip nėra ir „kietų“ namų askezės* (p. 50); *Vonioje Janas mirko ilgai, labai ilgai* (p. 92)... Kartais toks sakinytis padeda apibūdinti susiklosčiusią situaciją, plg.: *Mergaitė, apimta kraupo, prisispaudė prie brolio* (p. 135). Kai kuriais atvejais konstatuojamaisiais sakiniiais patikslinama, pvz.: *Durys į kambarį kairėje uždarytos* (p. 67).

Veikėjų dialoguose pasitaiko **klausiamųjų** sakinių. Tokiais sakiniiais dažniausiai parodoma kalbėtojo intencija iš pašnekovo gauti reikalingą informaciją (apie retorinius klausimus atskirai žr. 3. 2. *Sintaksinės stiliaus figūros*). Klausiamųjų sakinių tematika novelėse yra labai plati, pvz.: – *Kur, ponija, jums pavyko jį rasti? – paklausė aksominėmis išauklėto jaunuolio intonacijomis, o liežuvis, aišku, niežėjo nuo „kur tau pavyko jį nukosėti?“* (p. 137)...; – *Ponas Janai, ar jūs čia ilgai* (p. 96)?; – *Kas tam dundukui darosi* (p. 65)?

Novelių tekste pasitaiko ir **skatinamųjų** sakinių. Kaip teigia Sirtautas, Grenda (1988, 21), jais reiškiamas skatinimas, raginimas, įsakymas ar draudimas. Formaliai skatinimą labiausiai parodo liepiamosios nuosakos vartojimas, pvz.: – *Valgyk, Hilda, mieloji. Jis kliedi. Šiandien per daug sportavo* (p. 64) ...; – *O, nenusigąskit. Čia visi savi. Jauskitės kaip namie* (p. 93). Implicitinis (t. y. paslėptas) skatinimas vienoje iš novelių reiškiamas ir tariamąja nuosaka, plg.: – *Norėčiau, teta, dėde, jei leistumėt, kiek apsipraust* (p. 92)... Kaip matyti, atitinkamų nuosakų pasirinkimas lemia skatinimo intensyvumą.

⁹ Predikatyvumas reiškiamas predikatinė centrų buvimu. Predikatinį centrą sudaro veiksnys ir tarinys (plačiau žr. Labutis 2002, 99–106).

Šaukiamieji sakiniai novelių tekste yra retesni. Jie vartojami tiek veikėjų kalboje (– *To negali būti!* – riktėlėjo *Hilda ir net pašoko iš vietos* (p. 64)), tiek ir pačiame pasakojime norint pabrėžti kai kuriuos įvykius. Štai sakinyje *Skambutis! To tik laukęs Janas, o gal ir laukęs iš tikrųjų, Janas, visas nušvitęs, nuskubėjo prie laukųjų durų* (p. 93) šaukiamuoju sakiniu pakeičiamas predikatinis centras *suskambėjo skambutis*.

Novelių tekstas komponuojamas iš įvairios sandaros sakinių (sandara dažniausiai lemia ir sakinių ilgį). Pagal predikacinių centrų skaičių sakiniai dar skirstomi į **vientisinius** ir **sudėtinius**. Vientisiniai sakiniai turi vieną predikacinį centrą, plg.: *Išaušusi diena iki pat kraštų sklidina pilkumos* (p. 107); *Mano vyras išsiblaškęs apsidairė po namus* (p. 107). Sudėtiniai sakiniai turi du ar daugiau predikacinių centrų: *Jis atrakino kambario duris, ir ji įėjo pirma* (p. 167); *Ta pabaiga, kuri ateina anksčiau, nei ateina iš tikrųjų, nes pasaulis blėsta, – blėsta tavo akys, kepenys, kapituliuoja kaulai, traukiasi plaučių skliautai, o širdis* (p. 30)... Kuo daugiau sakinyje predikacinių centrų, tuo jis talpesnis ir juo daugiau pasakoma.

Rašytoja vatoja įvairios apimties sakinius: trumpiausias sakinytis 1 žodžio, ilgiausias – 125. Kaip matyti, vienu didelės apimties sakiniu apsakomas žmogaus gyvenimas: *Jis prakalėjo Vorkutoj už Tėvynės išdavimą bulvių lauke septynerius metus; nukritęs nuo barako stogo pateko į Abezės invalidų lagerį, ten mūrijo pečius, baltino palatas, iš po nakties surinkdavo ataušusius nabašninkus, su lazda saugodavo, kad kaliniai negertų prausimosi vandens, nuo „bankrutės“, kurią žįste sužįsdavo, karštos dervos įsitaisė apatinės lūpos vėžį, buvo operuotas, nutarus, kad dykai šerti invalido, nors ir tokio jauno, neapsimoka, po lagerio iškart paleistas, grįžtantis traukinyje atrodė kaip Repino Volgos burliokas, kažkoks žmogus iš gailėsčio susikeitė su juo kepurėmis, grįžus namo, mama tuos drabužius, vatines kelnes ir šimtasiūlę, taip pat ir kepurę, sudegino, o jis nusiskuto barzdą, atsiprausė iki aniuolo baltumo ir, įkvėpdamas į įdubusią krūtinę oro, pasakė, ko labiausiai pasiilgęs – sumaigyty keptų kiaulės smegenų ir ypač „galansko“ sūrio, kurio buvo ragavęs tik kartą... (p. 25). Susidaro nepertraukiamo pasakojimo įspūdis – atrodo, kad visi sakinyje minimi įvykiai yra labai susiję, vienas kitą lemiantys.*

Atskiras sakinių tipas – **benariai** sakiniai. Tokių sakinių turinį sudaro pranešimas apie kokį nors jausmą, modalinį vertinimą (Labutis 2002, 137). D. Kalinauskaitė vartoja įvairaus pobūdžio benarių sakinių, pvz.: *Nu graži, rodos... Uhu* (p. 41)...; – *Prakeiktasis! Niekše! Niekšeee* (p. 144)...; – *Ten* (p. 147)... Tokie sakiniai tekste neatlieka nominacinės funkcijos, o dažnu atveju tik parodo didelį kalbėtojo emocinį susijaudinimą. Emocijos intensyvumas matyti ir iš grafinio žodžio *Niekšeee* pateikimo.

Sandaros pilnumo atžvilgiu skiriami **pilnieji** ir **nepilnieji** sakiniai. V. Labutis (2002, 139) teigia, kad „nepilniesiems sakiniams būdingi du bruožai: sandaros nepilnumas ir didelis priklausymas nuo konteksto ar situacijos“. Tokių sakinių yra vartojama aprašant situaciją, pvz.:

fragmento *Taip mes tuos baldus ir nusipirkome. Tik grįžę išvydome – ką. Dryžuotus* (p. 87) Paskutinis sakinytis be konteksto nesuteikia jokios informacijos. Ryšiai ir prasmė tarp sakinių atsiranda dėl to, kad jie surašomi atitinkama tvarka. Sakinių eilės tvarka yra viena iš **grafinių siejimo priemonių** (žr. Vaskelienė, 2007, 104).

Novelių skiriamasis bruožas – **priduriamieji** sakiniai. V. Sirtautas (žr. Sirtautas 2001, 33) tokius sakinius vadina **parceliatais**. Šie sakiniui priklausantys žodžiai pateikiami kaip atskiros atkarpos. Tekste priduriamieji sakiniai atlieka keletą funkcijų. Kai kuriais atvejais rašytoja taip detaliau pateikia situaciją, pvz.: *Jis klausėsi. Visomis, kiek turi, ausimis: oda, pirštais, Adomo obuoliu, bet ypač nugarkauliu* (p. 100). Iš pavyzdžio matyti, kad pirmuoju sakiniu reiškiamą mintis nenutrūksta – greta einančiame sakinyje predikatinis centras papildomas papildiniu. Pridūrimas gali ir patikslinti, pakoreguoti reiškiamą mintį. Štai iš pirmojo asmens vartojimo matyti, kad sakiniuose *Ką aš daryčiau, vis paskui galvojau, jei man taip dygsnis po dygsnio užsiūtų akį. Abi* (p. 109)... yra samprotavimo tipo. Jame pridūrimu patikslinamas pirmame sakinyje įvardyto objekto skaičius.

Skaitant bet kurią novelę matyti, kad rašytoja renkasi įvairios sandaros, skirtingas funkcijas tekste atliekančius sakinius. Kai kuriuose sakiniuose ypač daug predikacinių centrų, o kituose vienas po kito eina beasmeniai sakiniai, nevengiama kai kurias detales į tekstą įvesti priduriamuoju sakiniu. Tiek ir veikėjų dialoguose, tiek ir pasakojime įvairuojama skirtingų tipų ir įvairios apimties sakiniiais.

3. 2. Sintaksinės stiliaus figūros

Sintaksinės stiliaus figūros – tai sintaksinės konstrukcijos, didinančios kalbos išraiškumą, ypatingi sakinių sudarymo ir bei vartojimo būdai (Župerka 2012, 69). Šios konstrukcijos tekste gali atlikti keletą funkcijų. Kaip teigia R. Koženiausienė (2001, 254–255), sintaksinių figūrų vartojimas „daro kalbą raiškia, didina klausytojų emocinę įtampą, greitina arba lėtina kalbėjimo tempą. Be to, sintaksinės figūros kalbai teikia energijos, lankstumo, spontaniškumo <...>“.

Skirtant sintaksines figūras esama skirtybių. Pavyzdžiui, K. Župerka (žr. 2012, 69) skiria tris stilistinių sintaksinių figūrų grupes: retorines, komponavimo, redukcijos (tokio skirstymo laikomasi ir aptariant novelių sintaksę). R. Koženiausienės teigimu (žr. 2001, 251–347), retorines figūras sudaro dviejų tipų figūros: sintaksinės (plėtojimo, trumpinimo, komponavimo) ir minties. Sintaksinėms figūroms būdingas sintaksinis ir semantinis junglumas, bet kaip teigia R. Koženiausienė (2001, 253), „griežtos ribos tarp jų nėra, greičiau būtų galima kalbėti apie jų sintezę“. Todėl analizuojant sintaksines figūras, labai svarbu aptarti ir jų semantiką.

Viena iš stilistinių sintaksinių figūrų grupių yra vadinamosios retorinės figūros, jų yra kelių rūšių. **Retorinis klausimas** – klausiamojo sakinio formos tvirtinimas arba neigimas (Župerka 2012, 69). Šie klausimai vartojami ne tikintis sulaukti atsakymo, o norint „paaštrinti dėmesį, padaryti adresatą minties kūrybos dalyviu“ (Župerka 2012, 70). Kartais kalbėtojas tokiu būdu imituoja dialogą. Čia labai tinka R. Koženiauskiene (200, 344) mintis: „tardamasis pats su savimi, kelia klausimą pats sau ir tuoj pat į jį atsako konstatuodamas, sušukdamas, skatindamas, kartais vėl klausdamas ir šitaip atsakydamas į pirmąjį klausimą“. Formaliai retorinius klausimus tekste padeda pažinti klausiamieji žodeliai ir atitinkamas skyrybos ženklas.

Retorinių klausimų novelėse vartojama nemažai. Tokie klausimai yra pietietiško temperamento veikėjo Pedro kalbos skiriamasis bruožas. Jis kalba nepertraukiamai ir dažnai neleidžia įsiterpti savo pašnekovei. Nors retoriškai klausdamas Pedras atsakymo ir nesitiki, bet tokių klausimas vartojimas tarsi primena, kad tai yra dviejų žmonių pokalbis (– *Tie žmonės... Jie visi tokie nuspėjami, ką? <...> Atmintinai žinai, kada išduos. Kada iš baimės pristums į kelnes parduos. O kada įskus, kad būtų šilčiau. Kada – iš sportinio azarto... – ir kur tas katinas man girdėtas* (p. 26))? Tokie sakiniai atlieka ir fatinę, arba kontakto palaikymo, funkciją (Vaskelienė 2007, 64).

Retorinių klausimų pasitaiko ir pasakotojo kalboje. Sakinyje *Kur vyras su berniuku ir jo motina gyveno* (p. 36)? pasakotojas visiškai netikėtai pavartoja klausiamojo tipo sakinį. Galima manyti, kad pasakotojas tikrina, ar skaitytojas tikrai atidžiai skaito. Be to, retoriniu klausimu pabrėžiama, kad ši kūrinio detalė novelėje yra labai reikšminga (žr. *1. 1. Atskirų novelių antraščių ir turinio sąveika*). Dar vienas tokio pobūdžio retorinis klausimas užfiksuotas fragmente *Na, šnekučiuotis tokia maniera, kai stovima šonu, nežiūrima į pašnekovą, bet jis matomas visais rakursais, mėgsta režisieriai ir fotografai, gal jis koks fotografas, pamaniau. O gal čia ne tas* (p. 21)? Pasakotojas ir šioje situacijoje stengiasi įtraukti skaitytoją sužadindamas jo dėmesį, sykiu svarsto ir pats.

Retoriniai sušukimai – emocingi šaukiamieji sakiniai. Tokie sakiniai novelėse būdingi išskirtinai veikėjų kalbai. Retorinis sušukimas pavartotas fragmente *Ji dar tokia jauna ir paika! Ką sau leidžianti* (p. 128)! Iš vartojamo įvardžio *tokia* matyti, kad šiuo atveju yra pabrėžiamas žmogaus amžius ir stiprinama neigiama charakterio savybė. Jaučiamas ir kalbančiojo nepasitenkinimas. Kitame fragmente retoriniu sušukimu rodomos emocijos stiprinamos ir dalelyte *kaipgi*, plg.: *Jaunesnysis jau sunkiai kvėpavo, duso. O ir kaipgi nedusi! Šitiek metų dieđui ir toks... toks, atsiprašant, nebrendila* (p. 80). Čia labai svarbus emocijos stiprumas – nesunku pajauti, kad kalbėtojas yra pasipiktinęs.

Novelėse yra retorinių sušukimų, kurie atlieka dar kitas funkcijas. Fragmente *Žemas ūgis, per trumpas lietpaltis, džinsai išduobtais keliais, guminiai sportbačiai, tamsiai mėlyna kepurėlė*

su snapeliu, nusmauktu ant antakių, ir užrašu „Boston Red Six“ su išsiuvinėta pora sukryžiuotų puskojinių, iš po kepurėlės – skysti, sakytum butaforiniai plaukai. **Pinčiukas** (p. 21)! sušukimu patvirtinama paties pasakotojo išvada. Nusakius išvaizdą apibendrinama, surandamas tinkamas žodis tokiam žmogui pavadinti ir pan. Prieš tai esantis veikėjo aprašymas yra gana ilgas, bet vien iš jo nėra aišku, apie kalbama. Būtent retoriniu sušukimu randamas tinkamas pavadinimas (*pinčiukas* šnek. 1 ‘nedidelis žmogus, neūžauga’ DLKŽ).

Retorinių figūrų grupei priklauso ir **retoriniai kreipiniai**. Šiems kreipiniams būdinga tai, kad jais kreipiamasi į čia nesantį ar mirusį asmenį, į negyvą daiktą, abstrakčią sąvoką (Župerka 2012, 70). Novelėse retorinių kreipinių aptinkama tik vienas kitas. Vienas tokių pavartotas teksto fragmente *Ar žinai, kad čia, šituose kraštuose, ką tik gimusiems kūdikiams kartais duoda pauostyti degtintytės? A? O ar žinai, kodėl?.. Nė žinot nesinori? O, žmoneliai, žmoneliai... Jei dabar vėl reiktų rinktis iš naujo – jau verčiau tiesiai į išminuotojus. Arba į kaskadininkus* (p. 82)... Iš šio fragmento matyti, kad retoriškai kreipiamasi į visą žmoniją. Iš tokio kreipinio jaučiama nusivylimo gaidelė, kurią dar labiau sustiprina daugtaškiu besibaigiantis sakinyš. Kartais retorinis kreipinys eina kartu su klausimu *Šitoks balsas ir toks, atsiprašant, vardas. Kas tu šiandien, „Onute“, pramogų pasaulyje* (p. 118)? Jau vien iš kabutėmis išskirto vardo aišku, kad kreipiamasi labai abstrakčiai, t. y. nesitikint sulaukti atsakymo.

Novelių kalboje vartojama ir tipiškų **komponavimo figūrų**, jos sudaro kitą stilistinių sintaksinių figūrų grupę. Viena iš tokių figūrų yra **stilistinė inversija** – neįprasta žodžių tvarka sakinyje, vartojama ekspresyvumo sumetimais (Župerka 2012, 70). Ši figūra „stilistiniais sumetimais suardo tai, kas įprasta, nuobodu, monotoniška, ir tampa svarbia stiliumo priemone, gyvinančia kalbą, pabrėžiančia turinį, paryškinančia loginius akcentus ir intonacijos niuansus“ (Koženiauskiene 2001, 318). Taip loginis akcentas yra paryškinamas sakinyje *Susitikti sutarėm priepilaukoj devintą vakaro* (p. 8). Matyti, kad čia labai svarbus yra susitikimo laikas. Nors įprastai veiksmažodžio bendratis eina po jį valdančio veikiamosios rūšies veiksmažodžio, šiuo atveju pakeitimas vietomis yra visiškai motyvuotas ir reikalingas. Kitame sakinyje *Užkietėję baikeriai keliavimo būdą išpažįsta tik vieną* (p. 69) yra akcentuojamas keliavimo būdas. Junginys *tik vieną* sakinyje eina **rema** (nauja, svarbi informacija), ji nukeliama į sakinio galą, pabrėžiama. Matyti, kad sakinių sudarančius žodžius pabandžius sudėlioti pagal įprastą tvarką, sakinyje, nebeišryškinami prasminiai niuansai, sakinyš tampa monotoniškas, ne toks skambus, plg.: *Užkietėję baikeriai išpažįsta tik vieną keliavimo būdą*.

Antitezė yra paralelizmo atmaina. Kaip teigia Župerka (2012, 71), tai yra priešingų, kontrastingų dalykų gretinimas, išreikštas panašios gramatinės sandaros sintaksinėmis konstrukcijomis. Labai akivaizdžiai kontrastingi dalykai yra gretinami novelės „Ilga kaip šimtmečiai diena“ fragmente *Taip prabėgo jų diena. Su oda ir be odos. Su teatru ir be teatro*

(p. 41). Gretinant jungtukais atskirtus žodžių junginius, parodomas kur kas platesnis meninis vaizdas. Šiuo atveju antitezė yra labai talpi, kadangi pasakymai *su oda* (analogiškai ir *be odos*) yra siejamas ne tik su šio kūrinio, bet ir su platesniu kontekstu (jis matyti iš to paties pavadinimo Č. Aitmatovo romano). Fragmente galima išvelgti aliuziją į Č. Aitmatovo romane aprašomus mankurtus (žr. Aitmatovas 1987, 120–141). Kaip ir pasakojama romane, jiems vietoj galvos odos būdavo priauginama kupranugario oda, o susitraukdama ši oda pasiglemždavo ir žmonių atmintį. Taigi galima manyti, kad novelėje pavartota antitezė *su oda* ir *be odos* turi platesnę prasmę. Pasakymu *su* (kupranugario) *oda* įvardijamas atminties netekęs žmogus. Antitezė *su teatru* ir *be teatro* nepasižymi intertekstualumu, bet jos dėmenys turi platesnę reikšmę, perkeltinę reikšmę: apsimestina ir neapsimestina.

Novelėse yra **kartojimo** – šioms figūroms būdinga tai, kad visas dėmesys telkiamas į kartojamus garsus, skiemenis, žodžius, žodžių junginius (*KTŽ* 1990, 100). Kaip teigia K. Župerka (2012, 72), taip „iškeliamas veiksmo stiprumas ar ilga trukmė, daiktų gausa“. Pagal tai, kurioje sakinio dalyje yra vartojamos, kartojimo figūros skirstomos dar smulkiau. Novelėse dažniausiai vartojama anaforos figūra. **Anafora** – to paties žodžio ar frazės pasikartojimas sakinių, eilučių ar pastraipų pradžioje. Tokia figūra į priekį iškeliamas žodis ar frazė kalbėtojiui yra svarbiausi – jais pabrėžiama minties prasmė (Koženiausienė 2001, 256). Štai kontaktiniu būdu (žr. Sirtautas 2001, 47; Vaskelienė 2007, 92–93) susietuose sakiniuose *O jo sūnus... Jo sūnus – motinos giminė, peštukų ir tešlagalvių* (p. 36) figūra pavartota pristatant veikėją. Pasakotojas veikėją iš pradžių tik įvardija, po to nutyla, ir tik tada, dar kartą jį paminėdamas, sūnų apibūdina plačiau. Šiame pavyzdyje yra sujungta grynuoju kartojimu.

Vienarūšių sakinio dalių arba vienaarūšių sakinių eilė sudaro **išvardijimą** (žr. Župerka 2012, 72). Jį laikyti stilistine figūra galima tuo atveju, jei yra ekspresyvus, o meniniu vaizdu kuriama įtampa. D. Kalinauskaitė tokius išvardijimus vartoja dažnai.

Kai kuriais atvejais yra sugretinami objektai, kurie be specialaus konteksto būtų sunkiai suvokiami kaip vienaarūšiai. Štai sakinio *Tai vis tos pavakarės stebuklai: spindulys, svetimi skalbiniai, katė...* (p. 15) kontekste visi išvardyti daiktavardžiai yra laikomi stebuklais (2 prk. ‘nuostabus, nepaprastas dalykas’ *DLKŽ*). Dalykai, kuriuos pasakotojas traktuoja kaip stebuklus, dažniausiai nepaprastais nėra laikomi – jie per daug įprasti ir kasdieniai. Dėl to sukurtas meninis vaizdas skaitytojo akims yra labai netikėtas ir ekspresyvus. Kitame sakinyje išvardijami objektai yra labai aiški aliuzija į Jono Biliūno kūrinius ir apskritai jo, kaip rašytojo, pasaulėžiūrą, plg.: – ... *Meilė, meilė, atjauta, dora, skaista, rasa, ašara Dievo aky, gerumas tas gyvenimas, kliudžiau, brisiaus galas...* – *Pedras po kepurės snapeliu jau netvėrė linksmybėmis* (p. 27). Vienarūšėmis sakinio dalimis šiame sakinyje tampa savybės, kurių turi J. Biliūno sukurti personažai, rašytojo išpažįstamos vertybės, taip pat ir jo kūrinių pavadinimai. Atpažįstama ir

citata (*ašara Dievo aky*) iš Just. Marcinkevičiaus eilėraščio *Du eilėraščiai*, kuri šiame sakinyje dera pagal sakinio nuotaiką. Ir be platesnio konteksto sakinyje jaučiamas ironiškas kalbėtojo požiūris – visi įvardijami dalykai kiek netikėtai apibūdinami kaip linksmybės.

Ne mažiau intertekstualus yra sakiny, kuriame yra aiški aliuzija į ispanų baroko tapytojo Diego Velaskeso paveikslą „Meninos“ (isp. *Las Meninas*): *Kai taip rankove brauki namų sienas, vakaras tave apipila dovanomis, kas, kad viskas vogta, kaip dabar įprasta sakyti, nelegitimu: langai – pasauliai, langai – siužetai, langai – tik pasuk laiką atgal, tapyk šešėlius ir spindinčią šviesą – gatavi vermerai, velaskesai ir gojos, infantai, infantės, meninos, neūžaugos, tarnaitės* (p. 17)... Iš šio išvardijimo jaučiama aiški teksto sintezė su vaizduojamuoju menu. Pirmieji išvardijimo elementai *vermerai, velaskesai* ir *gojos* yra antonomazijos figūros (plačiau apie jas žr. skyrelyje 2. 2. *Semantinės stiliaus figūros*) – padaryti iš žymių tapytojų pavardžių (minėtojo Diego Velaskeso, Jano Vermejerio ir Francisko Gojos). Kiti sakinyje išvardyti elementai – minėtame paveiksle vaizduojama Ispanijos karaliaus Pilypo IV duktė infantė Margarita, kiti kilmingi vaikai, patarnaujančios meninos, auklė, dvariškiai.

Labai ekspresyvus yra išvardijimas, kuriame pateikti spalvų pavadinimai, plg.: *Dar labai atsargiai pavalai – čia negali mosikuoti kiemo šluota – ir ima smilkti, kol staiga visas savo šviesas uždega spalvos: ruda, vyšninė, balintos kavos, žalsva, gelsva, samanų* (p. 49). Sakinyje išvardijami ne tik tradiciniai, neutralūs spalvų pavadinimai, bet ir tie, kurie yra pasirinkti iš daugybės lietuvių kalboje vartojamų spalvų pavadinimų. Galima sakyti, kad spalvą žymi ir augalas (*samanos*) ir žmogaus maitinimosi įpročiai (*balintos kavos*) (plačiau žr. Kazlauskaitė, Ramanauskienė 2011).

Kai kurios sintaksinės figūros yra susijusios konkrečiai su jungtukų vartojimu. **Polisidentonas** – dažnas to paties vienaarūšės sakinio dalis siejančio jungtuko vartojimas (Koženiauskiene 2001, 286). Kelis tos pačios rūšies jungtukus D. Kalinauskaitė vartoja sakinyje *Toks vakaras, kai viskas sklidina ir išsipildę, baigta, tik nerimas, nepaaiškinamas nerimas, kad kažkas vejasi, ir tu niekur nepabėgsi, mynęs iš paskos pėda pėdon, jis, tasai, su kuriuo nesinori niekuo dalintis, nei pėdomis, nei lova, nei kiaušiniene, o jis tavo nori visko, – kvėpuoja tau į pakaušį* (p. 20–21). Tris kartus pavartojus jungtuką *nei* padedami gana stiprūs loginiai akcentai. Tai padeda pabrėžti, koks stiprus yra nenoras dalytis.

Laipsniavimas (dar kitaip vadinamas **gradacija**) – išvardijimas, kurio komponentai išdėstyti didėjančio arba mažėjančio stiprumo eile (Župerka 2012, 74). Toks pavyzdys yra pateikiamas sakinyje, kuriame imituojamas skaičiavimo veiksmas, plg.: *...ir šešios sekundės, septynios, aštuonios, devynios... – Pedras po kepurės snapeliu, nusiteikęs, regis, filosofiskai, pakėlęs smakrą, kaip įsivaizdavau, pro siaurus akių plyšelius, sulig kiekviena sekunde laikraščio*

tūta bilsnodamas sau į delną, žvelgė į horizontą manęs nė nesiklausydamas (p. 22). Pasakotojo bandymas imituoti skaičiavimą sakinyje didina įtampą.

Novelėse yra ir daugiau laipsniavimo pavyzdžių. Štai viename iš sakinių tarsi graduojami vienas po kito einantys veiksmi, plg.: *Ažūrinio balkono, nunerto vąšeliu iš metalo siūlo, atbraila sliuogė katė, grįžtelėjusi tarp šakelių į mane, sustingo ir nusišypsojo* (p. 15). Kitame sakinyje yra palaiptai išvardijama veiksnių (darbų) seka, plg.: *Reikia paskambinti sūnaus auklėtojui, apkirpti tėvą, patikrinti darbo suvestines, projektų sąmatas, aplankyti draugės motiną daugiabučio lango inkile, užsirašyti pas stomatologą <...>* (p. 129). Darbai vardijami eilės tvarka, kaip įprastai ir yra sudaromos dienotvarkės. Štai sakinyje *Kai taip nutinka, pereini visas neišvengiamas stadijas – stacijas: šoką, neigimą, pyktį, kaltų ieškojimą, skausmą, sugniužimą, apatiją. Apmirtį* (p. 145)... yra laipsniuojama viena po kitos atsirandančiomis emocinėmis būsenomis. Paskutinis (atskiru sakiniu) pateiktas vardijamas dalykas yra naujadaras (aptariamasis skyrelyje 2. 2. *Naujažodžiai*).

Korekcija – pasakytos minties ekspresyvus patikslinimas ar pakeitimas (Župerka 2012, 74). „Tai yra sąmoningas *apsirikimas*, kuriuo pabrėžiamas sakomas dalykas: smarkiai padidinamas arba sumažinamas, sugriežtinama arba sušvelninama jo charakteristika, o kartais pasakoma priešingai negu buvo teigta“ (Koženiauskiene 2001, 282–283). Kaip teigia R. Koženiauskiene (Ibid.), „netikėtas, ekspresyvus kalbėtojo pasitaisymas suaktyvina auditorijos dėmesį, pažadina emocijas, sudomina kalbamuojų dalyku“. Kartais šią figūrą atpažinti padeda tam tikri įterpiniai, teikiantys jai šnekamojo stiliaus atspalvį. Štai sakinyje <...> *motorolerių, daugybės zujančių motorolerių garsai – spalvų, kvapų, garsų chaosas, pirminių įspūdžių krioklys, kol – kaip visada – ima ryškėti detalės, ir tavo kelionė, kurioje niekam nieko neprivalai, na, jei ne tas paketėlis, laisva nuo visko, net nuo savęs pačios, nuo savęs – ypač, įgauna tikslą* (p. 8–9) yra du korekcijos pavyzdžiai. Pirmasis pavyzdys rodo, kad yra padidinamas kiekybės įspūdis. Antruoju atveju stiprinamas priklausomybės įspūdis.

Dar viena didesnė stilistinių sintaksinių figūrų grupė yra **redukcijos** (trumpinimo) figūros. Viena iš tokių figūrų yra **elipsė** – sakinio dalių, kurias lengva numanyti, praleidimas (Župerka 2012,75). Praleistą informaciją „diktuoja kontekstas, todėl susidaro įspūdis, jog trūkstamų elementų tekste tarsi nereikia“ (Koženiauskiene 2001, 300). Kaip teigia Juozas Abaravičius (2002, 21), tokios konstrukcijos suglaudina minties raišką, pasakymą daro dinamiškesnį. Įprastai novelių tekste sakinio dalys praleidžiamos norint išvengti pasikartojimo ir palikti vietos skaitytojo vaizduotei. Dažniausiai atsisakoma tarinių ir veiksnių. Elipsės vartojimas priartina tekstą prie šnekamojo stiliaus.

Nutylėjimas – nepasakymas iki galo, minties nebaigtumas (Župerka 2012, 75) būdinga šnekamajai kalbai ir yra imituojama grožinėje kalboje. R. Koženiauskiene (2001, 300) teigimu,

„nutylėjimo mintis nutrūksta, ir susidariusią spragą gali užpildyti tik klausytojo vaizduotė“. Būtent tokia nutylėjimo paskirtis yra ir sakinyje *Pačioj judrumoj, prisiglaudus rūmų sienos, ant išlankstytos kartoninės dėžės lakšto sėdėjo sena moteris. Tie žmonės-namai* (p. 9)¹⁰... Kitame sakinyje *Žodžiu, spėju, jo dydis buvo S. O juk per karą jos šeimą dar tardė ir SS. Ilga istorija... Bet jie išgyveno* (p. 25) nutylėjimas teksto fragmente atitinka nepapasakotą istoriją, kuri kūrinio siužetui yra svarbi. Matyti, kad pasakymu *ilga istorija* yra intriguojama.

Apibendrinant stilistinių sintaksinių figūrų vartojimą tekste galima pasakyti, kad D. Kalinauskaitė vartoja įvairių sintaksinių figūrų. Jų yra tiek veikėjų dialoguose, tiek ir pasakotojo kalboje. Sintaksė ir semantika labai dažnu atveju yra susijusios.

¹⁰ Junginys *žmonės-namai* prieš tai aptartas skyrelyje 2. 3. *Semantinės stiliaus figūros*.

4. NOVELIŲ VEIKĖJAI

Meninio kūrinio pagrindas yra veikėjai ir su jais susiję įvykiai. Jie yra centras, apie kurį sukasi visas grožinės literatūros kūrinio vaizdas. Kaip teigia Svetlana Martianova (Мартьянова 2014, 10), personažas yra viena iš autoriaus sąmonės apraiškų, kuri atspindi paties autoriaus intencijas¹¹.

Veikėjų paveikslai kuriami įvairiomis priemonėmis. V. Ramonaitė (2000, 20) nurodo pagrindines jų:

- 1) fabula;
- 2) veikėjų veiksmai ir jų kalba;
- 3) veikėjų išvaizda ir apranga;
- 4) kitų veikėjų atsiliepimai;
- 5) tiesioginė autoriaus charakteristika;
- 6) aplinka;
- 7) veikėjo reagavimas į įvykius, kitų veikėjų veiksmus ir išgyvenimus.

Pagal santykį su vaizduojamuoju pasauliu veikėjai gali būti tikroviški ir sąlygiški. Jeigu kūrinio meninis pasaulis yra realus, ir veikėjai yra kuriami tikroviški, per daug nenutolę nuo realaus pasaulio. Kaip teigia Saulius Žukas (2001, 101), tokiam veikėjui suteikiamas vardas ir pavardė, apibūdinama jo praeitis, kilmė, nusakomi fiziniai ir moraliniai bruožai, pasakoma jo socialinė priklausomybė, užsiėmimas. Pagal vaidmenį fabuloje veikėjai skirstomi į pagrindinius, šalutinius ir epizodinius. Jei fabuloje veikėjai veikia aktyviai, vadinami aktyvaisiais, o jei yra statiški – pasyviaisiais (Zaborskaitė 1982, 66; Ramonaitė 2000, 21). Yra du žmogaus aprašymo būdai: portretas (išvaizda) ir charakteristika. Charakteristika būna dviejų rūšių: 1) komentuojanti žmogaus būdo bruožus ir 2) supažindinanti su žmogumi per jo gyvenimo aprašymą (žr. Nauckūnaitė 2002, 82–107).

Beveik visada veikėjui suteikiamas vardas, labai dažnai ir pavardė. Kartais norint vieną veikėją išskirti iš grupės veikėjų vardo ir (ar) pavardės neužtenka, todėl jam suteikiama pravardė. Kaip nurodo E. Jakaitienė (žr. 2010, 268), pravardės sudarymo pagrindas įprastai yra žmogaus būdo (*Širšinas*), išvaizdos (*Ūsius*), pomėgio (*Blynis*) ar kt. ypatybės. Ypatybę nusakančio žodžio šaknis vartojama asmenvardžio šaknyje.

Grožinės literatūros kūrinijje veikėjai gali būti vadinami įvairių kalbos dalių leksikos vienetais. Įvairūs veikėjų pavadinimai (žodžiai, žodžių junginiai) yra nominacinių eilių nariai, jie laikytini **kontekstiniais sinonimais**. Kontekstiniais sinonimais gali būti sisteminiiais santykiais

¹¹ Cit. *Персонаж – это одна из форм проявления авторского сознания, одно из воплощений тех представлений о человеке (или его подобии), сущности, цели и смысле его действий, на которые духовно откликается автор как живая индивидуальность.*

susiję pavadinimai. Tarp giminės ir rūšies sąvokas reiškiančių žodžių susiklosto hiponiminiai (žymi rūšies pavadinimą) / hiperoniminiai (žymi giminės sąvoką) santykiai (Jakaitienė 2010, 113–114), pvz., *beržas / medis*. Kad veikėjų įvardijimai nesikartotų, labai dažnai nominacinę reikšmę turinčios kalbos dalys (daiktavardžiai, būdvardžiai) keičiami įvardžiais. Kaip teigia V. Sirtautas (2001, 60), asmenį įvardija asmeniniai įvardžiai (vartojama įvairių jų formų, pvz.: *aš, mudu, mes; tu, judu, jūs; jis, jiedu, jie*). Toliau įvairesniais nominaciniais vienetais pavadinti novelių veikėjai aptariami pagal sudarytas eiles (žr. 2 priedą).

Pirma nominacinių vienetų eilė

Novelės *Suvyniok ugnį į popierių* vienas iš pagrindinių veikėjų Pedras visame kūrinyje yra įvardijamas keliais leksiniais vienetais: (*kažkoks, šmaikštuolis*) *Pedras* – (*tas*) *vyras* (*su laikraščio tūta*) – *Mario giminaitis* – *Pinčiukas* – *jis* – *šis*. Pirmiausia fabuloje jis vadinamas asmenvardžiu *Pedras* ir greta einančiu nežymimuoju įvardžiu *kažkoks* (žr. ‘kažin koks’ LKŽe): *Kai nuvykusi pavakariais prisiregistravau viešbutyje ir iš penkto aukšto balkono žiūrėjau į siauros gatvės tarpeklį, viešbučio telefonu man paskambino kažkoks Pedras. Mario giminaitis* (p. 7–8). Jau vien asmenvardis skaitytojui suteikia informacijos, kad pagrindinis veikėjas yra ispanas – vardas *Pedras*¹² yra tipiškas ispaniškas vyro vardas (vardo atitikmuo lietuvių kalboje – *Petras*). Asmenvardžio populiarumą toje kultūroje iš dalies rodo ir nežymimasis įvardis *kažkoks*. Kaip teigia Albertas Rosinas (1996, 115), būdvardiškai pavartoti nežymimieji įvardžiai savo vienaskaitos formomis išskiria iš aibės vieną neidentifikuojamą elementą. Asmenvardis *Pedras* novelėje vartojamas ir su epitetu *šmaikštuolis*, plg.: *Šmaikštuolį Pedrą išgarinau iš galvos* (p. 8). Taip suteikiama informacijos ir apie jo būdo savybę.

Daugiau kontekstinės informacijos apie veikėją aiškėti pradeda jau iš greta esančio priduriamojo sakinio *Mario giminaitis*. Skaitytojui tampa aišku, kad Pedras yra kito žmogaus giminaitis (Mario – kūrinio pasakotojos vyro pusbrolio dukters vyras). Rašytoja nedetalizuoja, kokie konkrečiai giminystės ryšiai sieja šiuos veikėjus (daiktavardis *giminaitis* šiame sakinyje gali būti laikomas hiperonimu). Pasakotojas veikėją dažniausiai vadina vardu, bet jis pavadinamas ir hiperonimu *vyras*. Kartu su šiuo daiktavardžiu pavartotas įvardis *tas* pabrėžia, nurodo, kad kalbama apie konkretų (minėtą) vyrą: <...>, – *balsas telefono ragelyje buvo žaismingai ironiškas, kiek pakimęs, pietietiškas, ir aš bandžiau įsivaizduoti tą vyrą* (p. 8). Vartojant žodžių junginį, į kurio sudėtį įeina hiperonimas *vyras*, pasakoma svarbi detalė: *Pedras laukė... Vyras su laikraščio tūta, įsivaizdavau, turėjo būti kitoks* <...> (p. 21). Tik kūrinio pabaigoje Pedras įvardijamas *Pinčiuku* – tai yra susiję su vertinamąja išvada (plačiau žr. 1. 1. *Atskirų novelių antraščių ir turinio sąveika*).

¹² Žr. *Vardų žinynas*. Prieiga internete: < <http://www.varduzinynas.lt/vardas/22/pedras> > [žiūrėta 2019-05-29].

Asmeninis įvardis *jis* novelėje pavartotas kaip gretinimo priemonė, plg.: *Taip ir taip, į susitikimą ateisįs ne Mario, o jis* (p. 7–8). Panašią funkciją kitame sakinyje (*Vyras su laikraščio tūta, įsivaizdavau, turėjo būti kitoks – garbanotas, <...>, bet šis...* (p. 21)) atlieka ir įvardis *šis*. Tas pat įvardis dažnai keičia asmenvardį *Pedras*, plg.: – *Pedrai, Pedrai... – jis maivydamsis ironizavo* (p. 22).

Antra nominacinių vienetų eilė

Toje pačioje novelėje *Suvyniok ugnį į popierių* yra ir epizodinių veikėjų, vienas jų yra Chulijas Mendosa. Jis įvardijamas šiais žodžiais: *Chulijas (Mendosa) – laikraščio pardavėjas – (žavus) jaunuolis – nepažįstamasis – jis*. Veikėjui yra suteikti tipiški kūrinyje vaizduojamai kultūrai būdingi asmenvardžiai¹³: <...>, *o kai gali va taip atsipalaidavusi sėdėti lauko kavinėje su nepažįstamuoju ir siurbdama į save aplinką džiazuoti... Chulijas. Chulijas Mendosa, tėvas ispanas, motina marokietė* (p. 12). Šie asmenvardžiai sakinyje susieti kontaktiniu būdu, grynuoju kartojimu (pakartojama vardą papildant pavarde). Pati pasakotoja tekste detaliau nusako ir veikėjo kilmę.

Novelėje yra iškeliami veikėjo profesinė veikla. Pirmą kartą veikėjas kūrinyje įvardijamas ne asmenvardžiu, o žodžiais, apibūdinančiais profesiją: *Kai galiausiai prisišvartavau prie laikraščio pardavėjo, prekiaujančio nuogybėmis, ir nusipirkau miesto žemėlapi, <...>* (p. 12). Junginys *laikraščio pardavėjas* yra kiek neįprastas, kadangi profesijos pavadinimas sudarytas su vienaskaitos formos daiktavardžiu *laikraščio* (paprastai vartojamas žodžių junginys *laikraščių pardavėjas (-a)*). Veikėjas dar pavadintas ir įvardžiuotiniu dalyviu *nepažįstamasis*. Toks įvardijimas skaitytojui kelia intriga, kadangi nesuteikia daug kontekstinės informacijos. Pasakotoja veikėją pavadina *jaunuoliu* ('jaunas žmogus' DLKŽ), o vėliau dar prideda ir epiteta *žavus*: *O, beautiful, Chulijau, vėl pasakiau, ir staiga, tiesiog mirksniu, kažkas atsitiko, ėmiau nebegirdėti, ką tas žavus jaunuolis kalba <...>* (p. 14). Būdvardžio *žavus* reikšmė ('kuris žavi, traukia, jaudina' LKŽe) rodo gana subjektyvų pasakotojos vertinimą. Siekiant išvengti pasikartojimo vartojamas asmeninis įvardis *jis*, pvz.: <...> *pro jo prasegtą krūtinę mane pasiekė mustango kvapas* (p. 13)...

Trečia nominacinių vienetų eilė

Novelėje *Nekalčiausia archeologija* veikia epizodinis veikėjas – pagal trumpalaikę mainų programą kuriam laikui į lietuvių šeimą priimta mergaitė. Per visą kūrinio siužetą pateikiami tokie ją apibūdinantys nominaciniai vienetai: (*mergaitė*) *Hilda – vokietaitė – viešnia (iš Vokietijos) – ta žavi trapi būtybė – ji*. Veikėjos pavadinimas pasakotojos žodžiais pavartojamas sakinyje *Neapsirikau – svečiai, pagal trumpalaikę mainų programą iš Vokietijos, mažo Bavarijos miestelio, atvažiavusi mergaitė Hilda auksiniu pūkeliu aptrauktomis rankomis ir*

¹³ Žr. *Vardų žinynas*. Prieiga internete: <<http://www.varduzinynas.lt/vardas/4/chulijo>>, [žiūrėta 2019-05-29].

sprandu, jį, dar tokį skaisių, vaisių kaip persiko odelė, apnuogina aukštai į arklio uodegą surišti plaukai (p. 56). Viename sakinyje pateikiama daug kontekstinės informacijos, kuri leidžia nusakyti susiklosčiusią situaciją, mergaitės kilmę ir vardą, apibūdinti išvaizdos išskirtinumą. Veikėją pavadina vokiečių kilmės vardas *Hilda*, reiškiantis kovingą mergaitę¹⁴. Jis vartojamas ne pats vienas, o ir su daiktavardžiu *mergaitė* (1 ‘moteriškos lyties vaikas’ *DLKŽ*), kuris sakiniui suteikia daugiau kontekstinės informacijos – nusako veikėjos amžių. Kūrinyje vartojami ir tą patį reiškiantys žodžių junginiai *vokietaitė* ir *viešnia iš Vokietijos*, plg.: <...> *ypač šį jaukų vakarą, kai yra viešnia iš Vokietijos, kuri jau ryt juos paliks...* (p. 62) ir *Nerdamiesi iš kailio, norėdami aprodyti vokietaitėi Lietuvą, <...>* (p. 57).

Vardo prasmei prieštarauja viename sakinyje epitetais reiškiamos mergaitės savybės, plg.: *Ta žavi trapi būtybė rožiniais padukais – gerai išauklėta, iš pasiturinčios šeimos, žaidžianti lauko tenisą ir jodinėjanti. Ji labai abejojusi, ar čia vykti, <...>* (p. 56). Vienas gretas kito vartojami epitetai *žavi* ir *trapi* patikslina labai abstraktų pavadinimą *būtybė* (‘gyvas padaras’ *DLKŽ*). Iš grandininiu būdu siejamų sakinių matyti, kad asmeninis įvardis *jis* atlieka pavadojančio žodžio funkcijas, pasakytos informacijos nauja nepapildo.

Ketvirta nominacinių vienetų eilė

Novelėje, pavadintoje *Žmogus, pilnas skersvėjų*, keliais nominaciniais vienetais įvardijamas pagrindinis kūrinio veikėjas emigrantas Zuza: *Zuza / Zuzelis – čingačgukas – baikeris – vyresnysis – jis*. Intrigą žadina tai, kad pirmą kartą į kūrinio pasakojimą veikėjas įvedamas įvardžiu *jis*. Iš konteksto dar nėra žinoma, apie ką bus kalbama: <...>, *visiškai bejėgis ir beginklis garsas, kurį jis pakirdęs iš miegų, išgirdo pieniškais paryčiais, <...>* (p. 68). Toliau šis veikėjas vadinamas asmenvardžiu *Zuza*. Iš sakinio *Zuza, Medas, Arčis, Koma, Lokys, Titas, Spiritas, Kamanė, Smailas, Laisvis, arba, kaip juos, rūšinius požymius teturinčius bevardžius emigrantus, aprašo Lietuvos spauda: <...>* (p. 69) aiškėja, kad veikiausiai tai yra veikėjo pravardė. Ji sietina su liet. *zūzti* ‘ūzti; reikšti nepasitenkinimą, murmėti’, *zyzti, zuzėnti* ‘pamažu zūzti’ (*DLKŽ*)¹⁵. Novelėje dar vartojama ir mažiškinė pravardės forma *Zuzelis*, turinti familiarumo atspalvį, plg.: <...> *nuo stalo galo atidudeno kaip visada vėluojanti retapėdė Lokio, milžino su ruda barzda ir antakių krūmynais, reakcija: „...ir mano inksto, Zuzeli, jei tik tau nebūtų per didelis...“* (p. 71).

Visai kitokiais įvardijimais veikėjas apibūdinamas tada, kai yra gretinamas su broliu: *Štai jiedu ir susitiko... Seniūnaitis ir čingačgukas. Platus, minkštas, geraširdis veidas (tėvo) ir sausas, siauras, indėniškas, randuotas (motinos)* (p. 79). Lyginant su seniūnaičio pareigas užimančiu broliu, Zuza yra įvardijamas intertekstualiu daiktavardžiu *čingačgukas*. Iš šio

¹⁴ Žr. *Vardų žinynas*. Prieiga internete: <<http://www.varduzinynas.lt/vardas/12/hilda>>, [žiūrėta 2019-05-29].

¹⁵ Žr. *Lietuvių pavardžių žodynas*. Prieiga internete: <<http://pavardes.lki.lt/?pg=c>>, [žiūrėta 2019-05-31].

įvardijimo matyti, kad tai yra aliuzija į filmą „Paskutinis mohikanas“ (*Čingačgukas* yra filme vaizduojamo indėno vardas). Iš sakinio leksinės aplinkos matyti, kad tokia pravardė veikėjui suteikiama remiantis išvaizdos panašumu.

Dar viename fragmente *Nei seniūnaičio*. „*Kaip kalėdaičio*“, – pagalvojo vyresnysis (p. 82) pavartotu įvardžiuotiniu būdvardžiu *vyresnysis* atskleidžiama, kad šeimoje jis yra ne vienintelis sūnus. Iš viso kūrinio yra aišku, kad pagrindinis novelės veikėjas yra baikeris, bet tiesiogiai tą įvardijantis žodis (***Baikeris sutrikęs, instinktyviai stverdamasis šiaudo, iš spintos stalčiaus išpešė išdrykusių motinos kojine – pasąmoninis judesys*** (p. 80)) pavartojamas rečiau. Įvardis *jis* novelėje daugeliu atvejų atlieka sinonimo funkciją, kur įmanoma, jis keičia asmenvardį, pvz.: *Pro vartus jis įėjo vienas* (p. 72).

Penkta nominacinių vienetų eilė

Novelėje *Dryžuoti* keliais nominaciniais vienetais įvardijamas veikėjas *Janas*: (*smulkutis*) *Janas* – *Šerlatas* – *vaikinukas* – *jis*. Pirmą kartą kūrinyje veikėjas paminimas įvardžiu *jis*: *O vakarop pasirodė jis* (p. 88). Šio įvardžio turinys atskleistas tik iš tolesnės kūrinio informacijos.

Pasakotoja veikėją įvardija ir vardu, taip pat atskleidžia giminytės ryšius, plg.: *Janas, mano vyro pusbrolio Jaroslavo sūnus* (p. 88). Vardas *Janas* greičiausiai yra kurio nors vardo trumpinys. Jo kilmę atskleisti padeda novelėje minimas veikėjo tėvo vardas *Jaroslavas*¹⁶ – abu vardai yra slavų kilmės. Kūrinyje kelis kartus į veikėją kreipiamasi ir pavarde *Šerlatas*. Šią pavardę galima sieti su lenku kilmės pavarde, tačiau galimas ir lietuviškas jos aiškinimas¹⁷: *šarlota* ‘prasti, nuplyšę drabužiai, skarmalai’, *šarlotas* ‘skarmalius’ (*LKŽe*).

Iš kitų nominacinių vienetų aiškėja kai kurios veikėjo išvaizdos detalės. Aptariamas veikėjas kūrinyje pavadinamas ir deminutyvu *vaikinukas*. Šis žodis padeda atskleisti požiūrį, kai žiūrima truputį iš aukšto. Kartu su vardu kūrinyje vartojamas epitetas *smulkutis*. plg.: *Smulkutis Janas, apžiūrinėdamas senąjį suvenyrą, piestu stojantį žirgą, – už žąslų jį bando suvaldyti šalimais stovintis pusnuogis antikinis raitelis, – trekštelėjo gipsinę žirgo kojelę* (p. 91).

Šešta nominacinių vienetų eilė

Ilgą nominacinių vienetų eilę sudaro novelės *Pakeleivė* veikėją – vyresnio amžiaus moteriškę, kurią viena šeima sutinka keliaudama – įvardijantys žodžiai: *senė* – *senelė* / „*senelė*“ – *senoji* – *pakeleivė* – *ta* / *šita boba* – *ši ypata* – *ponia* – *močiutė* – *tamsta* – *kupstas* – *ji*. Pirmasis šios veikėjos pavadinimas *pakeleivė* pavartotas jau kūrinio antraštėje (daugiau apie šią antraštę žr. skyrelyje *1.1. Atskirų novelių antraščių ir turinio sąveika*). Vėliau kūrinyje daiktavardis *pakeleivė* jau nebekartojamas – iš pačios situacijos galima suprasti, kas yra minima veikėja.

¹⁶ Žr. *Vardų žinynas*. Prieiga internete: < <http://www.varduzinynas.lt/vardas/16/jaroslavas> > [žiūrėta 2019-05-29].

¹⁷ Žr. Lietuvių pavardžių žodynas. Prieiga internete:

<<http://pavardes.lki.lt/?pv=32a17b54ce856799404bf6e0eb1c8643>>, [žiūrėta 2019-25-29].

Pirmą kartą kūrinio fabuloje rašytoja veikėją pamini be konteksto labai neaiškiu daiktavardžiu *kupstas* (1 ‘koks nors nedidelis iškilimas, kaupas, kemas, kupurna’ *LKŽe*), plg.: *Staiga už posūkio, beveik ant kelio, išdygo kupstas – 80 km per valandą greičiu į juos artėjo senė su maišu ant kupros ir dar dviem išsipūtusiais rankose* (p. 132). Įprastai šis daiktavardis vartojamas kalbant ne apie asmenis. Matyti, kad tame pačiame sakinyje veikėją įvardijantys žodžiai *kupstas* ir *senė* yra kontekstiniai sinonimai. Veikėjai nesuteiktas joks asmenvardis. Dažniausiai novelėje ji yra įvardijama daiktavardžiu *senė*, kuris suteikia informacijos apie veikėjos amžių – 3 *senė* 1 (‘daug metų turintis žmogus’ *LKŽe*). Rečiau daiktavardis *senė* yra pakeičiamas asmeniniu įvardžiu *ji*.

Skirtingai seną žmogų vadina įvairūs veikėjai – kūrinyje vaizduojamos šeimos nariai. Tėvas mintyse ją vadina deminutyvu *senelė* (žr. *senelis*, -ė 2 ‘senas žmogus’ *LKŽe*). Kai tarp šių veikėjų vyksta pokalbis, tėvas ją pavadina ir *močiute*, ir *tamsta*. – *Nieko, močiute, nieko, – nusijuokė vyras. – Tai ar toli dar tamstos namai* (p. 138)? Berniukas mintyse moterį vadina emociškai žymėtu žodžiu *boba*, turinčiu menkinamąją pažymą (‘ištekėjusi moteris; sena moteris, senė’ *LKŽe*), ir įvardžiu *šita*. Visai kitaip jis į senę kreipiasi kalbėdamas garsiai, plg.: *Kur, ponია, jums pavyko jį rasti? – paklausė aksominėmis išauklėto jaunuolio intonacijomis, o liežuvis, aišku, niežėjo nuo „kur tau pavyko jį nukosėti?“* (p. 137). Kreipinys *ponia* suteikia informacijos ir apie patį berniuką – jis yra išauklėtas su vyresnio amžiaus žmonėmis kalbėti kuo pagarbiau.

Aptariama novelės veikėja pavadinama ir įvardžiuotiniu būdvardžiu *senoji* (*LKŽe* pateikiama speciali šio žodžio reikšmė ‘pribuvėja, priėmėja’), tačiau šiame kūrinyje šis žodis vartojamas kaip daiktavardžio *senė* sinonimas. Kūrinio pabaigoje veikėja įvardijama menkinamuoju daiktavardžiu *boba* kartu su įvardžiu *ta* (<...> *kuo toliau, tuo labiau ta boba jam darėsi „gauruota mįslė“* (p. 141)... Gretindama su žiniuone pasakotoja ją pavadina žodžiu *ypata*. *LKŽe* prie šio daiktavardžio nurodoma, kad tai yra neologizmas (‘asmuo’asmuo *LKŽe*.) **Ši ypata į aną panaši tik iš išvaizdos** (p. 134). Rodomuoju įvardžiu *ši* akcentuojama, kad tai yra vienas iš gretinamų dalykų.

Iš aptartų kai kurių veikėjų nominacinių eilių aiškėja tendencija, kad D. Kalinauskaitės kuriami veikėjai yra labai tikroviški. Jie įvardijami asmenvardžiais, daiktavardžiais, būdvardžiais, įvardžiais. Nominaciniai vienetai tarpusavyje susiję sinoniminiais, hiperoniminiais / hiponiminiais ryšiais.

IŠVADOS

1. D. Kalinauskaitės rinkinio *Skersvėjų namai* novelių antraštes galima skirti į poetiškas (metaforiškas, intertekstualias, pvz., *Suvyniok ugnį į popierių*, „*Ilga kaip šimtmečiai diena*“, *Žmogus, pilnas skersvėjų*, *Nekalčiausia archeologija*) ir nepoetišką (*Bomžė*, *Pakeleivė*, *Post*). Visos antraštės ne tik tiesiogiai arba netiesiogiai reflektuoja į meninį kūrinio pasaulį, bet ir intriguoja skaitytoją.

2. Išanalizavus atskirų novelių antraščių ir turinio sąveiką pastebėta, kad knygos pavadinimas *Skersvėjų namai* savo struktūra ir idėjine prasme metonimiškai susijęs su novelės *Žmogus, pilnas skersvėjų* antrašte. Pavadinimas apibendrintai sieja visas noveles – vaizduojamiems siužeto įvykiams, veikėjų išgyvenimams yra būdingas metaforiškai vartojamu daiktavardžiu *skersvėjai* reiškiamas chaotiškumas.

3. Novelėse yra nemažai už bendrinės lietuvių kalbos ribų esančių žodžių, būdingų išskirtinai šnekamajai kalbai. Tokie elementai natūraliai atsiduria veikėjų lūpose (svetimybė *balamūtas*, žargonybė *pribambasai*, hibridas *brudena*) ir padeda sukurti gyvesnes jų charakteristikas. Nebendrinės kalbos leksika neretai svarbi ir kuriamam pasakojimui: žymi istorinį kontekstą (svetimybė *univermagas*), didina kūrinio ekspresyvumą (svetimybė *skūra*).

4. Norėdama sukurti įtaigesnį pasakojimą ir veikėjų charakteristikas, rašytoja pasinaudoja žodžių darybos galimybėmis – savo vietą tekste randa neįprasti priesagų (*svarstybos*, *drastika*, *swedbankinkė*, *apmirtis*, *vienetinumai*) ir priešdėlių (*sudzaininti*, *sustulpėti*) vediniai.

5. Semantinės stiliaus figūros kuriamos žmogaus pojūčių, kasdieniškos buities, intertekstualių elementų pagrindu. Novelių kalbai ekspresyvumo suteikia rašytojos vartojami meniniai palyginimai (*grožis įprastas kaip namų durų rankena*), tropai (metaforos *horizonto žarija*, metonimijos (*skustos galvos*, *odinės striukės*)) ir jų atmainos (antonimizacija *vezuvijai*, *velaskesai* ir kt.).

6. Novelėse vartojami ne tik žodyne fiksuoti frazeologizmai, bet ir kiek modifikuoti, įvairiais būdais perkurti, neįprasti, vaizduotę žadinantys frazeologizmų perdirbiniai (pvz.: *išgarinti iš galvos*; *alkis žarnas kuokomis tvatija*; *nusispjauti lengva ranka*). Jie sakiniuose atitinka įprastas sakinio dalis.

7. Į veikėjų kalbą ir į pasakojimą įpinta ir kitų kalbų (anglų *cool*, *step by step*, *so what*; rusų *Ja vas ne zabyl*) leksikos, kuri padeda sukurti tikroviškesnį kūrinio pasaulį. Su kitų kalbų leksika susiję ir tikroviškų kitataučių veikėjų asmenvardžiai (*Pedras*, *Chulijas Mendosa*, *Hilda*).

8. Novelėse pramaišiui vartojami įvairios apimties (trumpiausiai sudaro vienas žodis, ilgiausiai – 50 ir daugiau žodžių) ir sandaros sakiniai. Jie siejami grandininiu ir paraleliuotu būdu, dažnai vartojamos grafinės siejimo priemonės. Įvairios kuriamam tekstui svarbios detalės neretai pasakomos priduriamaisiais sakiniais (*Jis klausėsi. Visomis, kiek turi, ausimis: oda, pirštais, Adomo obuoliu, bet ypač nugarkauliu*).

9. Ir veikėjų dialoguose, ir pasakotojo kalboje vartojama įvairių sintaksinių figūrų, bet ypač dažni netikėti, intertekstualūs meniniai išvardijimai (<...> *gatavi vermerai, velaskesai ir gojos, infantai, infantės, meninos, neūžaugos, tarnaitės...*).

10. Išanalizavus 6 veikėjų nominacines eiles pastebėta, kad jose esantys leksikos vienetai ne tik padeda sieti tekstą, bet ir suteikia naujos informacijos. Tekstas siejamas hiponiminiais ir hiperoniminiais santykiais susijusia leksika (vyras: *Pedras*, vaikinukas: *Janas*), originaliais kontekstiniais sinonimais (*kupstas* ir *senė*), intertekstualiais pavadinimais (*čingačgukas*), amžių rodančiais asmenų pavadinimais (*senelė*, *močiutė*). Ne visada kūrinio siužete veikėjai pirmą kartą įvardijami įprastais nominaciniais vienetais – nominacinę, o ne įprastą siejimo funkciją kartais atlieka ir asmeninis įvardis *jis*.

Studijų programa lietuvių kalbotyra

Vardas, pavardė Aušrinė Petrevičiūtė

Darbo pavadinimas Danutės Kalinauskaitės novelių kalbinė raiška („Skersvėjų namai“)

Darbo pavadinimas anglų kalba *Linguistic Expression of the Short Stories by Danutė Kalinauskaitė (Skersvėjų namai)*

Darbo vadovė doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Darbo gynimo data 2019-06-14

Pagrindiniai žodžiai: novelė, antraštė, leksika, sintaksė, veikėjai.

Pagrindiniai žodžiai anglų kalba (keywords): short story, title, lexis, syntax, characters.

SANTRAUKA

Šiame baigiamajame magistro darbe, taikant teksto analizės ir interpretacinį metodą, išnagrinėta Danutės Kalinauskaitės rinkinio *Skersvėjų namai* kalbinė raiška: aptartos antraštės, leksika, išanalizuotas sintaksinis lygmuo, aptarti veikėjai.

Pagrindiniai analizės rezultatai rodo, kad metaforiškos, intertekstualios arba pabrėžtinai nepoetiškos novelių antraštės yra susijusios su meniniu kūrinio pasauliu. Sukeldamos netikėtumo efektą, antraštės neretai nustebina skaitytoją. D. Kalinauskaitė įtaigų meninį kūrinio pasaulį kuria pasitelkdama į bendrinės lietuvių kalbos rėmus netelpančią leksiką, perkurdama frazeologizmus ir sukurdamą naujadarų. Iš novelėse vartojamų meninių palygimų ir tropų (arba jų atmainų) matyti rašytojos gebėjimas derinti pačias netikėčiausias plotmes, išnaudoti žmogaus pojūčių, kasdienio pasaulio, buities detales, įterpti intertekstualių elementų. Iš įvairaus ilgio sakinių (trumpiausi 1 žodžio, ilgiausi daugiau negu 50 žodžių), naudojant skirtingas siejimo priemones, kuriamas rišlus, vientisas pasakojimas, kuris neretai skaitytojui gali pasirodyti ir spontaniškas. Naudodamasi visomis lietuvių kalbos leksikos išgalėmis ir sintaksės galimybėmis, rašytoja sukuria labai tikroviškus novelių veikėjus. Jų nominaciniai vienetai tekste atlieka sakinių siejimo funkciją ir suteikia papildomos kontekstinės informacijos.

SUMMARY

In this Master's thesis language expression in the collection *Skersvėjų namai* by Danutė Kalinauskaitė was analysed. The authors of the thesis explores headings, lexis, analyses syntactic level, provides an overview of the characters.

The main results of the analysis indicate that metaphorical, intertextual or notably non-poetic headings of the short stories are related to the artistic world of the work. The reader is often astounded by the headings that create an unexpected effect. D. Kalinauskaitė creates a suggestive artistic world of the short stories by employing a lexis that does not fit the frame of the common Lithuanian language, recreating idioms, and creating neologisms. Comparisons and tropes (or their variety) in the short stories reveal the author's ability to mix and match unexpected spaces, to exploit details of human senses, details of everyday life, include intertextual elements. Creating sentences of varied length (the shortest being one word, the longest – more than fifty) and using different means of binding, she creates a single story that can appear spontaneous to the reader. By using the whole capacity of Lithuanian lexis and prospects of syntax the author creates highly realistic characters in the novels. Their nomination units in the text play the role of sentence binding and provide additional contextual information.

METRIKA

PETREVIČIŪTĖ, Aušrinė. Danutės Kalinauskaitės novelių kalbinė raiška („Skersvėjų namai“): baigiamasis magistro darbas. Vadovė doc. dr. J. Vaskelienė. Šiaulių universitetas, Regionų plėtros institutas, 2019, 57 p.

BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION

PETREVIČIŪTĖ, Aušrinė. Linguistic expression of the short stories by Danutė Kalinauskaitė (*Skersvėjų namai*). Master Thesis. Academic adviser doc. dr. J. Vaskelienė. Šiauliai University, Institute of Regional Development, 2019, 57 p.

ŠALTINIS IR LITERATŪRA

KALINAUSKAITĖ, Danutė. *Skersvėjų namai*. Vilnius: Tyto alba, 2015.

ABARAVIČIUS, Juozas. *Skyrybos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

AITMATOVAS, Čingizas. *Ilga kaip šimtmečiai diena*. Vilnius: Vaga, 1987.

BARAUSKAITĖ, Janina. *Lietuvių kalbos frazeologizmai*. Vilnius, 1982.

BLKŽ – Bendrinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. LIUTKEVIČIENĖ, Danutė (vyr. red.) ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012–2019. Prieiga internete: <<http://bkz.lki.lt/?pg=c>>.

BLKŽa – Bendrinės lietuvių kalbos žodyno antraštynas [interaktyvus]. LIUTKEVIČIENĖ, Danutė (vyr. red.) ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012–2019. Prieiga internete: <<http://bkz.lki.lt/antrastynas/>>.

BUTKUTĖ, Laura. „Okazionaliųjų frazeologizmų stilistinės išgalės publicistiniame stiliuje“. *Respectus philologicus*. Nr. 13 (2018). P. 199–209.

BUTNORIŪTĖ, Neringa. *Sodrus tuštumos išgyvenimas*. 2016. Prieiga internete: <<https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/sodrus-tustumos-isgyvendinimas-286-733054>>, [žūrėta 2019-04-10].

DAUJOTYTĖ, Viktorija. „Stilius – tai, ko „niekad nežinai“: apie kt. ir Danutės Kalinauskaitės rašymą“. *Inveniens Quaero*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2011. P. 437–448.

DAUJOTYTĖ, Viktorija. *Tekstas ir kūrinys*. Vilnius: Kultūra, 1998.

DLKG – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. AMBRAZAS, Vytautas ir kt. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.

DLKT – Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas [interaktyvus]. Kompiuterinės lingvistikos centras 1998–2013. Prieiga internete: <<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>>.

DROTVINAS, Vincentas. *Lietuvių kalbos leksika ir frazeologija*. Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1987.

FŽ – Frazeologijos žodynas [interaktyvus]. PAULAUSKAS, Jonas (vyr. red.) ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001. Prieiga internete: <<http://lkiis.lki.lt/frazeologizmu>>.

JAKAITIENĖ, Evalda. *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.

KALINAUSKAITĖ, Danutė. „Pasitelkti žodžius lengva, atsisakyti – sunku“. *Bernardinai.lt*. 2013. Prieiga internete: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-05-23-danute-kalinauskaite-pasitelkti-zodzius-lengva-atsisakyti-sunku/101116>>, [žiūrėta 2019-04-18].

KAZLAUSKAITĖ, Rūta; RAMANAUSKIENĖ, Eglė. „Naujieji spalvų pavadinimai lingvistinės pragmatikos požiūriu. *Res Humanitariae*. Klaipėda: KU leidykla, 2011. T. 10. P. 176–201.

KEINYS, Stasys. *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999.

KOŽENIAUSKIENĖ, Regina. „Frazeologijos diskursas: manipuliacijos ar kalbos žaidimų galimybė“. *Lietuvių kalba*. Nr. 2 (2008). Prieiga internete: <<http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=31>> , [žiūrėta 2019-04-18].

KOŽENIAUSKIENĖ, Regina. „Perkurtos frazeologijos žaismas žiniasklaidoje“. *Kalbos kultūra*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Nr. 86 (2013). P. 149–166.

KOŽENIAUSKIENĖ, Regina. *Retorika. Iškalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.

KTŽ – *Kalbotyros terminų žodynas*. GAIVENIS, Kazimieras; KEINYS, Stasys. Kaunas: Šviesa, 1990.

KUZNECOVAITĖ, Gintarė. *Atminties pasakojimas Danutės Kalinauskaitės prozoje*: baigiamasis bakalauro darbas. Vilniaus universitetas, 2017.

LABUTIS, Vytautas. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002.

LIPSKIENĖ, Jonina. *Lietuvių kalbos somatiniai posakiai*. Vilnius: Mokslas, 1979.

LIPSKIENĖ, Jonina. *Vaizdingieji lietuvių kalbos posakiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.

LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. NAKTINIENĖ, Gertrūda (vyr. red.) ir kt. T. 1–20. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: <<http://www.lkz.lt/dzl.php>>.

LLKŽ – Lotynų–lietuvių kalbų žodynas. KUZAVINAS, Kazimieras. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

MARCINKEVIČIENĖ, Rūta. „Tradicinė frazeologija ir kiti stabilūs žodžių junginiai“. *Lituanistica*. Nr. 4 (2001). P. 81–98.

MARCINKEVIČIENĖ, Rūta. *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*. Vilnius: Versus aureus, 2008.

MEDVICKIENĖ, Sandra. *Semantinės figūros žmonių aprašymuose D. Kalinauskaitės knygoje „Niekada nežinai“*: baigiamasis bakalauro darbas. Šiaulių universitetas, 2013.

MIKULĖNIENĖ, Danguolė; DVYLYTĖ, Aurelija. *Kalbos patarimai. Leksika: Skolinių vartojimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013.

MILIŪNAITĖ, Rita. „Kalba kaip žmogaus įvaizdžio dalis“. *Kalbos kultūra*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Nr. 78 (2005). P. 32–55.

MILIŪNAITĖ, Rita. *Lietuvių bendrinė kalba. Normos ir vartoseną*. 2014. Prieiga internete:

<<http://www.llks.lt/pdf2/kalba/Lietuviu%20bendrines%20kalbos%20normos%20ir%20vartoseną.pdf>> [žiūrėta 2019-04-18].

ND – *Lietuvių kalbos naujų žodžių duomenynas* [interaktyvus]. MILIŪNAITĖ, Rita (sud.). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <<http://naujazodziai.lki.lt>>, [žiūrėta 2019-05-30].

PIKČILINGIS, Juozas. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mintis, 1971.

PIKČILINGIS, Juozas. *Sinonimika. Kalbos figūros*. Kaunas: Šviesa, 1988.

PIKČILINGIS, Juozas. *Stilistikos darbų rinktinė*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2010.

RAMONAITĖ, Valerija. „Epitetai, palyginimai“. *Rinktiniai raštai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2010.

RAMONAITĖ, Valerija. *Literatūros įvadas*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė, 2000.

ROSINAS, Albertas. *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

SIRTAUTAS, Vytautas. „Teksto sintaksė ir vientisinio sakinio analizė“. Iš *Rinktiniai kalbotyros straipsniai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001. P. 20–40.

SIRTAUTAS, Vytautas; GREŅDA, Česys. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Mokslo, 1988.

SLIŽIENĖ, Nijolė. *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.

SPRINDYTĖ, Jūratė. „Ugnies vyniojimas į popierių“. *Metai*. Nr. 1 (2016). Prieiga internete: <<http://tekstai.lt/zurnalas-metai/797-2016-m-nr-01-sausis/8081-jurate-sprindyte-ugnies-vyniojimas-i-popieriu>>, [žiūrėta 2019-03-02].

TUMASONYTĖ, Jurga. *Rašytoja Danutė Kalinauskaitė: „Feisbukas žmogų peršviečia kaip rentgenas“*. 2016. Prieiga internete: <<https://www.kulturpolis.lt/interviu/rasytoja-danute-kalinauskaite-feisbukas-zmogu-persviecia-kaip-rentgenas/>>, [žiūrėta 2019-03-02].

TŽŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*. VAITKEVIČIŪTĖ, Valerija. Vilnius: Žodynas, 2006.

VASKELIENĖ, Jolanta. „Kontekstų tipai ir sąveika (Danutės Kalinauskaitės „Niekada nežinai“)“. *Žmogus ir žodis*. T. 11. Nr. 1 (2009). P. 91–97.

VASKELIENĖ, Jolanta. „Lietuvių rašytojų naujų darbų darybos ir semantikos ypatumai“. *Bendrinė kalba*. Nr. 90 (2017). P. 1–30. Prieiga internete:

<http://www.bendrinekalba.lt/Straipsniai/90/Vaskeliene_BK_90_straipsnis.pdf> [žiūrėta 2019-04-18].

VASKELIENĖ, Jolanta. *Trumpas teksto lingvistikos žinynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.

VOSYLYTĖ, Klementina. *Palyginimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014.

ZABORSKAITĖ, Vanda. *Literatūros mokslo įvadas*. Vilnius: Mokslas, 1982.

ŽDB – Žargono duomenų bazė. Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2010. Prieiga internete: <https://www.flf.vu.lt/dokumentai/mokslas/lietuviu_zargono_baze.pdf>.

ŽUKAS, Saulius. *Literatūros teorija. Atidus skaitymas*. Vilnius: Baltos lankos, 2001.

ŽUPERKA, Kazimieras. „Bendrinė kalba ir funkciniai stiliai“. *Kalbos kultūra*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Nr. 78 (2005). P. 56–66.

ŽUPERKA, Kazimieras. *Metalingvistika. Nekalbininkų kalbotyra*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012a .

ŽUPERKA, Kazimieras. *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2012.

ДЖАНДЖАКОВА, Евгения. О поэтике заглавий. *Лингвистика и поэтика*. Москва: Наука, 1979, стр. 207–214.

МАРТЬЯНОВА, Светлана. *Персонаж художественной литературе: учебное пособие*. Владимир: Изд-во ВлГУ, 2014.

НИКОЛИНА, Наталия. *Филологический анализ текста*. Москва: Академия, 2003.

СРЕБРЯНСКАЯ, Евгения. Специфика функций заглавий художественных произведений в жанре антиутопии. *Вестник вгу. Серия: лингвистика и межкультурная коммуникация* 2015, № 1, стр. 40–47.

1 PRIEDAS. Darbe analizuoti sakiniai / fragmentai

1. *Už ispano, vardu Mario, nutekėjo mano vyro pusbrolio duktė (7).*
2. *Kai nuvykusi pavakariais prisiregistravau viešbutyje ir iš penkto aukšto balkono žiūrėjau į siauros gatvės tarpeklį, viešbučio telefonu man paskambino kažkoks Pedras. Mario giminaitis. Taip ir taip, į susitikimą ateisiąs ne Mario, o jis (7–8).*
3. *Susitikti sutarėm prielaukoj devintą vakaro (8).*
4. *– Kad neklaidžiotumėt, senjora, visą laiką laikykitės kairės, čia jei eisit iš vakarinės pusės, na, o jei, iš rytų... – balsas telefono ragelyje buvo žaismingai ironiškas, kiek pakimęs, pietietiškas, ir aš bandžiau įsivaizduoti tą vyrą (8).*
5. *Iki devynių vakaro turėjau laiko, ir jis visas buvo mano. Šmaikštuolį Pedrą išgarinau iš galvos (8).*
6. *...Kai tave apsiaučia baltas ir minkštas svetimo krašto pajūrio oras, nusimeti namie įdiržintą skūrą ir apsivelki kitą – plonesnę, aštuonianytę. Imlesnę. Apsivelki kaip (dar) galimybę, kad ir kas tai būtų, – bėgant metams jau į nieką, net į užprogramuotą pralaimėjimą nebegali nusišpjauti lengva ranka (8)...*
7. *Juodbruviai veidai, bežieviai platanai, skverų ūksmė ir žiedų kekių konsteliacijos (Lietuvoje medžiai jau visai pliki), šviesoforai, automobilių klaksonai, motorolerių garsai – spalvų, kvapų, garsų chaosas, pirminių įspūdžių krioklys, kol – kaip visada – ima ryškėti detalės, ir tavo kelionė, kurioje niekam nieko neprivalai, na, jei ne tas paketėlis, laisva nuo visko, net nuo savęs pačios, nuo savęs – ypač įgauna tikslą (8–9).*
8. *Pačioj judrumoj, prisiglaudus rūmų sienos, ant išlankstytos kartoninės dėžės lakšto sėdėjo sena moteris. Tie žmonės-namai... Su begale vienas ant kito segimų sijonų ji buvo panaši į spintutę prie lovos – „tumbočkom“ tokias vadinam, šalia ant šilko pagalvėlės su spurgais tupėjo katė, jai po kojų – du porceliano dubenėliai, maža to, katė buvo su senoviniais moters jaunystės karoliais (9).*
9. *„Laikas vakarieniauti, senjorita, – pasakė pasisukusi į savo draugę, – vakariene bus karališka“ (10).*
10. *Palietė ant stalo sidabro šakutę. Ne, ne tą, kurią pats ir sukūrė, „sudizainino“ (ta, sako, tokia nefunkcionaliai, kad ja neįmanoma naudotis, muziejinis eksponatas, beje, labai brangus), o kitą, su kuria galima, o svarbiausia – labai norėtusi dabar pavalgyti (10)*
11. *Be to, jos gyvenimas, išpleiktas visos gatvės apžiūrai, – toks privatus, o jo, užrakintas devyniais užraktais, akylai saugomas „pilkųjų kostiumų“, savų ir svetimų specialiųjų tarnybų, – toks viešas. Antai jis nuotraukoje su Afrikos vaikais susirūpinusiojo mina turi glostyti jų susiraičiusių plaukų vielutes arba pritūpęs jautriai paliesti pilvuko būgną (Kas pilvelyje*

gyvena? *Badas jis vardu?*), štai tarptautiniame virėjų konkurse priverstas mojuoti miniatiūrine savo valstybės vėliavėle, o paskui ragauti kulinarinį eksperimentą iš fazanų šlaunelių vidinės filė, kurios nepakentė nuo vaikystės, na, bet ko gi nepadarei dėl savo šalies, o štai jis kerpa simbolinę atidarymo juostelę (11).

12. *Kai galiausiai prisišvartavau prie laikraščio pardavėjo, prekiaujančio nuogybėmis, ir nusipirkau miesto žemėlapi, prie ausies, kone liesdamas spenelį, prigludo balso aksomas: „Senjora, čia turite būti itin budri – geranoriškiausias patarimas...“* (12).

13. *Ir štai jūs jau geriat raudoną vyną lauko kavinukėje po platanu, o tu sau sakai: kelionė ne tada, kai, lenkdama kuprą, plūguoji kilometrų kilometrus nelyginant lietuvis artojas, o kai gali va taip atsipalaidavusi sėdėti lauko kavinėje su nepažįstamuoju ir siurbdama į save aplinką džiazuoti... Chulijas. Chulijas Mendosa, tėvas ispanas, motina marokietė. Beautiful, pasakiau* (12)...

14. *Argi ne biutifull mūsų miestas, senjora? Argi ne coolll? – jis akimis riestomis blakstienomis kiek vangiai, ir tai suprantama, nes tas grožis jam įprastas kaip namų durų rankena, apvedė pro šalį plaukiančią minią, gatvę, juk aš, be jokios abejonės, norinti aplankyti visas tas lankytinas vietas ir patirti įspūdžius, kuriuos patiria visi* (13) ?..

15. *Taip, tavo miestas – cool* (13)...

16. *Kaip matot, čia daug dailininkų, konkurencija beprotiškai didelė, – pešdamas dūmą Chulijas kiek nervingai, kaip man pasirodė, pašnairavo į žmonių būrelį netoliese, ten tikriausiai kažkas kažką gan triukšmingai piešė ar tapė, – tačiau jis, Chulijas Mendosa, kuriąs išskirtinį meną, regimą tik pro mikroskopą, – aguonos grūdely, plaukely, blusos kojelėj, ar esu girdėjusi apie tokią mikrochirurgiją* (13) ?

17. *O, beautiful, Chulijau, vėl pasakiau, ir staiga, tiesiog mirksniu, kažkas atsitiko, ėmiau nebegirdėti, ką tas žavus jaunuolis kalba, – galinga jėga šnerves uždavė pavakarės ir siūbtelejusio gyvenimo kvapai: į cigaretės galiuką godžiai įsikirtusios ugnies, vyriškų kvėpalų – odos, – šilto konjako, nuotyčio, ir moteriškų – mimozos, snapučių, svajonės, dar tabako, qžuolo žievės, aronijų, samanų, vėjo, žemės, muskuso, pipirų, o šis raudonas, tirštas vynas, jis juk spaustas ne iš Riochos regiono vynuogių – iš eritrocitų* (14)...

18. *Sunkių rūmų durų, už kurių išnyko Chulijas, rankeną-belstuką, vitražinių langų košiamą vestibulio prieblandą, laiptai ten viršun sukosi kaip milžiniškos sraigės kiaukuto įvijos, na, o viršų, žinoma, skalavo nurimę dangaus vandenys* (14–15).

19. *Ažūrinio balkono, nunerto vašeliu iš metalo siūlo, atbraila sliuogė katė, grįžtelėjusi tarp šakelių į mane, sustingo ir nusišypsojo. Tai vis tos pavakarės stebuklai: spindulys, svetimi skalbiniai, katė* (15)...

20. *Nei iš šio, nei iš to prapliumpa lietus kaip siena, pro vandens strėles net nežiūri nieko anapus gatvės, stovi po kažkienu stogeliu, laša už apykaklės, girdi, kaip namo viduriuose barasi vyras ir moteris, temperamentingas antausis, tuoj kitas, atsakomasis, kažkas dūžta, ridenasi laiptais, bet lietus baigiasi taip, kaip ir prasidėjo, tik žibintų šviesas apsupa spindulingos ūkanos ir gatvelėm atplūsta jūros kvėpavimas (16–17).*

21. *Kai taip rankove brauki namų sienas, vakaras tave apipila dovanomis, kas, kad viskas vogta, kaip dabar įprasta sakyti, nelegitimu: langai – pasauliai, langai – siužetai, langai – tik pasuk laiką atgal, tapyk šešėlius ir spindinčių šviesą – gatavi vermerai, velaskesai ir gojos, infantai, infantės, meninos, neūžaugos, tarnaitės (17)...*

22. *...Kambaryje su kokline krosnimi, paukščio narveliu palubėje, tiesa, tuščiu, už to vaizdo pro atviras duris dar kambario vaizdu su langu, už jo – horizonto žarija, moteris guldė pulką vaikų (17).*

23. *Pro langą laukan sruvo geltona lyg šiltas medus vakaro šviesa ir nežinia iš kur – raudona, tarsi gyvenimas toje virtuvėje slapčiomis kytūsi su mirtimi, nors ten nieko tokio neįvyko – kasdienybė, įsibodėjusi buitį, ir tiek: mergaitė visus tuos puodus turėjo nušveisti, peilius – išgalsti, o pupeles, žinoma, perrinkti ir atskirti nuo žirnių (18).*

24. *Peilio, kurį ji laikė, ašmenys, atrodė, nusvidinti taip gerai, kad per kaklą pereitų kaip per sviestą, ir ji, nešdama jį per virtuvę, smakrą dėl visa ko prispaudė prie raktikaulio (18)...*

25. *Staiga pro pagrindines duris įžūliai, su visa gatvės drastika ir akustika, įskriejo futbolo kamuolys (19).*

26. *Toks vakaras, kai viskas sklidina ir išsipildę, baigta, tik nerimas, nepaaiškinamas nerimas, kad kažkas vejasi, ir tu niekur nepabėgsi, mynęs iš paskos pėda pėdon, jis, tasai, su kuriuo nesinori niekuo dalintis, nei pėdomis, nei lova, nei kiaušiniene, o jis tavo nori visko, – kvėpuoja tau į pakaušį (20–21).*

27. *Pedras laukė... Vyras su laikraščio tūta, įsivaizdavau, turėjo būti kitoks – garbanotas, ilgaplaukis su plikės mėnuliu, tokie paprastai būna raiškaus temperamento humoristai, šnekūs, nepakaltinamai užmaršūs, per skubą ir išsiblašymą kleckuotais, o gal dar ir šių metų spaudimo raudoną vyną padegustavusiais lietpalčio skvernais, be to, numintais mažiausiai šešeto vaikų, žodžiu, žmogiškas ir šiltas, dar iš balso galėjo būti nokautuojančio žvilgsnio macho su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis, bet šis... Žemas ūgis, per trumpas lietpaltis, džinsai išduobtais keliais, guminiai sportbačiai, tamsiai mėlyna kepurėlė su snapeliu, nusmauktu ant antakių, ir užrašu „Boston Red Six“ su išsiuvinėta pora sukryžiuotų puskojinių, iš po kepurėlės – skysti, sakytum butaforiniai plaukai. Pinčiukas (21)!*

28. *Na, šnekučiuotis tokia maniera, kai stovima šonu, nežiūrima į pašnekovą, bet jis matomas visais rakursais, mėgsta režisieriai ir fotografai, gal jis koks fotografas, pamaniau. O gal čia ne tas (21)?*

29. *Čia – tik jūra, tu ir tipelis (22).*

30. *– ...ir šešios sekundės, septynios, aštuonios, devynios.. – Pedras po kepurės snapeliu, nusiteikęs, regis, filosofiškai, pakėlęs smakrą, kaip įsivaizdavau, pro siaurus akių plyšelius, sulig kiekviena sekunde laikraščio tūta bilnodamas sau į delną, žvelgė į horizontą manęs nė nesiklausydamas (22).*

31. *– Pedrai, Pedrai... – jis maivydamasis ironizavo. – Pedras aš jau seniai, labai seniai, so what, señora (22)?*

32. *Kad ir ką ta profesija vilkėtų, mados, aišku, klauso laiko vėjų, jos visų laikų uniforminis rūbas buvo ir bus – šešėlis (23).*

33. *Turbūt todėl, kad mano mama bijojo pirdžių, juk jos jaunystės S-ai laikais dar išvis nebuvo išrasti (23)...*

34. *Žinau, žinau, sakysit, nebeverta pasakot tokių užguzinančių istorijų – lietuvių literatūroje jų jau ir taip nors vežimais vežk, be to, užteks gąsdinti okupantų tankais, ir vis dėlto (23)...*

35. *Žodžiu, spėju, jo dydis buvo S. O juk per karą jos šeimą dar tardė ir SS. Ilga istorija... Bet jie išgyveno (25).*

36. *Jis prakalėjo Vorkutoj už Tėvynės išdavimą bulvių lauke septynerius metus; nukritęs nuo barako stogo pateko į Abezės invalidų lagerį, ten mūrijo pečius, baltino palatas, iš po nakties surinkdavo ataušusius nabašninkus, su lazda saugodavo, kad kaliniai negertų prausimosi vandens, nuo „bankrutės“, kurią žįste sužįsdavo, karštos dervos įsitaisė apatinės lūpos vėžį, buvo operuotas, nutarus, kad dykai šerti invalido, nors ir tokio jauno, neapsimoka, po lagerio iškart paleistas, grįžtantis traukinyje atrodė kaip Repino Volgos burliokas, kažkoks žmogus iš gailėsčio susikeitė su juo kepurėmis, grįžus namo, mama tuos drabužius, vatines kelnes ir šimtasiūlę, taip pat ir kepurę, sudegino, o jis nusiskuto barzdą, atsiprausė iki aniuolo baltumo ir, įkvėpdamas į įdubusių krūtinę oro, pasakė, ko labiausiai pasiilgęs – sumaigytų keptų kiaulės smegenų ir ypač „galansko“ sūrio, kurio buvo ragavęs tik kartą (25)...*

37. *Tie žmonės... Jie visi tokie nuspėjami, ką? Tokie nuobodos, – Pedras prakalbo prispaustu, miaukiančiu balsu, garsus leisdamas pro nosį plonomis srovelėmis. – Atmintinai žinai, kada išduos. Kada iš baimės pristums į kelnes parduos. O kada įskus, kad būtų šilčiau. Kada – iš sportinio azarto... – ir kur tas katinas man girdėtas (26)?*

38. –... *Meilė, meilė, atjauta, dora, skaista, rasa, ašara Dievo aky, gerumas tas gyvenimas, kliudžiau, brisiaus galas...* – *Pedras po kepurės snapeliu jau netvėrė linksmybėmis* (27).

39. *Iš siaubo „nuniemusiai“, kaip sakydavo mano giminėje, pirštais atsidariau rankinę* (29).

40. *Sakai, tai patirtis? Išmintis? Kliedesiai, tai – senatvė* (30).

41. *Bet labiausiai – kasdien step by step – pamiršta atmintis, o tu ar ją dar prisimeni? Cha cha cha... Ta pabaiga, kuri ateina anksčiau, nei ateina iš tikrųjų, nes pasaulis blėsta, – blėsta tavo akys, kepenys, kapituliuoja kaulai, traukiasi plaučių skliautai, o širdis* (30)...

42. *Pliumptelsiu, ir nė šuo nesulos. Kas čia manęs ieškotų. Dingsiu kaip nė nebuvo* (32).

43. *Girdžiu, kaip kažkas man į pat ausį kužda: na, jei jau dediesi rašytoja, tai išbandyk, ar ne per skystos blauzdos – suvyniok tą ugnį į popierių, šiame kelyje daug pašauktų, bet mažai išrinktų* (33).

44. *O jo sūnus... Jo sūnus – motinos giminė, peštukų ir tešlagalvių* (36).

45. *Kur vyras su berniuku ir jo motina gyveno? Rajone už geležinkelio stoties* (36).

46. *Dulkėtos alyvos, hidrantas, sandėliukai, mediniai daugiabučiai su „dainuojančiais“ laiptais, anglių ir pabėgių kvapo prisisunkę debesys, užtat biografijos: būrėjos veros, siuvėjos marytės, jos „marytės“ tik iš „lauko“, vilkėdamos chalatus su neužmirštuolių ir ramunių puokštelėm, o viduje, ypač kai užmina ant kamščio, – vezuvijai, pompėjos; kiemų mergaitės su paukščių lizdais plaukuose, dar užperėtom galvom, dar nenuvalgytom priekinių dantų karputėm, ragaujančios ledus iš atsargiai, labai atsargiai, kieminėjančio teisėjo rankų (savo kabinete už seifo su civilinėmis bylomis jis laiko šlepetes „Zuikučius“, 43 dydžio, ir kai tik nebūna interesantų, užsirakinęs slapčiomis apsiauna); turgininkai su languotais krepšiais, kasdien, vos išaušus sutinusiame rytui, išeinantys į savo „barą“ (karą), apskaitininkės, buhalteriai, kelių remontininkai, tolimųjų reisų vairuotojai, pakaruokliai, pensininkai perkeliniais veidais, tas perkelis nesudėvimas, amžinojo audimo, nuomojantys kambarius studentai, jiems, kaip ir visais laikais, „per popierinės“ (meilei) sienos, čigonai (tik jauna pora, kone vaikai, bet už jos – visas taboras, sijonai „jurginai“, odinės striukės, geltonas riebūs, per pirštus varvantis, „auksas“ iš vario; kad kokios, jau, žiūrėk, ir peilis po kaklu, ne toks žodis, na, užtenka ir statmeno žvilgsnio į romą, ir kaklas – tavo), pora pagyvenusių vienuolių, kiaurom kojine violončelininkas – daugkartinis tarptautinių konkursų laureatas, Lietuvos pasididžiavimas ir garbė* (36–37)...

47. *Jau pirmąją jų pažinties dieną jis tais ką tik iš žaizdro žodžiais pasipasakojo apie savo Niurką, „sožytelnicą“, kuri labai mėgsta (mėgo) prisegamas su gumytėmis kojines, ji*

apgaunderdavdavo jį su trimis vyrais – toks karštas slaviškas kraujas, vieno jai niekada nebus gana, tad jis ją išvijo kaip stovi. Tik su „livčiku“. Be kojinių. Nes visas kojines jis sukarpė į miltus (38).

48. – Taip, akmenis, nes jie laiko už dantų liežuvį (39).

49. – Palūkininkės, ką? Swedbankininkės, a? – jis kumštelėjo sūnų bandydamas prajukinti, jau truputį gailėjosi pasikarščiavęs, bet šis (užsispyręs kaip velnias – na, žinoma, motinos genai) tylėjo (41).

50. – Dėmėtoji meškutė, vaikeli, ji įveikia tūkstančius kilometrų, kad pasiektų Afriką. Printerio milteliai... Jeptitararai (41)...

51. Taip prabėgo jų diena. Su oda ir be odos. Su teatru ir be teatro (41).

52. – Nu graži, rodos... Uhu (41)...

53. Gali sakyti – keli vyriški yriai, nejau mudu jų pramokom, taip greit? – nė šimtas metų nepraėjo (46).

54. Tik čia visur reikia archeologo akies ir atidos, kruopštumo. Aistros (47)...

55. Mentelė ir šepetėlis – tik pradiniam etapui, paskui juk dar šukių sotinimas ir tvirtinimas polimeriniu tirpalu, kljavimas, apnašų valymas, gipsas, pincetas, kol iš paslapties ūko išplaukia degto molio puodas (48).

56. Dar labai atsargiai pavalai – čia negali mosikuoti kiemo šluota – ir ima smilkti, kol staiga visas savo šviesas uždega spalvos: ruda, vyšninė, balintos kavos, žalsva, gelsva, samanų (49).

57. Kadais moteris bandydavo skambinti numanomiems arūnams arba sigitams, bet jų parodymai nesutapdavo – jis meluoja neišradingai, nesubtiliai (52)...

58. Neapsirikau – svečiai, pagal trumpalaikę mainų programą iš Vokietijos, mažo Bavarijos miestelio, atvažiavusi mergaitė Hilda auksiniu pūkeliu aptrauktomis rankomis ir sprandu, jį, dar tokį skaistų, vaiskų kaip persiko odelė, apnuogina aukštai į arklio uodegą surišti plaukai. Ta žavi trapi būtybė rožiniais padukais – gerai išauklėta, iš pasiturinčios šeimos, žaidžianti lauko tenisą ir jodinėjanti (56).

59. Nerdamiesi iš kailio, norėdami aprodyti vokietaitei Lietuvą, medinį baroką, drobelių auksą ir kryždirbystės šedevrus, restauruotus romantiškai padūmavusius malūnus prie upelių, per chirurgo laisvadienius buvo nusivežę prie jūros, deja, ji kategoriškai niekur, net pajūrio smėly, neišsiavė sportukų, sakė bijanti visko, „kas kruta“, – skruzdžių, vabalų, upės, ežero, – o juolab kruta jūra (57).

60. Šneka sukasi apie maistą – puiki tema, svarbiausia, taiki, tinkanti visoms epochoms ir generacijoms, visoms situacijoms, ypač šį jaukų vakarą, kai yra viešnia iš Vokietijos, kuri jau ryt juos paliks (62)...

61. – To negali būti! – riktėlėjo Hilda ir net pašoko iš vietos (64).

62. – *Valgyk, Hilda, mieli. Jis kliedi. Šiandien per daug sportavo* (64)...
63. – *Kas tam dundukui darosi? – klausia vyras, po šeštos taurės jau visiškai atsipalaidavęs, atsikolęs kėdėje, ištuštėjusia galva, šią būseną jis mediciniškai kvalifikuoja kaip „išėjimą iš meridiano“* (65)...
64. *Durys į kambarį kairėje uždarytos* (67).
65. *Tame nepaliaujamame galingųjų triukšme – ploniausias, koks tik šioje žemėje gali būti, visiškai bejėgis ir beginklis garsas, kurį jis pakirdęs iš miegų, išgirdo pieniškais paryčiais, – už tūkstančio kilometrų motinos smegenyse plyšo kraujagyslė* (68).
66. *Užkietėję baikeriai keliavimo būdą išpažįsta tik vieną* (69).
67. *Zuza, Medas, Arčis, Koma, Lokys, Titas, Spiritas, Kamanė, Smailas, Laisvis, arba, kaip juos, rūšinius požymius teturinčius bevardžius emigrantus, aprašo Lietuvos spauda: restoratorius, skulptorius, vertėjas, mokytojas, kurjeris, vaikų gydytojas, du staliai, buvęs tolimojo plaukiojimo šturmanas, dabar dažytojas – nė su vienu jų niekada nereikėjo leisti į svarstybas, kas, kaip ir kodėl* (69).
68. *Prie užsnūdusio Zuzos malėsi būrelis, mokinių, vienas garsiai paklausė mokytojos: Is that mean dead?, ir visi aplink nuščiuvo, tik kai pamatė, kaip krioktelėję ima kilotis to odinio vyro krūtinės šarvai, domėtis iškart nustojo: gyvas, pamanyk* (70)...
69. *Dar keli sustojimai ir, žiūrėk, jau Vokietija, beveik pusiaukelė, degalinė, iš kojų verčiantis skrudinamos mėsos, žinoma, raudonos ir sultingos, kokio nors „Kaubojaus sapno“, kvapas, o skrandžiai maršus groja, alkis žarnas kuokomis tvatija* (71)...
70. *Paskui, kalboms jau senų seniausiai sukantis apie ką kita, nuo stalo galo atidudeno kaip visada vėluojanti retapėdė Lokio, milžino su ruda barzda ir antakių krūmynais, reakcija: „...ir mano inksto, Zuzeli, jei tik tau nebūtų per didelis..“ Lokys atiduotų inkstą skruzdėliukui* (71).
71. *Pro vartus jis įėjo vienas* (72).
72. *Tos vyrų ašaros be ašarų, kai, atrodo, išstenės kepenis* (73)...
73. *Ir jiedu susituokė, susilaukė dviejų sūnų, o po pirmojo jis ėmė šokinėti nuo lyties ant lyties* (75).
74. *Jis žinojo, skūra juto, kad ji išeina gyventi kitur* (77).
75. *Per laisva – kai žmoguje langai atviri, skersvėjai išpučia, kas geriausia: mylimuosius ir, deja, mylinčiuosius. Išneša laimę, kas be ko, ir pinigus* (78).
76. *Staiga jis suprato, ką iš motinos paveldėjo, – skersvėjus. Ir – kelią* (79).
77. *Štai jiedu ir susitiko... Seniūnaitis ir čingačgukas. Platus, minkštas, geraširdis veidas (tėvo) ir sausas, siauras, indėniškas, randuotas (motinos)* (79).

78. *Baikeris sutrikęs, instinktyviai stverdamasis šiaudo, iš spintos stalčiaus išpešė išdrykusių motinos kojine – pasąmoninis judesys* (80).

79. *Taip mes tuos baldus ir nusipirkome. Tik grįžę išvydome – ką. Dryžuotus* (87).

80. *Janas, mano vyro pusbrolio Jaroslavo sūnus* (88).

81. *Jaunesnysis jau sunkiai kvėpavo, duso. O ir kaipgi nedusi! Šitiek metų dieđui ir toks... toks, atsiprašant, nebrendila* (80).

82. *Kai ką aiškiai nutylėdamas, neprisipažindamas, bet daugiau nenorėdamas ta tema vazotis (jokių marcipanų!), brolis energingai riktėlėjęs davė komandą virtuvei ir Pranė (toks buvo tos besišlavinėjančios moteriškės vardas), gavusi nurodymą, tučiuojau išlindo iš pelės urvelio, nuolankiu ir iškilmingu veidu įnešė į kambarį stiklą arbatos baikeriui* (81).

83. *Ar žinai, kad čia, šituose kraštuose, ką tik gimusiems kūdikiams kartais duoda pauostyti degtinytės? A? O ar žinai, kodėl?.. Nė žinot nesinori? O, žmoneliai, žmoneliai... Jei dabar vėl reiktų rinktis iš naujo – jau verčiau tiesiai į išminuotojus. Arba į kaskadininkus* (82)...

84. *Nei seniūnaičio. „Kaip kalėdaičio“, – pagalvojo vyresnysis. Žmonės taip ir sakydavo motinai: „Tau nepasisekė su pirmuoju, tuo balamūtu, bet turi dar kitą, šviesaus veido...“* (82).

85. *– Tai, sakai, vis pribambasai, bezdeluškos... Na, argi tai šitiekos metų dieđui* (82)?

86. *Senas mano bičiulis man papasakojo apie giminės susitikimus, kai vienoj užstalėj susėda sodininkai, poetai, visokie skaitytojai, mąstytojai, žodžiu, anot jo, pesimistai – tėvo pusė, o kitoje įsitaiso skustos galvos, odinės striukės, įvairaus plauko avantiūristai ir gyvenimo biržos makleriai, kitaip tariant, vidaus degimo variklis – motinos* (86).

87. *Gal kam nors dryžuotumas asocijuojasi su zebrais, jūrinike ar tvora, man, nežinau kodėl – su kalinio drabužiais* (87).

88. *Smulkutis Janas, apžiūrinėdamas senąjį suvenyrą, piestu stojantį žirgą, – už žąslų jį bando suvaldyti šalimais stovintis pusnuogis antikinis raitelis, – trekštelėjo gipsinę žirgo kojelę* (91).

89. *Mano vyras garsiai atsiduso: – „Jtvmtj, tas apdulkėjęs arklys stoja piestu jau metų metus ir jam niekada nieko nėra nutikę“* (91)...

90. *Vonioje Janas mirko ilgai, labai ilgai* (92)...

91. *– Norėčiau, teta, dėde, jei leistumėt, kiek apsipraust* (92)...

92. *Skambutis! To tik laukęs Janas, o gal ir laukęs iš tikrųjų, Janas, visas nušvitęs, nuskubėjo prie laukųjų durų* (93).

93. *– O, nenusigąskit. Čia visi savi. Jauskitės kaip namie* (93).

94. *Šis – nūnai svečias savo namuose – sėdėjo sustulpėjęs* (93).

95. *– Ponas Janai, ar jūs čia ilgam* (96)?

96. *Trauk, sakau, jetitararai, vaikelį, iš kišenių tuos angliukus! – ūmai jis pakėlė balsą ir išraudo kone iki marškinių apykaklės* (99).

97. *Jis klausėsi. Visomis, kiek turi, ausimis: oda, pirštais, Adomo obuoliu, bet ypač nugarkauliu* (100).

98. *Išaušusi diena iki pat kraštų sklidina pilkumos* (107).

99. *Mano vyras išsiblaškęs apsidairė po namus* (107).

100. *Kodėl reikėjo pirkti ant savo biednos galvos – dryžuotus?! Ir it pėdsekį, it medžioklinį šunį užsiundžius šią asociaciją – stumte įstumti Janą į kalėjimą (pasakojimas, kaip ir žmogus, nuo pat starto akimirkos turi šimtus galimybių, viražų, atsitiktinimų)* (108).

101. *Ką aš daryčiau, vis paskui galvojau, jei man taip dygsnis po dygsnio užsiūtų akį. Abi* (109)...

102. *Post... Jis visada ateina, net ir tada, kai, rodos, nieko apčiuopiamo neprarandi* (113).

103. *Ir nori nenori nuolatos kas nors tave veda – ten, atgal, namo (tai ne sentimentas, čia toji metonimija taip veikia, kai dalis dėl jai vienai žinomai priežasčių reikalauje reikalauja visumos)* (113–114)...

104. *Šitoks balsas ir toks, atsiprašant, vardas. Kas tu šiandien, „Onute“, pramogų pasaulyje* (118)?

105. *Lauke – tantai tokių kaip ji, ir jos bet ką padarytų, plaukais grindis mazgotų, kad tik apsikeistų su ja vietomis; be to, jie žino, – jai ant kaktos užrašyta, – kad ji sugrįšianti, tik atgal jie priimą su dideliu nenoru („Lagerfeldo pirštinės“)* (121)...

106. *Kaip nebūna dviejų vienodų snaigių – jokie atomai niekada nesusidėsto taip, kad snaigė vėl pasikartotų, o žmogus juk ne snaigė... Ir ji nepasikartos. Tas vienietinumas, jai atrode, yra svarbiausia visko šiame pasaulyje sąlyga* (125).

107. *„...kojos, suparalyžuotos drovumo. Kojos, apimtos nevilties. Kojos, apraudančios mirusįjį. Kojos mąstytojos (kaip Rodino skulptūroje, įtrauktais pirštais). Kojos, ištiktos stuporo. Kojos, prašančios išmaldos. Kojos, dalyvaujančios pokalbyje dėl priėmimo į darbą ir nepriimamos. Kojos, sugautos autobusų kontrolierių ir mokačios baudą. Kojos, laikančios egzaminą ir sukirstos. Kojos, per pakylėjimą priimančios Švenčiausiąjį. Kojos, prekiaujančios turguje chrizantemomis ir sušalusios į kaulą. Kojos, užtemus protui, gatvėje iš vaisių pardavėjos pavagiančios citriną. Kojos, nusižeminusios, kai sėdi prieš valdininką ir nuo jo valios priklauso viskas. Kojos, tvirtai besiremiančios į žemę. Ir žemės nesiekiančios. Kojos svajoklės. Kojos, priėjusios liepto galą (metaforiškai ir tiesiogiai). Kojos, niekada nekuriančios jokio įvaizdžio ir neapsimetančios tuo, kas nėra. Van Gogho „Batų“ kojos, seniausios mirusios, bet palikusios visų amžinajam avėjimui „Batus“* (126)...

108. *Ji dar tokia jauna ir paika! Ką sau leidžianti (128)!*
109. *Argi normalūs žmonės taip elgiasi? Ne, gal tik bomžai kokie! Tik tiems valkatoms jokių ribų, jokių tabu (128)...*
110. *Reikia paskambinti sūnaus auklėtojai, apkirpti tėvą, patikrinti darbo suvestines, projektų sąmatas, aplankyti draugės motiną daugiabučio lango inkile, užsirašyti pas stomatologą – liežuviu perbraukę priekinius dantis ir prisiminė motiną Mariją iš „Didžiojo grožio“, kaip ši pro dantų „šakneles“ sušnypščia magiškąjį „ššššš“, ir didis grožis pakelia sparnus skrydžiui (129)...*
111. *Staiga už posūkio, beveik ant kelio, išdygo kupstas – 80 km per valandą greičiu į juos artėjo senė su maišu ant kupros ir dar dviem išsipūtusiais rankose (132).*
112. *„Senelė“ gale sėdėjo karingai užmūrytomis lūpomis, gal iš tiesų, kaip sakė viena rašytoja: jei ligi valios atsikalbėjai jaunystėje ir per visą gyvenimą, kam dar tuščiai aušinti burną senatvėje (133).*
113. *Ši ypata į aną panaši tik iš išvaizdos (134).*
114. *Mergaitė, apimta kraupo, prisispaudė prie brolio (135).*
115. *Dar prieš pusmetį jo veidu dieną naktį, mirgėdama nuo šūvių ir kraujo, besiliejančio laisvai, sruvo mėlyna ekrano šviesa: taip taip, paromis – „Speed Night“, „Agentas 007“, „Juodasis snajperis“, kas be ko, „čatai“, „čatai“ ir dar kartą „čatai“, jis jau net nebevaikščiojo į mokyklą, sumaniai išraitydamas pinkliausias istorijas (paskui savo išradingumu ir pats stebėjosi), manipuliudavo ir meluodavo kaip tikras narkomanas su stažu, o juk nuo čia, kaip teigia specialistai, jau nebetoli ir stadija, kai po kelių dienų abstinencijos – „galimi traukuliai“, tad jiedu su motina abipusiu susitarimu net dalyvavo terapinėje televizijos laidoje „Labirintas“, kurioje dedukciniu būdu, padedant žiūrovų auditorijai, nustatoma diagnozė <...> (136–137).*
116. *Ką gi, numarinus alkio kirminą, juk būtina ir troškuliui per galvą užvažiuoti, ar ne (136)?*
117. *– Kur, ponai, jums pavyko jį rasti? – paklausė aksominėmis išauklėto jaunuolio intonacijomis, o liežuvį, aišku, niežėjo nuo „kur tau pavyko jį nukosėti?“ (137).*
118. *– Nieko, močiute, nieko, – nusijuokė vyras. – Tai ar toli dar tamstos namai (138)?*
119. *Tik niekas netrikdė senės olimpinės ramybės. Ji sėdėjo atlaidi ir net geranoriška jų žmogiškoms silpnybėms ir nuodėmėms, sėdėjo šiltai ir užtikrintai, nes buvo to nusipelnusi: visas pasaulis jai skolingas, ir tai, kas yra duodama, ponai, jokia paslauga – teisėtas skolos gražinimas, vo taip (139–140)!*

120. *Žinoma, jis neatsiliks, čia principo reikalas, nusispjovė „tėvo būdu“ ir įsirežęs tempė į kalną savo našlą, paskui principą ir, aišku, paskui laikrodį, galimas dalykas, ne tik paskui jį – kuo toliau, tuo labiau ta boba jam darėsi „gauruota mįslė“ (141)...*

121. *– Prakeiktasis! Niekše! Niekšeee (144)...*

122. *Kai taip nutinka, pereini visas neišvengiamas stadijas – stacijas: šoką, neigimą, pyktį, kaltų ieškojimą, skausmą, sugniužimą, apatiją. Apmirtį (145)...*

123. *<...> ta Lietuva – išvis gaidžio ašara, gali ją skersai išilgai išvaikščiot (145)...*

124. *Tuojau pat, vos jie grįš į miestą, ji padės jam susikrauti šmutkes, kas netilps, eis tiesiu taikymu per balkoną, jai JO – psicho, lopo, idioto, locho, lūzerio, veiloko, (brudenos!) – nereikia nieko, tegu eina į visas keturias puses (145).*

125. *– Ten (147)...*

126. *<...> nusikeikęs atsisėdo, spauste prispaudė rankas prie vairo, kad apsiraminčiau, suimčiau save į nagą, taip ir liko sėdėti nuleidęs galvą, įrėžęs sprandą (148).*

127. *Užtat paskutinę dieną, nusivedęs į univermagą, nors ji ir priešinosi, karštai gynėsi abiem rankomis, nupirko jai, nepaisydamas protestų, odinius aulinukus su kailiu (151).*

128. *Moterys kartais nei iš šio, nei iš to dėl niekam nesuprantamų, nepaaiškinamų, nes neapčiupiamų, priežasčių pavirsta anom kareninom, žiūrinčiom nuo tilto į upės vandenį ir besimatuojančiom sietuvą: vienas, du, trys, keturi, penki, šeši, septyni (158)...*

129. *– Norėčiau būti Ana Karenina (158)...*

130. *<...> nujausdama, ko tikisi, – kartais mums reikia tiek nedaug, trijų žodžių, – rado: „Ja vas ne zabyl...(159)“*

131. *<...> tik nežiūrėk čigonkai į akis – apduos (164).*

132. *Jis atrakino kambario duris, ir ji įėjo pirma (167).*

133. *Mano sąmonė švari kaip Ramiojo vandenyno sala su puikiais vaizdais (171)!*

2 PRIEDAS. Veikėjų nominacinių vienetų eilės

1. *(Kažkoks, šmaikštuolis) Pedras – (tas) vyras (su laikraščio tūta) – Mario giminaitis – Pinčiukas – jis – šis.*
2. *Chulijas (Mendosa) – laikraščio pardavėjas – (žavus) jaunuolis – nepažįstamasis – jis.*
3. *(Mergaitė) Hilda – vokietaitė – viešnia (iš Vokietijos) – ta žavi trapi būtybė – ji.*
4. *Zuza / Zuzelis – baikeris – čingačgukas – vyresnysis – jis.*
5. *(Smulkutis) Janas – vaikinukas – Šerlatas – jis.*
6. *Senė – senelė / „senelė“ – senoji – pakeleivė – ta / šita boba – ši ypata – ponja – močiutė – tamsta – kupstas – ji .*